

PROGRAM WSPIERANIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2030

Łódź, 2021

Regionalne
Centrum
Polityki
Społecznej w Łodzi

województwo ^Ł
łódzkie

Spis treści

Wprowadzenie	2
Źródła danych	4
Wykaz skrótów	5
Portret regionu	6
Struktura administracyjna.....	6
Demografia	6
Sytuacja finansowa gospodarstw domowych	8
Rynek pracy i bezrobocie	8
Pomoc społeczna	10
Problemy społeczne	11
Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3.....	13
Przedszkola	14
Opieka zdrowotna.....	16
Zadania samorządu w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej	18
Diagnoza wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej	20
Wsparcie rodziny	20
Pomoc państwa.....	20
Inicjatywy Samorządu Województwa Łódzkiego	23
Wsparcie ze strony samorządu	24
Wsparcie rodziny - uwagi	31
System pieczy zastępczej	32
Rodzinna piecza zastępcza	37
Instytucjonalna piecza zastępcza	40
Usamodzielnianie wychowanków pieczy zastępczej	45
System pieczy zastępczej - uwagi.....	47
Deinstytucjonalizacja i środki europejskie	51
Adopcja	54
Zasoby kadrowe służb publicznych	60
Udział sektora niepublicznego w systemie wspierania rodziny i pieczy zastępczej	61
Ekonomia społeczna w systemie wsparcia rodziny	62
Suplement	63
Analiza SWOT	64
Cele programu, działania i wskaźniki	68
Monitoring i finansowanie programu	76
Spis tabel	77
Spis rysunków	78
Bibliografia	79

Wprowadzenie

Rodzina to podstawowa komórka społeczeństwa oraz naturalne środowisko rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci i powinna być otoczona niezbędną ochroną oraz wsparciem, aby mogła w pełnym zakresie wypełniać swoje obowiązki w społeczeństwie¹.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia prawo rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza rodzin wielodzietnych i niepełnych, do szczególnej pomocy władz publicznych².

Konstytucja, podkreślając znaczenie dobra rodziny, nie precyzuje konkretnych form i rodzajów wsparcia. Te określają ustawy, w tym ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która czyni odpowiedzialnymi za ich realizację zarówno rząd, jak i instytucje samorządowe wszystkich szczebli. Nie oznacza to, że państwo powinno wyręczać rodzinę w pełnieniu jej funkcji. Polityka prorodzinna państwa kieruje się zasadą pomocniczości, skutecznie wspierając rodziny w dążeniu do poprawy swojej sytuacji życiowej i aktywnego udziału w życiu społecznym. Wspiera również jednostki samorządu terytorialnego w realizacji programów wsparcia rodziny.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w art. 183 pkt 2 zobowiązuje samorząd województwa do opracowania wojewódzkiego programu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej³.

Ustawa obowiązuje od 1 stycznia 2012 r. i pierwszy w województwie łódzkim program, który był konsekwencją jej zapisów, obejmuje lata 2014 – 2020. Niniejszy Program rekomendować będzie kontynuację wcześniejszych założeń, bądź też proponować wprowadzenie zmian oraz wskazywać działania niezbędne do osiągnięcia założonych celów w perspektywie roku 2030.

Rok 2020 – graniczny dla wcześniejszego programu, stanowi również określoną w ustawie datę osiągnięcia standardów w pieczy zastępczej, zasadna jest więc również informacja na temat stopnia ich realizacji w regionie łódzkim.

Program powstał w oparciu o diagnozę kondycji łódzkich rodzin, pieczy zastępczej i adopcji. Jego celem jest wytyczenie kierunków dalszego rozwoju regionalnej polityki społecznej dotyczącej rodziny i dziecka, co jest możliwe dzięki analizie zebranych informacji o stanie i możliwościach wsparcia dziecka i rodziny w województwie łódzkim.

Szczególne znaczenie mają działania, których celem jest poprawa życia osób i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej i życiowej, której nie są w stanie pokonać, wykorzystując własne zasoby i możliwości, a także te, które poprzez zwiększenie dostępu do dóbr i usług zrównują szanse rozwojowe i zapobiegają wykluczeniu społecznemu mieszkańców regionu.

Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej Województwa Łódzkiego 2030 stanowi rozwinięcie zapisów Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, dotyczących działań podejmowanych w zakresie rozwoju sfery społecznej i osiągnięcia jednego z celów strategicznych, którym jest obywatelskie społeczeństwo równych szans.

Niniejszy Program wpisuje się w określone w Strategii cele operacyjne:

Cel operacyjny 2.1. Rozwój kapitału społecznego,

¹ Preambuła Konwencji o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską w 1991 r.

² Art. 71 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 114, poz. 946).

³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821).

Cel operacyjny 2.2. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców,

Cel operacyjny 2.3. Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Formułując Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej Województwa Łódzkiego 2030 uwzględnić należy również fakt wynikający z art. 21 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁴, iż do zadań samorządu województwa należy: 1) opracowanie, aktualizowanie i realizacja strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej będącej integralną częścią strategii rozwoju województwa obejmującej w szczególności programy: przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, współpracy z organizacjami pozarządowymi – po konsultacji z powiatami.

Programy te muszą zostać uwzględnione w niniejszym dokumencie w kontekście podejmowanych wobec rodziny działań wspierających, dostosowanych do jej potrzeb.

⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1507 ze zm.).

Źródła danych

Do analizy sytuacji województwa łódzkiego pozyskano dane z lat 2015 – 2020 z tych źródeł, które w sposób najbardziej wiarygodny ją opisywały tj.:

- Główny Urząd Statystyczny,
- Urząd Statystyczny w Łodzi,
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej,
- Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi,
- Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego,
- Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi,
- Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi,
- Powiatowe centra pomocy rodzinie w województwie łódzkim,
- Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

Odwołując się do danych ze statystyki publicznej w Programie zamieszczono najbardziej aktualne wartości (np. dane GUS na dzień 31.12.2019 r.). W przypadku, kiedy nie wszystkie wartości dla opisywanych zjawisk dostępne były dla roku 2019, w niektórych przypadkach wskazano wartości najbardziej aktualne, w wielu przypadkach są to dane za rok 2018.

Wykaz skrótów

AOA	Archidiecezjalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IOP	Interwencyjny Ośrodek Preadopcyjny „Tuli–Luli”
jst	Jednostki samorządu terytorialnego
K.r.o.	Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359)
ŁUW	Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi
MRPiPS	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NGO	Organizacja pozarządowa (<u>ang.</u> non-government organization)
OA TPD	Ośrodek Adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci Łódzkiego Oddziału Regionalnego w Łodzi
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
POW	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza
ROA	Regionalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi
PPP	Poradnia Psychologiczno - Pedagogiczna
RCPS	Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi
Strategia	Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030
UE	Unia Europejska
UKE	Urząd Komunikacji Elektronicznej
US	Urząd Statystyczny
Ustawa	Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821)
WBD	Wojewódzki Bank Danych
WKRW	Wojewódzka Karta Rodzin Wielodzietnych
WRDS	Wojewódzka Rada Dialogu Społecznego

Portret regionu

Struktura administracyjna

W województwie łódzkim zajmującym powierzchnię 18.219 km², stanowiącym 5,8% obszaru kraju, funkcjonują 24 powiaty, w tym 3 miasta na prawach powiatu (Łódź, Piotrków Trybunalski, Skierniewice) oraz 177 gmin, w tym: 18 miejskich, 133 wiejskie oraz 26 gmin miejsko-wiejskich.

Demografia

Wg danych GUS z 30 czerwca 2019 r. liczba ludności województwa łódzkiego wyniosła 2.460.170 mieszkańców, w tym 1.536.882 to mieszkańcy miast (923.288 – zamieszkują wieś, w tym gminy miejsko-wiejskie).

Od kilkunastu lat obserwuje się systematyczny spadek liczby ludności regionu. Przyczyny tego stanu rzeczy należy szukać m.in. w utrzymującym się od wielu lat ujemnym przyroście naturalnym. Wskaźnik przyrostu naturalnego (na 1.000 mieszkańców) wyniósł minus 4,1% i tylko w powiecie bełchatowskim miał dodatnią wartość 1,1%, a w powiecie poddębickim liczba urodzeń zrównała się z liczbą zgonów (stan na 30 czerwca 2019 r. – GUS).

Innym powodem jest też upowszechnienie się modelu rodziny dwa plus jeden. Małżeństwa decydują się na dziecko znacznie później niż kiedyś ich rodzice, chcąc najpierw osiągnąć określony status zawodowy i materialny. Ponadto, aby zapewnić przyszłym dzieciom dobre warunki życia, najczęściej bardzo świadomie podejmują decyzję o liczebności posiadanego potomstwa⁵.

W województwie łódzkim mieszka 70.961 rodzin, w tym na wsi 24.969 rodzin. 20.808 rodzin ma co najmniej jedno dziecko (na wsi 9.945 rodzin). Spośród wszystkich zamieszkujących województwo łódzkie rodzin 5.221 to rodziny wielodzietne, posiadające co najmniej troje dzieci⁶.

Liczba zawieranych małżeństw w ostatnich latach w województwie łódzkim pozostaje na zbliżonym poziomie, osiągając w 2018 r. wartość 11.555 zawartych związków małżeńskich. Jest to o ponad 3 tysiące mniej niż na początku dekady, co w dużej mierze jest skutkiem niżu demograficznego, choć też bywa decyzją o nieformalnym charakterze związku.

W sposób znaczący podniósł się wiek nowożeńców zmieniło się podejście młodych ludzi do życia, czego przejawem było między innymi przesunięcie w czasie decyzji o założeniu rodziny na rzecz wykształcenia i pracy. W latach 90-tych ub. wieku mediana wieku kobiet zawierających związek małżeński wynosiła ok. 23 lat, a mężczyzn ok. 25 lat. Liczby te w roku 2018 wynosiły już odpowiednio 28 i 30 lat⁷. Ma to oczywisty wpływ na przyszłą rodzinę, jakość jej życia i potencjalną liczbę posiadanych dzieci.

Jak wynika z analizy danych wciąż jest wysoka liczba rozwodów. W 2018 r. rozwiązano 3.605 małżeństw, z czego 2.681 w miastach, a 924 na wsi⁸.

⁵ dr Anna Andrzejewska, Rodzina i dziecko w obliczu zagrożeń XXI wieku [w:] Polityka społeczna w regionie łódzkim, Zeszyt 22.

⁶ Sprawozdanie MRPiPS-03 za 2018 r.

⁷ Sytuacja demograficzna Polski do 2018 r. Tworzenie i rozpad rodzin, GUS.

⁸ Urząd Statystyczny w Łodzi, Ludność – dane wojewódzkie 2019 r.

Dominującą przyczyną, odpowiedzialną za ponad 40% rozwodów, jest niezgodność charakterów, ponadto częstymi przyczynami są: niedochowanie wierności małżeńskiej, nadużywanie alkoholu czy nieporozumienia finansowe. Rzadziej niż we wcześniejszych latach jako przyczyna rozwodu podawana jest przemoc domowa⁹. Choć wyraźnie wzrosła liczba rozwodów wśród małżeństw o długim okresie wspólnego życia, którzy tę decyzję podjęli najprawdopodobniej po usamodzielnieniu się dzieci, to nadal najwięcej rozwiązanych małżeństw dotyczy związków o stażu do 10 lat¹⁰.

W 2018 r. w województwie łódzkim aż 2.079 rozwiedzionych małżeństw miało co najmniej jedno dziecko. Podczas spraw rozwodowych sąd powierzył opiekę nad dziećmi w 1.618 przypadkach obojgu rodzicom, w 384 – matce, w 48 – ojcu, a w 11 – jeśli mieli dwoje i więcej dzieci - oddzielnie matce i ojcu, inne przypadki- 3. W 15 przypadkach sąd ograniczył władzę rodzicielską obojgu rodzicom poprzez umieszczenie dzieci w pieczy zastępczej¹¹.

Na niekorzystną sytuację demograficzną województwa ma wpływ również ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności na pobyt stały.

Zmniejsza się liczba mieszkańców miast na rzecz zwiększenia liczby mieszkańców wsi, o czym świadczą wskaźniki odpowiednio: -2,8 i 2,4 na 1.000 osób (GUS stan na 30 czerwca 2019 r.).

Starzenie się społeczeństwa powoduje, że liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym wg danych GUS na dzień 31 grudnia 2019 r. wynosiła już 70,0 (w 2010 r. – 57,9; w 2015 r. – 62,9). Wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym i systematycznie zmniejszająca się liczba osób w wieku produkcyjnym skutkują mniejszymi wpływami do budżetu z tytułu podatków od osób pracujących oraz rosnącymi kosztami po stronie wydatków w obszarach takich jak opieka zdrowotna czy zabezpieczenie społeczne.

Tabela 1. Ludność województwa łódzkiego w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym

Wyszczególnienie	2015	2019
Ogółem	2.493.603	2.454.779
W wieku przedprodukcyjnym	418.642	417.117
W wieku produkcyjnym	1.530.471	1.442.226
W wieku poprodukcyjnym	544.490	595.436
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	62,9	70,0

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, www.lodz.stat.gov.pl

Zauważalny jest nie tylko fakt wzrostu ilościowego starszej populacji, ale również wzrost jej udziału w strukturze ludności, spowodowany spadkiem udziału najmłodszych grup wiekowych w strukturze demograficznej społeczeństwa.

⁹ Sytuacja demograficzna Polski do 2018 r. Tworzenie i rozpad rodzin, GUS.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

Sytuacja finansowa gospodarstw domowych

Zgodnie z danymi GUS w 2019 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie łódzkim wyniosło 4.790,10 zł i było niższe od przeciętnego wynagrodzenia w Polsce o 391,53 zł.

Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności wyniosła 341,5 i nieco przekracza średnią krajową (339,7 osób), jednak liczba ta znacząco zmniejszyła się od 2015 r., gdy wynosiła 461,3.

Tabela 2. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w gospodarstwach domowych w województwie łódzkim

Wyszczególnienie		2015	2019	Polska 2019
Osoby – w % ogółu osób w gospodarstwach – o wydatkach poniżej:	relatywnej granicy ubóstwa	12,3	10,0	13,0
	„ustawowej” granicy ubóstwa	10,3	7,5	9,0
	minimum egzystencji (ubóstwo skrajne)	5,4	3,3	4,2

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, www.lodz.stat.gov.pl

Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w województwie łódzkim zmniejszyły się w stosunku do 2015 r., co oznacza że sytuacja wielu rodzin w znaczący sposób uległa poprawie.

Istotne również jest to, że wskaźniki te mają wartości znacząco poniżej odpowiednich wskaźników krajowych.

Rynek pracy i bezrobocie

Na terenie województwa siedzibę ma 254,3 tys. podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w bazie REGON (stan na 31 grudnia 2019 r.), w tym 74,8% to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W strukturze gospodarczej dominują mikroprzedsiębiorstwa (o liczbie pracujących do 9 osób), stanowiąc 95,8% ogółu zarejestrowanych przedsiębiorstw¹².

Działalność gospodarcza w województwie łódzkim najsilniej koncentruje się w jego centralnej części, przede wszystkim w Łodzi i jej aglomeracji¹³.

Wg danych GUS wskaźnik bezrobocia wśród mieszkańców województwa na dzień 31 grudnia 2019 r. kształtował się na poziomie 5,4%, a w urzędach pracy zarejestrowanych było 58.722 bezrobotnych. Prawie 50 tys. z nich nie posiadało prawa do zasiłku, a nieco ponad 30 tys. to długotrwale bezrobotni.

¹² Podmioty Gospodarki Narodowej w rejestrze REGON w województwie łódzkim w 2019 r., Urząd Statystyczny w Łodzi, Informacje Sygnalne, 25.02.2020 r.

¹³ Anna Bruzda, Katarzyna Pawlata, Barometr zawodów 2020. Raport podsumowujący badanie w województwie łódzkim, wyd. WUP.

Tabela 3. Bezrobocie w województwie łódzkim

Wyszczególnienie	2015	2019
Bezrobotni zarejestrowani, w tym:	109.510	58.722
Kobiety	54.504	31.154
30 lat i mniej	27.921	12.605
w tym: do 25 roku życia	14.292	5.853
50 lat i więcej	33.574	17.925
Bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych	36.686	19.704
Zwolnieni z przyczyn zakładu pracy	6.257	2.825
Posiadający prawo do zasiłku	14.509	8.750
Długotrwale bezrobotni	63.467	30.386
Stopa bezrobocia rejestrowanego w %	10,1	5,4

Źródło: <https://wuplodz.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analizy>, dostęp: 19.05.2020 r.

W grudniu 2019 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy w województwie osiągnęła najniższą od lat wartość.

Stopniowo maleje liczba osób długotrwale bezrobotnych w stosunku do wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy na terenie województwa łódzkiego, osiągając w końcu 2019 r. wartość dwukrotnie niższą niż w 2015 r.

W rejestrach bezrobocia najliczniej występują zawody, które nie wymagają skomplikowanych umiejętności czy żmudnej edukacji zawodowej, a wśród ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w województwie łódzkim w analizowanym okresie ponad 1/3 nie posiadała kwalifikacji zawodowych.

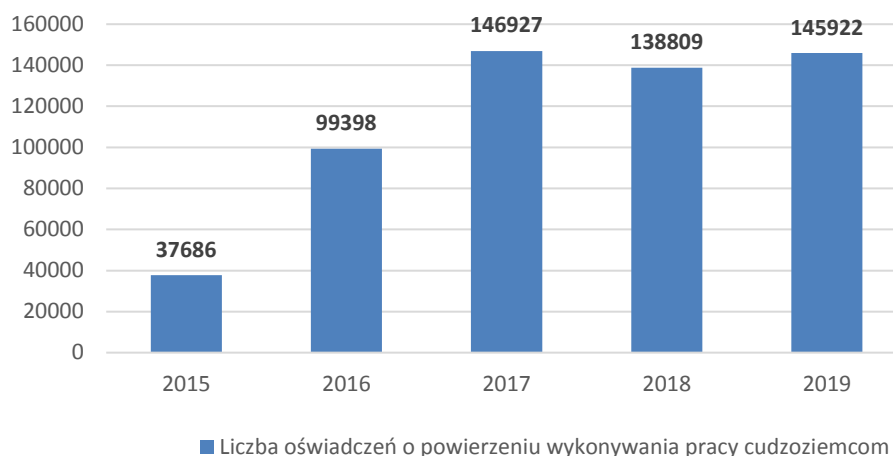
Wraz z malejącą liczbą zarejestrowanych bezrobotnych malała także wartość stopy bezrobocia. Realnym problemem stała się więc nie tyle liczba osób pozostających w rejestrach powiatowych urzędów pracy, co pogłębiający się deficyt pracowników. Ta sytuacja dotyczy wielu branż działających w regionie.

Z analiz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Łodzi wynika, że szkoły zawodowe opuszcza mniej absolwentów niż oczekuje tego rynek pracy. Często kwalifikacje zdobywane w drodze formalnego kształcenia są niewystarczające dla zaspokojenia potrzeb pracodawców¹⁴.

Coraz większą rolę zarówno na ogólnopolskim, jak i wojewódzkim rynku pracy odgrywają cudzoziemcy z krajów spoza Unii Europejskiej, głównie z Ukrainy, których liczba z wielokrotnością się w ciągu ostatnich lat.

¹⁴ Anna Bruzda, Katarzyna Pawlata, Barometr zawodów 2018. Raport podsumowujący badanie w województwie łódzkim, wyd. WUP.

Rysunek 1. Powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcom w województwie łódzkim

Źródło: Informacja WUP w Łodzi z dnia 04.05.2020 r.

Wydaje się, że tak znaczny wzrost liczby zatrudnionych w województwie łódzkim cudzoziemców może generować wyzwania, wymagające aktywności ze strony samorządów, które należałoby uwzględnić w planowanych działaniach.

Z informacji przedstawionych przez Dyrektora Wydziału Spraw Obywatelskich i Cudzoziemców łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego na posiedzeniu Wojewódzkiej Rady Dialogu Społecznego w dniu 23 maja 2019 r. wynika, że województwo łódzkie zajmuje pierwsze miejsce w Polsce pod względem liczby wydawanych zezwoleń na pracę, zwłaszcza dla Ukraińców¹⁵.

Pomoc społeczna

Według opracowania pn. Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, przygotowanego przez RCPS w Łodzi, z pomocy i wsparcia oferowanego przez PCPR-y i ośrodki pomocy społecznej w 2019 r. skorzystały 147.344 osoby, co stanowi 6% ogółu ludności województwa łódzkiego. Liczba ta od 2015 r. ulega systematycznemu zmniejszeniu (spadek o 1 punkt procentowy w stosunku do roku 2018).

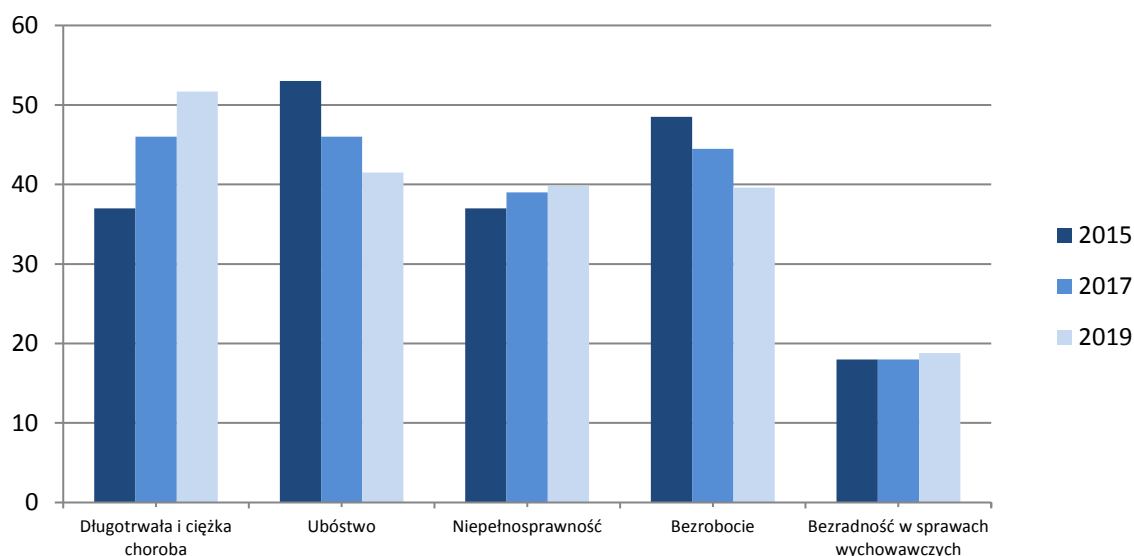
Pomocą społeczną w 2019 r. objętych było 57,2 tys. rodzin. Najczęstszą przyczyną udzielania pomocy socjalnej były: długotrwała choroba – 29,6 tys. rodzin (51,7%), ubóstwo – 23,7 tys. rodzin (41,5%), bezrobocie – 22,6 tys. rodzin (39,6%), niepełnosprawność – 22,8 tys. rodzin (39,8%) oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego – 10,7 tys. rodzin (18,8%). Potrzeba ochrony macierzyństwa (około 10%), alkoholizm (8,2%), bezdomność (niespełna 3%) oraz trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego (1,6%) to pozostałe powody objęcia pomocą społeczną.

Świadczeniem pieniężnym, którego w 2019 r. w województwie łódzkim udzielono największej liczbie osób, był zasiłek celowy – objęto nim 59,2% świadczeniobiorców. Największą część zasiłków celowych stanowiły zasiłki wypłacane w ramach programu wieloletniego „Posiłek w szkole i w domu” (66,4% osób z przyznanym zasiłkiem celowym¹⁶).

¹⁵ <https://www.lodzkie.pl/urząd/wrds-o-rynku-pracy-i-rz%C4%85dowych-programach>, dostęp:27.04.2020 r.

¹⁶ Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, RCPS.

Rysunek 2. Główne powody udzielenia pomocy i wsparcia rodzinom w województwie łódzkim (%)

Źródło: dane z aplikacji CeSAR MRPiPS

Obok znaczącego wzrostu liczby rodzin zmagających się z problemami zdrowotnymi, widoczny jest spadek liczby rodzin korzystających z pomocy ze względu na ubóstwo i bezrobocie. Wzrosła nieznacznie (o 0,8%) liczba rodzin mających trudności z realizacją funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz prowadzeniem gospodarstwa domowego.

Sytuacja w poszczególnych powiatach województwa łódzkiego pod względem stopnia udzielania pomocy społecznej była w 2019 r. zróżnicowana. Podobnie jak rok wcześniej najniższy odsetek mieszkańców objętych wsparciem z pomocy społecznej zarejestrowano w miastach na prawach powiatu: Łodzi (4%), Piotrkowie Trybunalskim (3,5%) i Skierniewicach (4,3%), najwyższe w powiecie łęczyckim (10,4%) i tomaszowskim (9,8%)¹⁷.

Problemy społeczne

Do problemów, które wciąż dotyczą wiele rodzin i czynią je dysfunkcyjnymi należy **nadużywanie alkoholu**. Destrukcyjne skutki nałogu odczuwa cała rodzina osoby uzależnionej i jej otoczenie, jednak szczególną uwagę należy zwrócić na dzieci i młodzież wychowującą się w rodzinach dotkniętych chorobą alkoholową. Dziecko doświadcza wielu traumatycznych sytuacji związanych z przemocą, zaniedbywaniem przez rodziców obowiązków opiekuńczych i deprivacją jego potrzeb, co w sposób znaczący może zaburzyć proces rozwoju.

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych szacuje, że w Polsce żyje około 700 – 800 tysięcy osób uzależnionych od alkoholu (2-3 mln osób nadużywających alkoholu), liczba niepełnoletnich dzieci alkoholików może więc sięgać około 2 mln osób, z których co najmniej połowa żyje w sytuacji drastycznie zagrażającej ich zdrowiu i bezpieczeństwu¹⁸.

Są również rodziny, gdzie nie występuje jeszcze kliniczne zdiagnozowanie uzależnienia od alkoholu, lecz jedynie okresowe lub agresywne upijanie się dorosłych członków rodzin.

¹⁷ Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, RCPS.

¹⁸ <http://www.parpa.pl/index.php/rodzina-dzieci/dzieci-alkoholikow>, dostęp: 27.05.2020 r.

We wszystkich jednak tych rodzinach istnieje poważne zagrożenie powielania przez dzieci w przyszłości patologicznych wzorców zachowań.

Konsumpcja alkoholu w województwie łódzkim, mimo zmiany struktury spożycia w ciągu ostatnich 10 lat, pozostaje na zbliżonym poziomie. Pije się inaczej, ale wciąż dużo.

W 2019 r. działające w województwie gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych wystąpiły do sądu z wnioskiem o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego wobec 1.477 osób, w roku 2015 było ich 1787¹⁹.

Jak pokazują badania, ok. 13,5% kobiet co najmniej raz spożywało alkohol w czasie ciąży, co świadczy o niskiej świadomości zagrożenia ich przyszłego dziecka zespołem FASD (Spektrum Alkoholowych Zaburzeń Płodu), który może rzutować na jego rozwój intelektualny oraz społeczny, także w okresie dorastania i po osiągnięciu dorosłości.

Niepokojący, choć z tendencją spadkową, jest odsetek eksperymentującej z alkoholem młodzieży szkolnej w wieku 15-16 lat, w Łódzkiem o ok. 5% przewyższający średnią krajową (badania ESPAD z 2015 r.), 83,8% z nich co najmniej raz piło alkohol. W grupie młodzieży starszej w wieku 17-18 lat było to już 95,8%. W czasie całego życia ani razu nie upiło się tylko 63,1% tych młodszych i 35,6% tych starszych²⁰.

Badania przeprowadzone w czerwcu 2018 r. wśród uczniów klas szóstych szkoły podstawowej i klas drugich szkół średnich województwa łódzkiego podobnie wykazały, że 95% starszych uczniów ma już za sobą doświadczenie z piciem alkoholu, ale dotyczy ono również 31% trzynastolatków²¹.

Mimo podejmowanych działań w obszarze profilaktyki uzależnień, ponad połowa młodzieży przed ukończeniem 18 lat miała już za sobą inicjację alkoholową, nie udało się więc osiągnąć celu zawartego w wielu programach dotyczących przeciwdziałania alkoholizmowi, jakim jest zachowanie abstynencji do pełnoletniości.

Liczba nietrzeźwych osób nieletnich zatrzymanych w policyjnych izbach dziecka lub odwiezionych do domów rodzinnych w 2018 r. w województwie łódzkim wyniosła 327 i, co pozytywne, była o 475 niższa niż w roku 2015²².

Wpływ rówieśników i ich stylów zachowań, chęć naśladowania młodzieżowych autorytetów, poszukiwanie sposobu ucieczki od problemów, obniżone poczucie własnej wartości, depresja – to niektóre z powodów sięgania przez dzieci i młodzież szkolną po używki takie jak alkohol czy narkotyki.

Problemem współistniejącym z nadużywaniem alkoholu jest często **przemoc w rodzinie**, z którą trudno skutecznie sobie poradzić, bo chociaż najpewniejszym sposobem przerwania przemocy jest odizolowanie sprawcy, to w praktyce najczęściej to ofiara musi szukać bezpiecznego schronienia.

¹⁹ Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych w Polsce w samorządach gminnych w 2019 r. Zestawienia statystyczne, http://www.parpa.pl/zestawienia_2019.pdf, dostęp: 23.11.2020 r.

²⁰ Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2015 r., 2015, Warszawa: Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii i Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, dostęp: 27.05.2020 r. <http://www.parpa.pl/images/file/Raport%20ESPAD%202015.pdf>, dostęp: 27.05.2020 r.

²¹ Wykluczenie społeczne dzieci i młodzieży z województwa łódzkiego. Raport z badania, Badanie naukowe zrealizowane przez PBS Spółka z o.o. na zlecenie RCPS w Łodzi.

²² Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych w Polsce w samorządach gminnych w 2015 r. Zestawienia statystyczne, http://www.parpa.pl/images/file/zestawienia_statystyczne_2015.pdf, http://www.parpa.pl/zestawienia_2018.pdf, dostęp: 27.05.2020 r.

Z badań Najwyższej Izby Kontroli wynika również, że pomoc specjalistyczna jest niewystarczająca²³. Możliwości odizolowania sprawców przemocy od osób krzywdzonych są mocno ograniczone – z informacji Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi wynika, że na terenie województwa łódzkiego działa tylko 8 placówek (dane na 15.04.2020 r.) zapewniających schronienie osobom doświadczającym przemocy w rodzinie, których wykaz znajduje się na stronie internetowej ŁUW.

Zamieszczona również na stronie ŁUW „Baza teleadresowa zespołów interdyscyplinarnych - 2020 r. (województwo łódzkie)” informuje o zespołach interdyscyplinarnych funkcjonujących we wszystkich gminach województwa²⁴.

Poważnym problemem społecznym, a nawet zagrożeniem cywilizacyjnym, staje się **uzależnienie od komputera i Internetu**, w szczególności dzieci i młodzieży. Mimo rzeczywistych korzyści z rozwoju technologii cyfrowych, szczególnie łatwy i coraz powszechniejszy dostęp do komputera, tabletu, telefonu oraz połączenia z Internetem stwarza zagrożenie dla zdrowia psychicznego, a nawet fizycznego szczególnie młodych użytkowników.

82,8% dzieci w wieku 7-14 lat posiada własny telefon komórkowy. Ponad 90% dzieci deklaruje korzystanie z Internetu (odsetek ten jest taki sam u rodziców)²⁵.

Wyjątkowo szybko postępujący rozwój technologiczny w zakresie komunikacji elektronicznej i informacji cyfrowej wywiera zauważalny, niekorzystny wpływ na dzieci i młodzież. Skutkuje on problemami w nauce i w sposobach komunikacji.

Poczucie anonimowości i bezkarności ułatwiają zachowania cyniczne, egoistyczne i bezwzględne wobec innych użytkowników sieci. Niskie kompetencje technologiczne niektórych rodziców sprawiają, że nie mają oni świadomości zagrożeń i zbyt późno zauważają problemy, którymi są: depresje, stany lękowe, zaburzenia emocjonalne. Konieczna jest zatem rozbudowa programów profilaktycznych adresowanych zarówno do dzieci i młodzieży, jak i ich rodziców i nauczycieli.

Mogą one pomóc w rozwoju umiejętności komunikacyjnych, inteligencji emocjonalnej u młodych ludzi opartej na rozpoznawaniu wielowymiarowych sygnałów niewerbalnych oraz pewności siebie w bliskich intymnych relacjach²⁶.

Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3

Dla rodziny istotne jest funkcjonowanie instytucji, które pomagają pogodzić życie rodzinne i zawodowe. Przykładem takich przedsięwzięć są żłobki i kluby dziecięce, umożliwiające matkom podjęcie pracy zarobkowej, a dzieciom dające profesjonalną opiekę.

²³ <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-pomocy-osobom-dotknietym-przemoca-domowa.html>, dostęp: 25.05.2020 r.

²⁴ <http://www.pomoc.lodzkie.eu/page/index.php?str=201>, dostęp: 25.05.2020 r.

²⁵ Badanie opinii publicznej w zakresie funkcjonowania rynku usług telekomunikacyjnych oraz preferencji konsumentów. Raport z badania dzieci i rodziców, UKE, Warszawa, Gdańsk, 22.12.2017 r.

²⁶ Marzanna Farnicka, Aktywność w Internecie – jako kontekst analizy rozwoju młodzieży, [w:] Dzieci i młodzież w XXI w. – ujęcie społeczne, Red. Monika Maciąg, Kamil Maciąg, Lublin 2017.

Tabela 4. Żłobki, kluby dziecięce i oddziały żłobkowe w województwie łódzkim

Wyszczególnienie		2015	2018	2019
Żłobki	Ogółem	74	147	179
	w tym: publiczne	47	56	brak danych
Oddziały żłobkowe przy przedszkolach	Ogółem	5	5	4
Kluby dziecięce	Ogółem	20	44	35
	w tym: publiczne	1	3	brak danych

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, Dane wojewódzkie 2019

W ostatnim dniu roku 2018, na 7.615 miejsc w 196 żłobkach, oddziałach żłobkowych i klubach dziecięcych wykorzystanych było 6.873. W 2019 r. funkcjonowało już 218 placówek dysponujących 8.370 miejscami (o 755 miejsc więcej niż przed rokiem).

Od 2015 r. liczba placówek znacząco wzrosła, uzupełniając ofertę opiekuńczą stosownie do potrzeb, między innymi dzięki realizacji programu rządowego „Maluch+”.

Przedszkola

Przedszkole już od lat stało się instytucją wyrównującą szanse edukacyjne i rozwojowe dzieci z różnych środowisk wychowawczych. Pozwala na kształtowanie się ich możliwości fizycznych, intelektualnych i społecznych, rozwija samodzielność, buduje dojrzałość emocjonalną, uczy norm i funkcjonowania w grupie rówieśniczej. Dając dziecku bezpieczny kontakt z osobami innymi niż w rodzinie, rozwija zasób słownictwa i daje możliwość nowych doświadczeń, co przekłada się na lepsze przygotowanie do wejścia na etap szkolny. Dobre efekty daje pozostawianie już trzylatka w przedszkolu choćby na kilka godzin dziennie.

Tabela 5. Wychowanie przedszkolne w województwie łódzkim

Wyszczególnienie		2015/2016	2018/2019
Placówki wychowania przedszkolnego	ogółem	1.257	1.299
	w tym: w mieście	605	640
	w tym: na wsi	652	659
Przedszkola	ogółem	655	714
	w tym: w mieście	480	522
	w tym: na wsi	175	192
Oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	-	495	490
Zespoły wychowania przedszkolnego	-	7	6
Punkty przedszkolne	-	100	89
Dzieci	ogółem	70.308	82.923
	w tym: na wsi	21.821	26.286
	w tym: w wieku 6 lat	6.031*	22.581

*liczba dzieci, którym odroczone spełnianie obowiązku szkolnego na podstawie opinii Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej

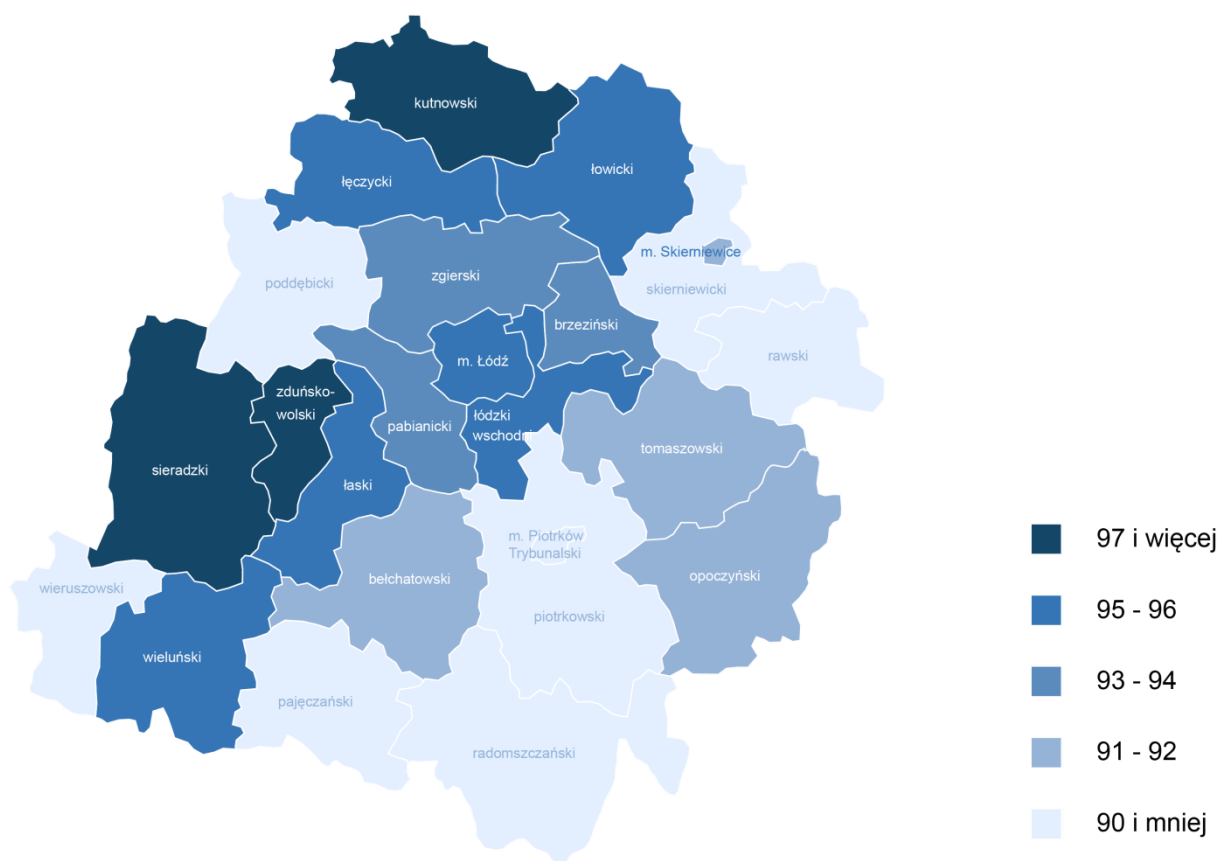
Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, Dane o województwie

W roku szkolnym 2016/2017 w wyniku reformy edukacji podwyższono obowiązek szkolny z 6 do 7 lat, co pogorszyło dostępność placówek wychowania przedszkolnego szczególnie dla najmłodszych dzieci, głównie trzylatków. Wielu rodziców skorzystało z prawa decydowania o czasie posłania dziecka do szkoły, tak więc większość sześciolatków nie rozpoczęła edukacji szkolnej, lecz pozostała w ośrodkach wychowania przedszkolnego, zmniejszając tym samym liczbę miejsc dla młodszych dzieci.

W końcu września 2018 r. w województwie łódzkim funkcjonowało 714 przedszkoli, 490 oddziałów przy szkołach podstawowych, 89 punktów przedszkolnych oraz 6 zespołów wychowania przedszkolnego. W porównaniu z rokiem szkolnym 2015/2016 liczba placówek wychowania przedszkolnego wzrosła o 42, z czego o 35 w mieście, a o 7 na wsi.

Nieco ponad połowa placówek wychowania przedszkolnego (50,7%) w województwie była zlokalizowana na wsi, lecz dzieci z obszarów wiejskich stanowiły tylko 31,7% ogółu dzieci znajdujących się w systemie wychowania przedszkolnego. Zdecydowaną większość wśród placówek zlokalizowanych na wsi stanowią oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych (61,8%), do których uczęszczało 12,2 tys. dzieci, tj. 83,9% ogółu objętych edukacją przedszkolną w placówkach tego typu na wsi w województwie²⁷.

Rysunek 3. Dzieci w przedszkolach na 100 miejsc według powiatów w województwie łódzkim w roku szkolnym 2018/2019 (stan na początek roku szkolnego)

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, Opracowania sygnalne. Edukacja w województwie łódzkim w roku szkolnym 2018/2019

²⁷ US w Łodzi.

Średnio na 100 miejsc w przedszkolach w 2018 r. przypadało 93 dzieci. W miastach wskaźnik ten wyniósł 93 dzieci, a na wsi 92 dzieci na 100 miejsc.

W 2018 r. najwyższy stopień wykorzystania miejsc w przedszkolach odnotowano w powiecie sieradzkim (99 dzieci na 100 miejsc), a najniższy w powiecie skierniewickim (77 dzieci na 100 miejsc) oraz w m. Piotrków Trybunalskim (79 dzieci na 100 miejsc).

Opieka zdrowotna

Na terenie województwa łódzkiego działa 98 podmiotów świadczących całodobową opiekę medyczną, w tym 10 szpitali, których organem założycielskim jest Samorząd Województwa Łódzkiego, 4 szpitale uniwersyteckie, 3 resortowe, 16 powiatowo – gminnych i 65 niepublicznych. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych przypadających na 10 tysięcy mieszkańców wynosiła w 2018 r. 50,8 i niewiele odbiegała od średniej krajowej (47,3), plasując województwo łódzkie na 3 miejscu w Polsce (stan na dzień 31 grudnia 2018 r.)²⁸.

Liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców województwa przekracza wskaźnik krajowy. Liczba przychodni i aptek sytuuje region łódzki na wysokich miejscach wśród pozostałych województw w kraju. Stosunkowo dobre wyposażenie w infrastrukturę i kadry medyczne nie zabezpieczają jednak usług zdrowotnych w oczekiwanym zakresie zarówno z uwagi na rozmieszczenie jednostek, jak i ze względu na dostosowanie do potrzeb.

Starzenie się społeczeństwa i wynikające stąd problemy zdrowotne dotyczące seniorów, wymagają uruchomienia większej liczby oddziałów geriatrycznych w szpitalach. Łódzkie należy do najszybciej starzejących się regionów w kraju, a 3 obecnie funkcjonujące w publicznych szpitalach oddziały nie zabezpieczają potrzeb osób starszych. W przyszłości samorząd województwa będzie dążył do zwiększenia liczby oddziałów geriatrycznych w szpitalach. Podobnie brakuje placówek opieki długoterminowej oraz długoterminowej opieki pielęgniarskiej świadczonej w środowisku domowym.

Problemy emocjonalne i psychiczne, z którymi borykają się najmłodszy mieszkańcy, a z którymi nie radzą sobie ich rodzice lub opiekunowie, powodują konieczność rozbudowania systemu pomocy psychologicznej i psychiatrycznej (także stacjonarnej) dla dzieci i młodzieży. Coraz częstsze zaburzenia psychiczne takie jak: depresja, przemoc, agresja czy zachowania związane z używaniem środków psychoaktywnych, wskazujące na konieczność hospitalizacji, wymagają utworzenia większej liczby miejsc dla opieki psychiatrycznej i terapii. W województwie działają 3 publiczne szpitale, w których znajdują się łącznie trzy oddziały psychiatrii dziecięco-młodzieżowej i jeden oddział psychiatrii dziecięcej przyjmujący pacjentów do 13. roku życia. Dwa szpitale mieszczą się w Łodzi a jeden w Warcie. Na leczenie w szpitalu psychiatrycznym oczekuje się nawet pół roku, ponieważ w pierwszej kolejności przyjmowane są dzieci w stanach zagrożenia życia (próby samobójcze) nawet z sąsiednich województw.

W marcu 2020 r. w związku z ogłoszeniem na terenie Polski stanu zagrożenia epidemicznego, a następnie stanu epidemii, wprowadzono konieczne ograniczenia, w tym w zakresie przemieszczania się. Była to wyjątkowo trudna sytuacja dla wszystkich, również dla młodych osób. Konieczność pozostania przez dzieci i młodzież w domach, izolacja, brak możliwości korzystania z aktywności fizycznej, instytucji kultury, ale przede wszystkim brak kontaktu z rówieśnikami i ciągłe przebywanie z osobami dorosłymi w ograniczonej przestrzeni bez możliwości wyjścia na zewnątrz, powodowały nasilenie negatywnych emocji, lęk i frustrację.

²⁸ GUS, <https://lodz.stat.gov.pl>, dostęp: 02.05.2020 r.

Samorząd Województwa Łódzkiego, chcąc odpowiedzieć na potrzeby dzieci i młodzieży z województwa łódzkiego z dniem 20 kwietnia 2020 r. uruchomił Regionalny Interwencyjny Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży na czas do końca sierpnia z ewentualną możliwością utrzymania go na stałe. Przy telefonie (a także na chacie w mediach społecznościowych) dyżur pełniło 7 specjalistów (terapeuci, pedagodzy, psychologowie, interwenci kryzysowi) przez wszystkie dni tygodnia. W ciągu pierwszych 3 tygodni funkcjonowania po pomoc zgłosiło się 96 młodych mieszkańców regionu. Najwięcej porad (34) udzielono w sprawach epizodów i zaburzeń lękowych i depresyjnych. Udzielono również m.in. konsultacji w sprawach konfliktów i nieporozumień (19), sprawach samouszkodzeń (13), myśli i planów "S" (10), przemocy domowej (7). Udaremniono skutecznie 2 próby samobójcze.

Samorząd Województwa Łódzkiego, chcąc wspierać rodziny doświadczające problemem niepłodności będzie prowadził działania mające na celu zwiększenie dostępności do wysokiej jakości świadczeń z zakresu diagnostyki i leczenia niepłodności.

Zadania samorządu w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej

Kompetencje poszczególnych szczebli samorządu w obszarze dziecka i rodziny precyzyjnie określa ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Gmina - jako najbliższa rodzinie - odpowiada za jej wsparcie i pomoc w sytuacji kryzysowej, które pozwolą na przywrócenie prawidłowej realizacji pełnionych przez nią funkcji. Powiat - wspomaga rodzinę na etapie interwencji, zapewnia dziecku opiekę, gdy jego dobro, bezpieczeństwo jest zagrożone. Samorząd województwa - przy braku szans na powrót dziecka do rodziny biologicznej, stara się zapewnić mu rodzinę adopcyjną.

W świetle ustawy do zadań własnych samorządu województwa należy:

1. Prowadzenie interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych i regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych.
2. Opracowywanie programów dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, będących integralną częścią strategii rozwoju województwa.
3. Promowanie nowych rozwiązań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.
4. Szkolenie i doskonalenie zawodowe kadr jednostek organizacyjnych samorządu gminnego i powiatowego.
5. Sporządzanie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie, w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego.

Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez samorząd województwa należy:

1. Organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych.
2. Realizacja zadań wynikających z rządowego programu, o którym mowa w art. 187a ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Zadania z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie łódzkim wykonuje Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi.

Samorząd Województwa łódzkiego na podstawie uchwały Nr XVIII/306/11 Sejmiku Województwa łódzkiego z dnia 29 listopada 2011 r. powołał Regionalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi z filią w Piotrkowie Trybunalskim, stanowiący wojewódzką samorządową jednostkę organizacyjną, który funkcjonuje od 1 stycznia 2012 r.

Na terenie województwa łódzkiego działają również dwa niepubliczne ośrodki adopcyjne, którym Województwo łódzkie zleciło to zadanie jako podmiotom uprawnionym do realizacji zadania publicznego zgodnie z art. 245 przywołanej wyżej ustawy. Są to: Archidiecezjalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi oraz Ośrodek Adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci łódzkiego Oddziału Regionalnego w Łodzi. Wszystkie ośrodki adopcyjne działają zgodnie z wypracowanym systemem organizacyjnym.

Od dnia 1 października 2016 r. funkcjonuje w regionie łódzkim Interwencyjny Ośrodek Preadopcyjny „Tuli-Luli” z siedzibą w Łodzi, który jest realizacją zadania własnego samorządu województwa o charakterze fakultatywnym. Na podstawie art. 93 ust. 3 oraz art. 183 pkt 1 ustawy, Samorząd Województwa łódzkiego powierzył prowadzenie IOP wyłonionej w drodze konkursu organizacji pozarządowej - Fundacji Gajusz.

Potrzeby regionu w zakresie utworzenia regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej, której prowadzenie jest również zadaniem własnym samorządu województwa wynikającym z ustawy, są na bieżąco monitorowane przez Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi.

Zadania z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są realizowane zgodnie z zasadą pomocniczości (subsydiarności) wskazaną w ustawie oraz w Preambule Konstytucji RP.

Diagnoza wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej

Wsparcie rodziny

Pomoc państwa

Państwo zapewnia rodzinom pomoc finansową w formach takich jak świadczenia rodzinne tj. zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego, świadczenia opiekuńcze (zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy), jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (tzw. becikowe), świadczenie rodzicielskie, do których prawo nabywa się w sposób określony w ustawie z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych²⁹.

Elementem centralnej polityki rządu są również programy realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, jako zadania zlecone finansowane z budżetu państwa. Są to m.in.:

Program „Rodzina 500 Plus”

Świadczenie wychowawcze wprowadzone zostało ustawą z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci³⁰ i obowiązuje od dnia 1 kwietnia 2016 r. Stanowi ono nieopodatkowaną pomoc finansową państwa przyznaną rodzinom w ramach realizacji programu, której celem jest częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych. W pierwotnym kształcie program zakładał 500 zł świadczenia wychowawczego na drugie i kolejne dziecko (w przypadku pierwszego dziecka wsparcie uzależnione zostało od kryteriów dochodowych), a po wprowadzonych zmianach od dnia 1 lipca 2019 r. wsparcie zostało rozszerzone także na pierwsze dziecko³¹. Przysługuje ono matce, ojcu, opiekunowi faktycznemu albo opiekunowi prawnemu dziecka do dnia ukończenia przez nie 18. roku życia. Świadczenie to w formie dodatku otrzymały również dzieci przebywające w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka oraz placówce opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego (od 1 kwietnia 2016 r.).

Świadczenie wychowawcze choć nie przyniosło oczekiwanego wzrostu dzietności, zdecydowanie poprawiło sytuację wielu dzieci, w szczególności w niezamożnych rodzinach wielodzietnych.

Rodziny te mogły wreszcie pozwolić sobie na wydatki, które wcześniej nie były możliwe do zrealizowania, jak choćby zakup komputera czy wakacyjny wyjazd.

Od 1 lipca 2019 r. dodatkowe wsparcie na dziecko w formie dodatku w wysokości świadczenia wychowawczego otrzymują także placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego, interwencyjnego, specjalistyczno-terapeutycznego, a także regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne.

²⁹ t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 111.

³⁰ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2407.

³¹ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2019 r. o zmianie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r. poz. 924).

W ramach świadczeń kierowanych do rodzin, w największym zakresie przyznawane jest właśnie świadczenie wychowawcze. W 2019 r. w województwie łódzkim świadczeniem tym objęto 149.176 rodzin, na co przeznaczono kwotę 3.719.093.074 zł³².

Równocześnie w tym samym roku do otrzymywania dodatku wychowawczego (w wysokości świadczenia wychowawczego) uprawnionych było 3.144 dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej, a kwota tych świadczeń wyniosła 18.939.232 zł.

Program „Posiłek w szkole i w domu”

Program ten poprzedzony był działającym od 2014 r. programem wspierania finansowego gmin w zakresie dożywiania „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” na lata 2014-2020. Jego celem była „poprawa poziomu życia rodzin o niskich dochodach, poprawa stanu zdrowia dzieci i młodzieży, kształtowanie właściwych nawyków żywieniowych”³³.

Samorządy, korzystając z dotacji rządowej, realizowały program w wybranej przez siebie formie np. finansując posiłki w szkołach, przedszkolach, domach pomocy społecznej czy przyznając świadczenia na zakup produktów żywnościowych.

Od 1 stycznia 2019 r. Program ten został zastąpiony przez wieloletni rządowy program „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2019 – 2023³⁴. Celem Programu jest zapewnienie posiłku dzieciom, uczniom i młodzieży oraz objęcie pomocą osób dorosłych, zwłaszcza osób starszych, chorych lub niepełnosprawnych i samotnych.

W województwie łódzkim w roku 2019 z programu „Posiłek w szkole i w domu” skorzystało 23.327 osób, w tym 20.911 dzieci, a koszt tej pomocy wyniósł łącznie 13.147.483 zł³⁵.

Program „Dobry start”³⁶

Zgodnie z intencją Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Program „Dobry start” to inwestycja w edukację polskich dzieci. Jest to jednorazowe wsparcie w wysokości 300 zł dla wszystkich uczniów rozpoczynających rok szkolny. Rodziny otrzymują świadczenie bez względu na wysokość dochodu. Świadczenie to przysługuje raz w roku na dziecko uczące się w szkole, aż do ukończenia przez nie 20. roku życia. Dzieci niepełnosprawne, uczące się w szkole, otrzymają świadczenie do ukończenia przez nie 24. roku życia.

Ze wsparcia w tej formie skorzystało w 2019 r. w województwie łódzkim 276.144 dzieci, a łączna kwota przeznaczona na realizację programu wyniosła 82.833.737,04 zł³⁷.

³² Źródło: oprac. RCPS w Łodzi na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRPiPS.

³³ Wieloletni program wspierania finansowego gmin w zakresie dożywiania „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” na lata 2014-2020, załącznik do uchwały nr 221 Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2013 r. (M.P. 2013 poz. 1024).

³⁴ Wieloletni rządowy program „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2019-2023, załącznik do uchwały nr 140 Rady Ministrów z dnia 15 października 2018 r. (M.P. 2018 r. poz. 1007).

³⁵ Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, RCPS.

³⁶ Uchwała Nr 80 Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie ustanowienia rządowego programu „Dobry start” (M.P. poz. 514) oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz. U. z 2018 r. poz. 1061 ze zm.).

³⁷ Informacja ŁUW z dnia 26.06.2020 r.

Program „Maluch+”³⁸

Program „Maluch+” wspiera rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 - żłobków, klubów dziecięcych i dziennych opiekunów. Beneficjenci programu mogą otrzymać dofinansowanie do tworzenia i funkcjonowania miejsc opieki. „Maluch+” jest programem rocznym.

Powstające przy udziale tego programu placówki poszerzają ofertę opiekuńczo-wychowawczą kierowaną do najmłodszych. Celem jest zwiększenie dostępności opieki nad małymi dziećmi, w tym niepełnosprawnymi i wymagającymi szczególnej opieki.

W Łódzkiem, dzięki Programowi „Maluch+” w roku 2019 w jednostkach samorządu terytorialnego (gminach) zostało utworzonych 11 nowych żłobków i 1 klub dziecięcy oraz w podmiotach innych niż jednostki samorządu terytorialnego zostało utworzonych 11 nowych żłobków, 3 kluby dziecięce i 3 opiekunów dziennych. Łącznie powstały 322 miejsca opieki w jednostkach samorządu terytorialnego (żłobki – 305, kluby dziecięce – 17) oraz 359 miejsc opieki w podmiotach innych, niż jednostki samorządu terytorialnego (żłobki – 300, kluby dziecięce – 44, opiekun dzienny – 15)³⁹.

Program „Za życiem”⁴⁰

W dniu 4 listopada 2016 r. Sejm uchwalił ustawę o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”⁴¹. Celem ustawy jest uregulowanie w sposób kompleksowy wsparcia dla kobiet w ciąży i rodzin, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet w ciąży powikłanej oraz w sytuacji niepowodzeń położniczych, a także dzieci, u których zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą ich życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu.

Na podstawie ww. ustawy opracowany został program kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”, przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r. Program ten obejmuje swoimi działaniami rzeczywistą i pełną pomoc w celu integracji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych oraz wsparcie psychologiczne, społeczne, funkcjonalne i ekonomiczne ich rodzin. Dodatkowo przewidziana jest również pomoc dla kobiet w okresie ciąży (w tym powikłanej), porodu i połogu oraz rozwój wsparcia dla matek z małoletnimi dziećmi.

Karta Dużej Rodziny

Karta Dużej Rodziny to system zniżek i dodatkowych uprawnień dla rodzin z co najmniej trojgiem dzieci. Uprawnienia przysługujące na podstawie Karty mogą być przyznawane zarówno przez instytucje publiczne, jak i prywatne firmy. Udzielone zniżki stanowią realne wsparcie dla budżetu rodzin. Karta Dużej Rodziny przyznawana jest niezależnie od dochodu w rodzinie.

W okresie od dnia 1 stycznia 2015 r. do dnia 31 grudnia 2019 r. wydano łącznie 141.836 Kart Dużej Rodziny dla mieszkańców województwa łódzkiego. Łączna liczba rodzin wielodzietnych,

³⁸ Program funkcjonuje w oparciu o ustawę z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 326 ze zm.).

³⁹ Informacja ŁUW z dnia 26.06.2020 r.

⁴⁰ Program kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”, załącznik do uchwały nr 160 Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r. (M.P. 2016 poz. 1250).

⁴¹ Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1329).

którym przyznano Karty w tym okresie wyniosła 39.545, natomiast liczba dzieci w tych rodzinach – 75.072⁴².

Ustawa z dnia 5 grudnia 2013 r. o Karcie Dużej Rodziny⁴³ zakłada też możliwość uchwalenia przez radę gminy, radę powiatu oraz sejmik województwa samorządowych programów przyznających uprawnienia członkom rodzin wielodzietnych.

Inicjatywy Samorządu Województwa Łódzkiego

Samorząd Województwa Łódzkiego, nie czekając na sugestie czy zalecenia rządu, podejmuje inicjatywy własne wspierające mieszkańców regionu.

Wojewódzka Karta Rodzin Wielodzietnych

W województwie łódzkim od 1 grudnia 2013 r. funkcjonuje program pn. Wojewódzka Karta Rodzin Wielodzietnych, którego celem było m.in. promowanie rodziny, w tym rodziny wielodzietnej, wzmocnienie jej kondycji finansowej oraz wspieranie funkcji rodzicielskiej poprzez wyrównywanie szans lepszemu rozwojowi dzieci wychowywanych w rodzinie⁴⁴.

Uchwałą z dnia 25 lutego 2020 r.⁴⁵ program został rozszerzony o kolejnych beneficjentów – obejmuje swoim działaniem również osoby, które miały na utrzymaniu co najmniej troje dzieci bez względu na ich wiek. Wydłużono również okres, na który wydawano Kartę: wcześniej przyznawana na okres 36 miesięcy, obecnie dla rodziców - na czas nieokreślony, a w przypadku dzieci – do czasu ukończenia 18 lat lub na okres ważności orzeczenia o niepełnosprawności.

Samorząd Województwa Łódzkiego w drodze zawieranych porozumień systematycznie poszerza grupę podmiotów biorących udział w programie, oferując coraz większy katalog usług i dóbr stanowiących wsparcie dla rodzin wielodzietnych.

W roku 2019 wydano 2.490 Kart dla 484 rodzin, natomiast od czasu uruchomienia programu, tj. w okresie od 1 grudnia 2013 r. do 30 września 2020 r. wydano 22.286 Kart⁴⁶ dla:

3.454 rodzin z 3 dzieci,
513 rodzin z 4 dzieci,
132 rodzin z 5 dzieci,
61 rodzin z 6 dzieci,
11 rodzin z 7 dzieci,
6 rodzin z 8 dzieci,
6 rodzin z 9 dzieci.

⁴² Informacja ŁUW z dnia 26.06.2020 r.

⁴³ t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1348.

⁴⁴ Na podst. Uchwały Nr XXXIX/731/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 27 sierpnia 2013 roku, w sprawie uchwalenia programu działań na rzecz rodzin wielodzietnych w województwie łódzkim pod nazwą „Wojewódzka Karta Rodzin Wielodzietnych”.

⁴⁵ Uchwała nr XVI/261/20 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 25 lutego 2020 r. w sprawie uchwalenia programu działań na rzecz rodzin wielodzietnych w województwie łódzkim pn. „Wojewódzka Karta Rodzin Wielodzietnych”, Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z dnia 17 marca 2020 r. poz. 1753.

⁴⁶ <https://www.rcpslodz.pl/images/Pobieranie/2020/2020-10-05-statystyka-dk/2020-10-05-statystyka-dk.pdf>, dostęp: 05.10.2020 r.

Samorządowa Karta Praw Rodziny

O znaczeniu i ważności rodziny świadczy również przyjęcie w dniu 28 stycznia 2020 r. stanowiska Sejmiku Województwa Łódzkiego - Samorządowej Karty Praw Rodzin⁴⁷.

Karta praw rodzin stanowi deklarację Samorządu Województwa Łódzkiego o uwzględnianiu w swoich działaniach, przedsięwzięciach i projektach potrzeb rodziny oraz wsparcie w realizacji jej funkcji z uwzględnieniem zasady poszanowania jej integralności i praw.

Karta Seniora Województwa Łódzkiego

Ważną inicjatywą Samorządu Województwa Łódzkiego stał się również program pn. Karta Seniora Województwa Łódzkiego uchwalony w październiku 2017 r.⁴⁸

Karta Seniora Województwa Łódzkiego to program wsparcia dla osób starszych mieszkających w regionie łódzkim. Jego głównym zadaniem jest poprawa jakości życia seniorów, ich aktywne uczestnictwo w życiu społecznym, integracja międzypokoleniowa oraz zachęcanie ich do korzystania z dóbr kultury, edukacji, czy sportu. Program ma też umożliwić starszym osobom rozwijanie pasji i zainteresowań oraz promować aktywne formy spędzania wolnego czasu. Podobnie jak WKRW ułatwia korzystanie z usług instytucji dzięki systemowi zniżek, które te instytucje proponują. Tańszy bilet do kina, muzeum, teatru pozwala seniorom na korzystanie z dóbr kultury, bez nadmiernego obciążania budżetu domowego. W okresie od 1 stycznia 2018 r. do 30 września 2020 r. wydano 22.046 Kart⁴⁹.

Program kompleksowej ochrony zdrowia prokreacyjnego w Polsce w latach 2016-2020⁵⁰

Samorząd Województwa Łódzkiego, w ścisłej współpracy z rządem oraz z Ministerstwem Zdrowia realizował „Program kompleksowej ochrony zdrowia prokreacyjnego w Polsce” w latach 2019-2020.

Celem programu było zwiększenie dostępności do wysokiej jakości świadczeń z zakresu diagnostyki i leczenia niepłodności. W programie brały udział osoby zmagające się z problemem niepłodności, które pozostawały w związkach małżeńskich lub partnerskich i wcześniej nie były diagnozowane pod kątem niepłodności.

Na terenie województwa łódzkiego ośrodkiem referencyjnym realizującym program jest Klinika Diagnostyki i Leczenia Niepłodności Instytutu Centrum Zdrowia Matki Polki w Łodzi. Pary, które zgłosiły się do programu zostały objęte kompleksowym działaniem lekarzy różnych specjalizacji związanych z medycyną rozrodu, tj. andrologami, genetykami, endokrynologami czy immunologami. Świadczenia realizowane w ramach programu to wyłącznie metody o skuteczności popartej badaniami naukowymi. Działalność w zakresie zdrowia prokreacyjnego będzie nadal realizowana przy zastosowaniu możliwych form wsparcia dla mieszkańców województwa łódzkiego.

Wsparcie ze strony samorządu

Rodzina, będąca naturalnym środowiskiem rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, ma prawo do otrzymania pomocy i wsparcia w przypadku sytuacji kryzysowej.

⁴⁷ Uchwała nr XV/260/20 z dnia 28 stycznia 2020 r. w sprawie przyjęcie stanowiska Sejmiku Województwa Łódzkiego - Samorządowej Karty Praw Rodzin.

⁴⁸ Uchwała Nr XLIV/544/17 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 24 października 2017 r. w sprawie uchwalenia programu działań na rzecz wsparcia osób starszych w województwie łódzkim pod nazwą „Karta Seniora Województwa Łódzkiego”.

⁴⁹ <https://www.rcpslodz.pl/images/Pobieranie/2020/2020-10-05-statystyka-ec/2020-10-05-statystyka-ec.pdf>, dostęp: 05.10.2020 r.

⁵⁰ <https://www.gov.pl/web/zdrowie/program-kompleksowej-ochrony-zdrowia-prokreacyjnego-w-polsce>, dostęp: 23.11.2020 r.

Zgodnie z preambułą ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej „skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami”.

Na szczeblu gminy, jako najbliższym rodzinie, władze samorządowe zapewniają rodzinom wsparcie poprzez: pracę z rodziną prowadzoną głównie w formie usług asystenta rodziny i specjalistycznego poradnictwa oraz pomoc w opiece i wychowaniu dziecka realizowaną w formie placówek wsparcia dziennego i rodzin wspierających.

Placówki wsparcia dziennego

Istotną formą pomocy dla rodziny stają się placówki wsparcia dziennego, dające opiekę i wychowanie dzieciom w czasie, gdy ich rodzice nie mogą jej sprawować lub mają trudności w jej wypełnieniu. Dzieci otrzymują pomoc w pokonaniu trudności szkolnych, możliwość spędzenia czasu w bezpiecznych i atrakcyjnych formach, często też otrzymują dodatkowy posiłek. Placówka wsparcia dziennego o charakterze specjalistycznym zapewnia dzieciom ponadto m.in. zajęcia terapeutyczne, socjoterapeutyczne czy korekcyjne, a placówka prowadzona w formie pracy podwórkowej realizuje działania animacyjne i socjoterapię.

Placówki wsparcia dziennego prowadzone są przez jednostki samorządu terytorialnego (gminę lub powiat) oraz przez inne podmioty. Większość stanowią placówki o charakterze opiekuńczym, których w 2019 r. było 98. Wciąż zbyt mało jest placówek o charakterze specjalistycznym.

Tabela 6. Placówki wsparcia dziennego w województwie łódzkim

Wyszczególnienie	2015		2019	
	Liczba placówek	Liczba wychowanków	Liczba placówek	Liczba wychowanków
Opiekuńcze	110	3.928	98	3.670
Specjalistyczne	24	1.811	26	2.072
Pracy podwórkowej	3	114	1	33
W połączonych formach	9	537	10	536
Ogółem	146	6.390	135	6.311

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, www.lodz.gov.stat.pl

W roku 2019 liczba placówek wsparcia dziennego w stosunku do roku 2015 zmniejszyła się o 11 placówek.

Aż 151 gmin nie posiada na swoim terenie placówki wsparcia dziennego, choć wydaje się, że ta forma wsparcia rodziny może pełnić funkcję profilaktyczną, umożliwiającą korektę deficytów rozwojowych i społecznych dzieci. Jak przedstawiają statystyki, 36 placówek wsparcia dziennego prowadzonych było przez jednostki samorządu terytorialnego (34 – przez gminę, 2 – przez powiat), a pozostałe przez inne podmioty⁵¹.

⁵¹ Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, RCPS.

W województwie łódzkim placówki wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym działają tylko w dwóch powiatach: tomaszowskim (2 placówki) i piotrkowskim (2 placówki)⁵².

Poradnictwo specjalistyczne

W sytuacji kryzysu w rodzinie pomoc i wsparcie oraz stosowane metody powinny być udzielane przez osoby i instytucje znajdujące się najbliżej osób potrzebujących, ale też winny dotyczyć wyłącznie tematu dotkniętego kryzysem a nie rozciągać się poza granice problemu.

Często wystarczy pomoc o charakterze doradczym, konsultacja ze specjalistą, by potencjalny kryzys zażegnać lub nie dopuścić do jego eskalacji. Często jednak praca z rodziną wymaga dłuższego towarzyszenia jej w powrocie do samodzielności.

Pracę z rodziną organizuje gmina lub podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania na podstawie art. 190 ustawy o wspieraniu rodziny systemie pieczy zastępczej i jest realizowana w formach takich jak: konsultacje i poradnictwo np. psychologiczne, prawne, rodzinne, usługi dla rodzin z dziećmi, grupy wsparcia, terapia i mediacje. Rodzina może korzystać z usług wyspecjalizowanych instytucji. Tworzenie warunków do powstawania specjalistycznego poradnictwa jest zadaniem własnym powiatu.

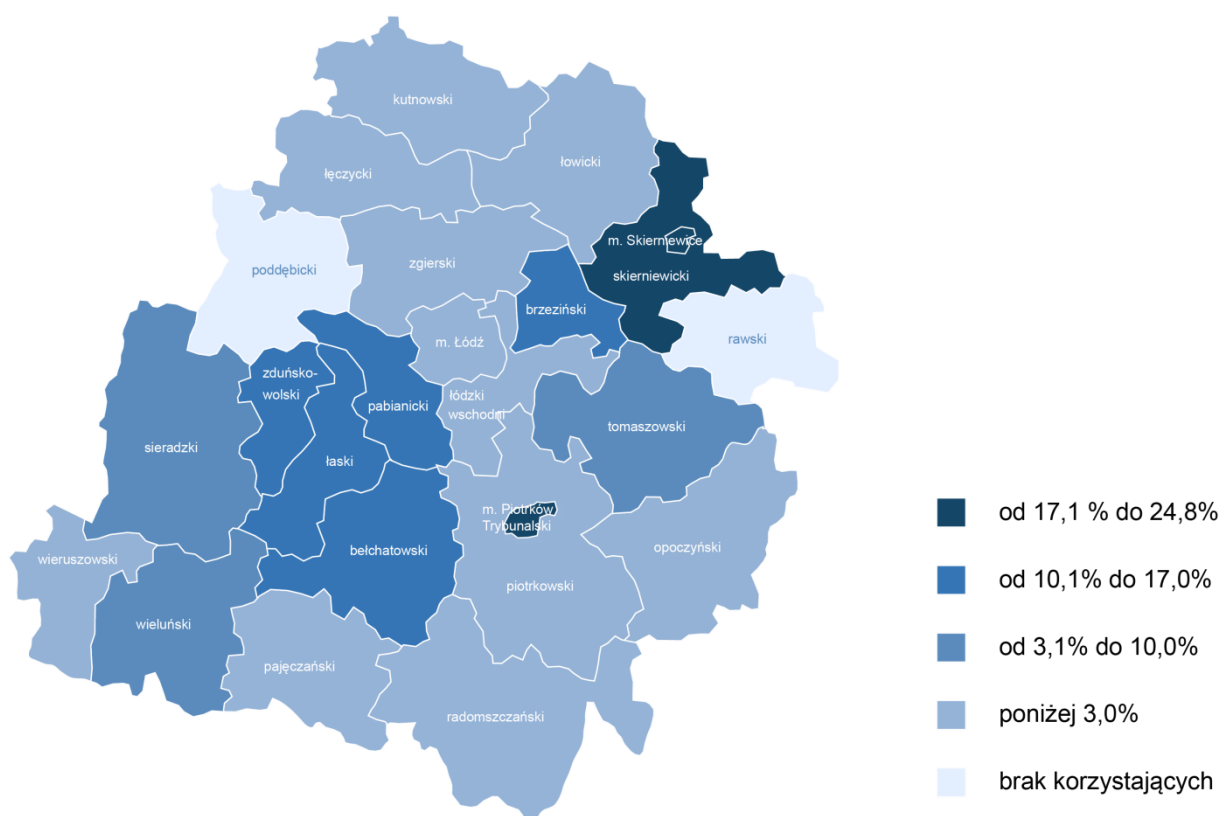
Wojewoda corocznie publikuje rejestr jednostek specjalistycznego poradnictwa. W 2019 r. ujęto w nim 108 instytucji udzielających wsparcia w zakresie: poradnictwa rodzinnego, prawnego, psychologicznego, terapii rodzinnej, dla rodzin naturalnych, zastępczych i adopcyjnych⁵³.

Są to zarówno publiczne jak i niepubliczne instytucje, które działają w formie m.in. punktów konsultacyjnych dla ofiar przemocy domowej, dla osób dotkniętych uzależnieniem od narkotyków lub alkoholu i ich rodzin, punktów nieodpłatnej pomocy prawnej czy poradni specjalistycznych. Mimo, iż liczba jednostek wzrosła z 81 w 2016 r. do 108 w roku 2019, to nadal nie obejmują one wsparciem wszystkich powiatów i wszystkich form pomocy.

⁵² Informacja na temat stanu pieczy zastępczej w województwie łódzkim, RCPS, 2020.

⁵³ Obwieszczenie nr 12/2019 Wojewody łódzkiego z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie Rejestru jednostek specjalistycznego poradnictwa funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w 2019 roku, Dziennik Urzędowy Województwa łódzkiego z dnia 1 lipca 2019 r. poz. 3710.

Rysunek 4. Udział rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym w ogóle rodzin korzystających ze świadczeń w województwie łódzkim w 2019 r.

Źródło: za *Oceną Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, RCPS, s. 62*

Do jednostek poradnictwa specjalistycznego zgłosiły się o pomoc 2732 rodziny. Najliczniej reprezentowane były: m. Piotrków Trybunalski, powiat skierniewicki i m. Skierniewice.

Poradnictwa specjalistycznego, co widać na powyższej mapie, nie realizowały powiaty poddębicki i rawski. Należałoby więc zbadać, czy wynikało to z braku takich potrzeb, czy też z braku możliwości ich realizacji.

Rodziny licznie korzystały również ze wsparcia w formie poradnictwa specjalistycznego i interwencji kryzysowej udzielanego przez wydzielone w tym celu jednostki organizacyjne. To, co niepokojące, to zmniejszająca się liczba osób zatrudnionych w jednostkach specjalistycznego poradnictwa, z 60 osób w 2018 r. do 51 w roku 2019.

Podkreślić należy, że praca z rodziną jest prowadzona także w przypadku czasowego umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej.

Asystenci rodziny

W sytuacji, gdy w rodzinie występują problemy, w szczególności trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, wsparciem i pomocą jest instytucja asystenta rodziny.

Zgodnie z ustawą⁵⁴ asystent prowadzi pracę z rodziną za jej zgodą lub gdy rodzina zostanie zobowiązana do pracy z asystentem rodziny przez sąd⁵⁵. Celem wspólnej pracy jest odzyskanie przez rodzinę zdolności funkcjonowania w stopniu zapewniającym bezpieczeństwo dzieci.

Realizowana przez asystenta pomoc polega na takim wsparciu rodziny w przewycięzeniu trudności, w poprawie sytuacji życiowej, by w przyszłości samodzielnie pokonywała własne problemy. Zakres tej pomocy jest bardzo szeroki: od pomocy w poszukiwaniu pracy, przez udzielanie wsparcia dzieciom (w tym poprzez zapewnienie ich udziału w zajęciach psychoedukacyjnych) czy działania interwencyjne w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa poszczególnych członków rodziny, pomoc w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych i wychowawczych, do opracowania i realizacji planu pracy z rodziną we współpracy z jej członkami czy sporządzania opinii o rodzinie na potrzeby sądu.

Asystent rodziny jest zobowiązany do współpracy z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą, o których mowa w art. 9a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁵⁶ lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną.

Mnogość zadań wynikających z ustawy oraz związana z nimi odpowiedzialność powodują, że asystenci rodziny nie tylko muszą posiadać określone w ustawie kwalifikacje, ale też obowiązani są do stałego podnoszenia poziomu swoich kompetencji, bowiem skuteczność ich działań w szybko zmieniających się warunkach współczesnego życia w dużej mierze zależy może od stopnia znajomości najnowszych osiągnięć psychologii i pedagogiki np. w kontekście radzenia sobie z takimi problemami, jak uzależnienie od Internetu, gier komputerowych i innych.

Liczba rodzin, z którymi jeden asystent rodziny może w tym samym czasie prowadzić pracę nie może przekroczyć 15.

⁵⁴ art. 8 ust. 3 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821).

⁵⁵ art. 109 par. 2 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1357).

⁵⁶ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 218 ze zm.).

Tabela 7. Asystenci rodziny wg województw

Województwo	Liczba asystentów rodziny w województwie					Dynamika rok 2018 =100	Liczba gmin w województwie	Procent gmin w województwie, w których zatrudniono asystenta rodziny				
	2015	2016	2017	2018	2019			2015	2016	2017	2018	2019
Dolnośląskie	277	295	302	288	301	105	169	96	98	98	96	98
Kujawsko-pomorskie	249	249	248	246	241	98	144	97	99	94	95	94
Lubelskie	268	273	262	252	248	98	213	92	92	92	91	90
Lubuskie	135	130	134	131	128	98	82	99	98	96	100	99
Łódzkie	220	232	254	238	249	105	177	87	88	88	88	86
Małopolskie	271	301	320	309	301	97	182	92	96	98	96	95
Mazowieckie	446	453	445	459	462	101	314	91	95	90	89	90
Opolskie	86	97	97	97	95	98	71	93	96	96	97	96
Podkarpackie	225	212	216	210	212	101	160	94	94	96	94	96
Podlaskie	112	124	129	124	136	110	118	65	69	72	66	71
Pomorskie	249	242	238	242	241	100	123	100	100	99	98	98
Śląskie	355	394	408	418	423	101	167	89	93	93	96	95
Świętokrzyskie	150	149	143	138	140	101	102	99	99	95	92	94
Warmińsko-mazurskie	206	201	184	171	175	102	116	99	99	97	95	97
Wielkopolskie	349	342	385	388	373	96	226	95	95	96	96	96
Zachodniopomorskie	218	211	211	209	209	100	114	99	96	98	97	97
POLSKA	3.816	3.905	3.976	3.920	3.934	100	2.478	93	94	94	93	93

Źródło:

1) Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2018 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa 2019 rok.

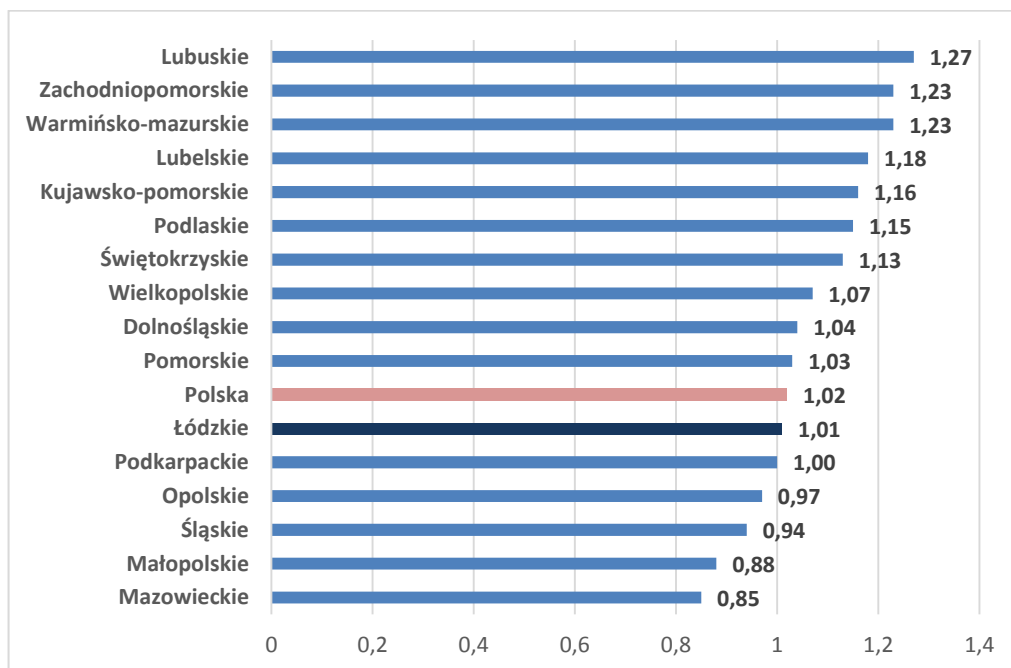
2) Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2019 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa, lipiec 2020 roku.

Powyższa analiza wskazuje, że liczba asystentów rodziny w województwie łódzkim, choć powoli, systematycznie wzrasta. Na zbliżonym poziomie utrzymuje się procent gmin, w których zatrudniono asystenta rodziny.

W roku 2019 asystenci rodziny objęli wsparciem prawie 2,1 tys. rodzin. Wśród rodzin korzystających z usług asystentów rodziny 16% stanowią rodziny zobowiązane do takiej pracy przez sąd⁵⁷.

⁵⁷ Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, RCPS.

Rysunek 5. Wskaźnik asystentury rodzinnej w roku 2019 w poszczególnych województwach w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców

Źródło: oprac. RCPS w Łodzi na podstawie:

1) danych z GUS,

2) Informacji Rady Ministrów o realizacji w roku 2019 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa, lipiec 2020 roku

Rodziny wspierające

Rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych może również pomóc rodzina wspierająca - przy współpracy z asystentem rodziny. I choć ustanawia ją wójt właściwy ze względu na miejsce zamieszkania rodziny wspieranej, wywodząc się ona może, co istotne, z bezpośredniego otoczenia dziecka, stanowiąc wówczas jego naturalne wsparcie.

Instytucja rodziny wspierającej nie znalazła jednak szczególnej akceptacji wśród możliwych form pomocy. Tylko w 3 powiatach województwa łódzkiego funkcjonowały rodziny wspierające w łącznej liczbie 11 (stan na 31 grudnia 2017 r.⁵⁸), a to i tak stanowiło 15,5% liczby wszystkich rodzin wspierających w Polsce w 2017 r. W roku 2018 było ich 5 (w Polsce 102⁵⁹), a w 2019 r. nie funkcjonowała już żadna rodzina wspierająca w województwie łódzkim, zaś w Polsce z pomocy 104 rodzin wspierających skorzystało 118 rodzin⁶⁰.

⁵⁸ Dostępność usług społecznych świadczonych w formie zdeinstytucjonalizowanej w województwie łódzkim, Oprac. Wydział ds. Badań i Analiz Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź 2018.

⁵⁹ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2018 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa, 2019 rok.

⁶⁰ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2019 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa, lipiec 2020 roku.

Wsparcie rodziny - uwagi

Miniona dekada obfituje w reformy, których celem jest poprawa sytuacji polskiej rodziny. Polityka wsparcia rodzin z dziećmi nie koncentrowała się wyłącznie na tych najuboższych, najbardziej w ocenie społecznej potrzebujących, a miała charakter bardziej uniwersalny, obejmując w wielu dziedzinach swoim zasięgiem całą społeczność. Każde dziecko, również z rodziny dobrze sytuowanej, może korzystać z bezpłatnych podręczników, programu „Dobry start”, programu Rodzina 500 Plus” oraz z profitów wynikających z Karty Dużej Rodziny, ponieważ jest to niezależne od wysokości dochodów rodziny.

Należy również pamiętać, że nie dla wszystkich bezpośrednio wsparcie finansowe jest najbardziej skutecznym sposobem na rozwiązanie czy choćby złagodzenie życiowych problemów. Wsparcie socjalne nie zawsze idzie w parze ze wzrostem kompetencji wychowawczych i emocjonalnych rodziców. Dlatego niektóre rodziny powinny otrzymywać pomoc np. w formie usług bądź pomocy niefinansowej, by została ona właściwie spożytkowana.

Przyznać jednak należy, że „zapewnienie bezpłatnego gorącego posiłku w trakcie godzin nauki szkolnej **po prostu wszystkim uczniom**, stanowiłoby zarówno realną pomoc dla osób z biednych rodzin, jak i dobrą praktykę integracji społecznej”⁶¹.

Zaznaczając się dwutorowy charakter polityki prorodzinnej państwa: z jednej strony system interwencji i świadczeń, z drugiej zaś stopniowo rozwijające się pozafinansowe formy wsparcia, odpowiadające zdiagnozowanym potrzebom rodzin, świadczą o potrzebie inwestowania w rozwój tych ostatnich.

Zaznaczyć należy również, że nie wszystkie formy wsparcia rodziny jakie proponuje ustawa, są przez samorządy wykorzystywane, bądź są wykorzystywane w niedostatecznym zakresie (np. rodziny wspierające, asystent rodziny).

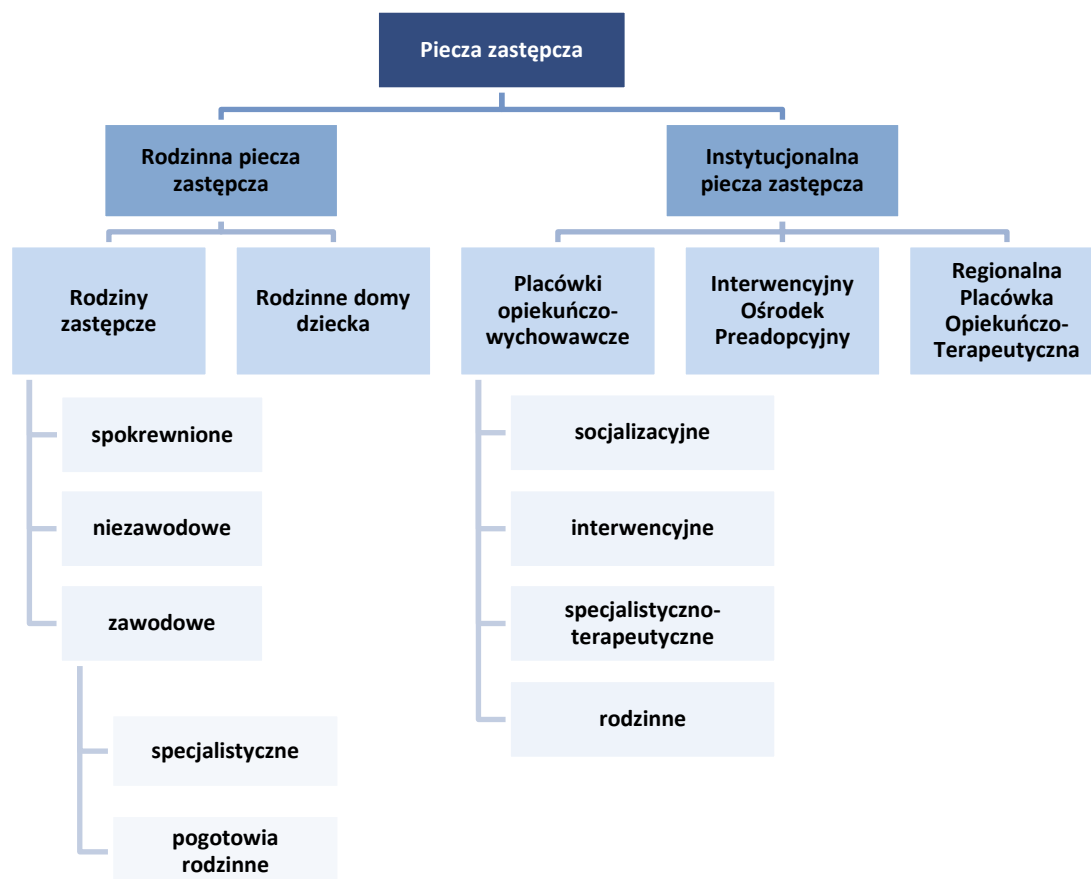
Pomoc rodzinom w rozwiązywaniu ich problemów, wsparcie w działaniach zmierzających do poprawy sytuacji życiowej wymaga nie tylko szerokiej wiedzy, ale i umiejętności współpracy zarówno z członkami tych rodzin, jak i przedstawicielami instytucji działających w tym obszarze. Tworzenie płaszczyzn takiej współpracy to zadanie o ogromnym znaczeniu.

⁶¹ Wykluczenie społeczne dzieci i młodzieży z województwa łódzkiego. Raport z badania. Praca zbiorowa. Ekspert merytoryczny: dr Marta Petelewicz, RCPS w Łodzi.

System pieczy zastępczej

Pieczka zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Pieczka zastępcza jest sprawowana w formie rodzinnej lub instytucjonalnej.

Rysunek 6. Struktura pieczy zastępczej

W sytuacji, gdy dalszy pobyt dziecka w rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, staje się dla niego zagrożeniem, a wyczerpano już wszelkie możliwości pomocy, ma ono prawo do opieki i wychowania poza nią.

Podkreślić należy, że zgodnie z wprowadzonymi w 2016 roku zmianami⁶² do ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, nie jest dopuszczalne umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców wyłącznie z powodu ubóstwa (art. 112 par. 2 K.r.o.).

Umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka czy placówce opiekuńczo - wychowawczej odbywa się na podstawie orzeczenia sądu.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zwraca uwagę na ostateczność zastosowania tego rodzaju środka oraz na jego okresowy charakter – do czasu poprawy sytuacji rodzinnej dziecka i możliwości jego powrotu do domu, a podejmowane działania mają służyć jego integracji z rodziną. Wciąż jednak zbyt liczne są sytuacje, gdy pobyt dziecka w pieczy zastępczej przedłuża się do czasu jego pełnoletności i usamodzielnienia.

⁶² Ustawa z dnia 18 marca 2016 roku o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, (Dz. U. z 2016 r. poz. 406).

Ustawa podkreśla prawo dziecka przebywającego w pieczy zastępczej do utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicami, z wyjątkiem przypadków, w których sąd zakazał takich kontaktów, a także konieczność poszanowania jego praw z katalogu praw człowieka, jak: prawo do kształcenia, rozwoju uzdolnień, zainteresowań i przekonań oraz zabawy i wypoczynku, ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie dziecka, informacji i wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą, odpowiednio do jego wieku i stopnia dojrzałości, ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem, poszanowania tożsamości religijnej i kulturowej, dostępu do informacji dotyczących jego pochodzenia (art. 4 ustawy). Ustawa jest gwarantem ochrony przysługujących dzieciom praw i wolności, zgodnie z Konwencją o prawach dziecka⁶³.

Dziecko i jego rodzina są więc podmiotem, a nie przedmiotem, oddziaływań pomocowych osób i instytucji działających w systemie pieczy zastępczej.

Tabela 8. Przyczyny umieszczania dzieci w pieczy zastępczej w województwie łódzkim w 2019 r.

Wyszczególnienie	Dzieci umieszczone w poszczególnych formach opieki									
	Rodziny zastępcze						Placówki opiekuńczo - wychowawcze			
	spokr.	niez.	zaw.	pog.rodz.	specj.	RDD	socj.	inter.	sp-ter.	rodz.
Dzieci ogółem	2.477	1.041	376	86	47	265	843	132	15	159
Sieroctwo	133	12	8	1	1	6	4	1	0	9
Pólsieroctwo	214	74	10	4	2	6	20	0	0	1
Uzależnienie rodziców, w tym:	1.251	525	195	49	24	140	485	59	11	122
od alkoholu	1.140	504	187	45	22	136	483	59	11	81
Przemoc w rodzinie	18	7	3	1	0	0	25	0	0	0
Bezradność wychowawcza	475	209	85	14	4	71	165	23	0	37
Niepełnosprawność	51	29	15	1	2	5	7	0	2	2
Choroba	68	31	15	2	4	8	17	5	0	0
Ubóstwo	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0
Bezrobocie	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Pobyt za granicą	60	6	7	1	0	0	4	1	0	0
Inne	178	59	29	14	7	16	60	28	1	1

Źródło: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, RCPS

Podobnie jak w minionych latach w 2019 r. główną przyczyną umieszczania dzieci w pieczy zastępczej był brak właściwej opieki ze względu na uzależnienie rodziców od alkoholu.

⁶³ art. 3 Konwencji o prawach dziecka (Dz. U. z 2013 r. poz. 526).

W spokrewnionych rodzinach zastępczych dzieci, których jedno lub obydwoje rodzice mają problem alkoholowy jest 46,02%, w rodzinach niezawodowych jest ich 48,42%, a w zawodowych 49,73%. W placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego odsetek ten przekracza 55%.

Innym istotnym powodem odseparowania dzieci od rodziców jest ich bezradność, niewydolność wychowawcza. W zawodowych rodzinach zastępczych jest to przyczyna ponad 22% umieszczeń, a w placówkach opiekuńczo-wychowawczych 19,58%. Wciąż jeszcze w pieczy zastępczej przebywa duża liczba dzieci, których rodzice wyjechali za granicę. Zdecydowana większość znajduje się pod opieką rodzin spokrewnionych.

Mimo przywołanego wyżej przepisu ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, w 2019 r., dwoje dzieci trafiło do pieczy zastępczej z powodu ubóstwa rodziny.

Analiza przyczyn umieszczeń dzieci w różnych formach pieczy zastępczej stanowi podstawę dla konstruowania programów działań w środowisku rodzin, dostosowanych do potrzeb, zarówno o charakterze profilaktycznym, jak i służących reintegracji rodziny.

Zgodnie z art. 182 ust. 1 ustawy, zadania powiatu w zakresie pieczy zastępczej wykonuje starosta za pośrednictwem powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej. **Organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej** jest wyznaczona przez starostę jednostka organizacyjna powiatu lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania.

W województwie łódzkim działa 24 organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej, którymi są Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, a w miastach na prawach powiatu Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej (Miasto Łódź) lub Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie (Piotrków Trybunalski i Skierniewice). Podstawowe zadania organizatora rodzinnej pieczy zastępczej to m.in. prowadzenie naboru, kwalifikowanie osób do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka, szkolenie kandydatów, a także doskonalenie rodzin zastępczych oraz osób prowadzących rodzinne domy dziecka w celu podniesienia ich kompetencji.

Ważnym elementem systemu jest wprowadzona ustawą funkcja **koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej**, którego głównym zadaniem jest udzielanie pomocy rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka w realizacji zadań wynikających z pieczy zastępczej, a w konsekwencji wydanie opinii dotyczącej możliwości powrotu dziecka pod opiekę rodziców. Koordynatora zatrudnia organizator rodzinnej pieczy zastępczej.

Tabela 9. Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej

Województwo	Liczba powiatów	Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej						Dynamika rok 2018=100
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Dolnośląskie	30	100	163	164	178	183	185	101
Kujawsko-pomorskie	23	63	79	81	81	77	78	101
Lubelskie	24	46	64	70	69	71	71	100
Lubuskie	14	38	62	72	72	71	76	107
Łódzkie	24	81	109	119	110	98	112	114
Małopolskie	22	62	91	90	84	92	81	88
Mazowieckie	42	126	175	182	193	210	217	103

Opolskie	12	19	35	34	35	39	42	108
Podkarpackie	25	47	70	73	76	75	72	96
Podlaskie	17	31	47	44	48	50	51	102
Pomorskie	20	81	121	123	119	121	126	104
Śląskie	36	146	198	198	199	234	231	99
Świętokrzyskie	14	37	53	60	65	61	59	97
Warmińsko-mazurskie	2	58	95	95	97	97	98	101
Wielkopolskie	35	79	141	147	198	162	159	98
Zachodniopomorskie	21	78	94	91	101	100	99	99
Ogółem	380	1.092	1.597	1.643	1.725	1.741	1.757	101

Źródło:

1) Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2018 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa 2019 rok.

2) Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2019 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa lipiec 2020 roku.

Z analizy powyższych danych wynika, iż w 2019 r. województwo łódzkie osiągnęło najwyższy ze wszystkich województw wskaźnik dynamiki wzrostu liczby koordynatorów, co świadczy o istotnym wsparciu rodzinnej pieczy zastępczej. Na przestrzeni lat 2015-2019 liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej podlegała wahaniom, co może być związane ze zmianą liczby rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka, zmianą przepisów odnoszących się do liczby rodzin objętych opieką koordynatora oraz sposobu finansowania i zatrudniania koordynatorów.

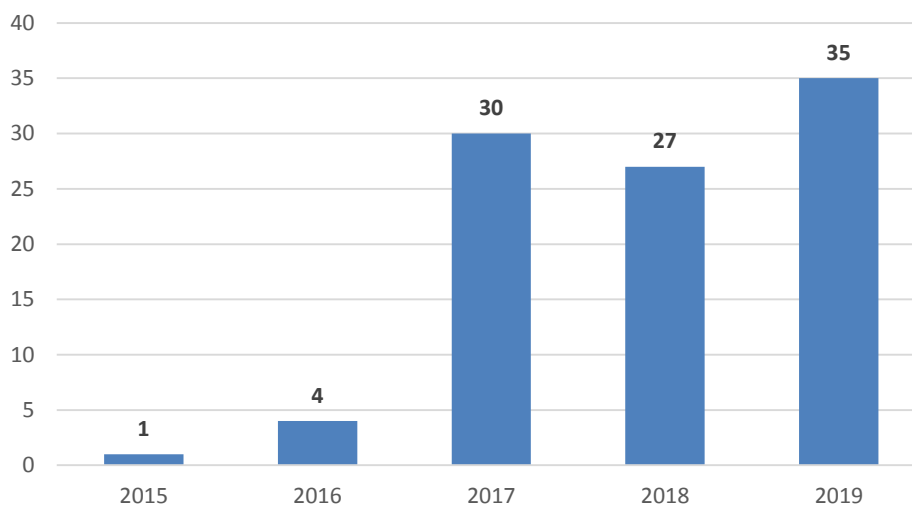
Po wcześniejszych doświadczeniach wskazujących na zbyt dużą liczbę rodzin przypadających na jednego koordynatora (30 rodzin), z dniem 1 stycznia 2015 r. ustawodawca ograniczył do 15 liczbę rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka znajdujących się pod opieką jednego koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej⁶⁴. Regulację tę wprowadzono, by zwiększyć skuteczność działań koordynatorów, trudno bowiem o efektywną pracę o tak szerokim zakresie, gdy, jak to było wcześniej, miał on pod opieką 30 rodzin, a każdą dotykały inne problemy, wynikające z różnorodnych przyczyn umieszczania dzieci w pieczy zastępczej. W grudniu 2019 r. we wszystkich powiatach województwa łódzkiego przestrzegano ustalonego limitu.

Pełnienie funkcji rodziny zastępczej czy prowadzenie rodzinnego domu dziecka to praca 24 godziny na dobę przez wszystkie dni tygodnia. Elementem wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej jest także możliwość powołania **rodziny pomocowej**, która okresowo zastępuje rodzinę zastępczą czy prowadzącego rodzinny dom dziecka w sytuacji, gdy nie mogą oni sprawować opieki nad powierzonymi dziećmi ze względu na zdarzenie losowe lub czasowe niesprawowanie opieki nad dzieckiem w związku z wypoczynkiem, udziałem w szkoleniach lub pobytem w szpitalu. Rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka mogą otrzymać tego rodzaju wsparcie na swój wniosek.

⁶⁴ Ustawa z dnia 25 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2014 r. Nr 167, poz. 1188).

Funkcję rodziny pomocowej może pełnić rodzina zastępcza niezawodowa, rodzina zastępcza zawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka. Rodziną pomocową mogą być również małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim przeszkoleni do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub rodziny przysposabiającej.

Rysunek 7. Liczba rodzin pomocowych w województwie łódzkim

Źródło: Informacja na temat stanu pieczy zastępczej w województwie łódzkim, RCPS 2020

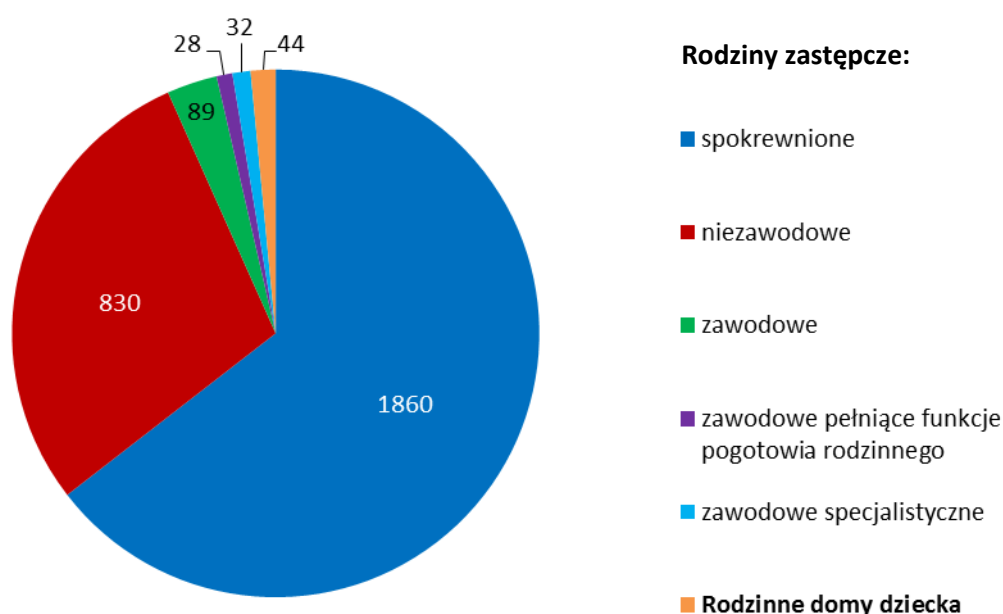
Według danych otrzymanych od organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej wg. stanu na 31 grudnia 2019 r. funkcjonowało 35 rodzin pomocowych w 10 powiatach.

Rodzinna piecza zastępcza

Rodzina jest naturalnym, koniecznym i niezastąpionym środowiskiem rozwoju i wychowania dziecka. W przypadku gdy nie wypełnia swoich funkcji, poszukuje się możliwości umieszczenia dziecka w warunkach zbliżonych do rodzinnych.

Rodzina zastępcza czy rodzinny dom dziecka może skorygować niewłaściwe wzorce funkcjonowania rodziny wyniesione z domu, ponieważ dzieci, obserwując prawidłowy model rodziny, uczą się na nowo ról społecznych i bezpiecznych, konstruktywnych sposobów rozwiązywania problemów. Więzy emocjonalne z zastępczymi rodzicami, oparte na zaufaniu i poczuciu bezpieczeństwa, pomogą zbudować prawidłowe relacje społeczne, a w przyszłości - rodzinne.

Rysunek 8. Rodzinna piecza zastępcza w województwie łódzkim w 2019 r.

Źródło: Informacja na temat stanu pieczy zastępczej w województwie łódzkim, RCPS, 2020

Wg danych na dzień 31 grudnia 2019 r. w województwie łódzkim funkcjonowało 2.839 rodzin zastępczych oraz 44 rodzinne domy dziecka, w których przebywało łącznie 4.151 dzieci.

Potrzeby w tym zakresie, zgłaszane przez organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej w województwie łódzkim, są znacznie większe⁶⁵. Systematycznie prowadzone są akcje, których celem jest promowanie rodzicielstwa zastępczego i pozyskanie nowych kandydatów na rodziców zastępczych. Jak wynika z ww. informacji w 2019 r. zostało utworzonych 367 nowych rodzin zastępczych różnych typów, zaś 308 zostało rozwiązanych. Dane te świadczą o pewnej skuteczności działań na rzecz pozyskania kandydatów na rodziny zastępcze. Analizie należy poddać równoległe zjawisko tak znacznej liczby rozwiązanych rodzin zastępczych.

⁶⁵ Informacja na temat stanu pieczy zastępczej w województwie łódzkim, RCPS, 2020.

Tabela 10. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w województwie łódzkim

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018	2019 (31.XII)
Liczba rodzin zastępczych	3.033	3.070	2.983	2.915	2.839
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych	4.140	4.143	3.993	3.916	3.886
Liczba rodzinnych domów dziecka	24	28	32	34	44
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinnych domach dziecka	149	159	194	221	265
Łączna liczba podmiotów rodzinnych form pieczy zastępczej	3.057	3.098	3.015	2.949	2.883
Łączna liczba dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej	4.289	4.302	4.187	4.137	4.151

Źródło: Informacja na temat stanu pieczy zastępczej w województwie łódzkim, RCPS, 2020

Wśród rodzin zastępczych najliczniejszą grupę stanowią rodziny spokrewnione, w których opiekę nad dzieckiem sprawują małżonkowie lub osoba, będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka. W województwie łódzkim wg stanu na 31 grudnia 2019 r. było 1.860 rodzin zastępczych spokrewnionych i przebywało w nich 2.467 dzieci.

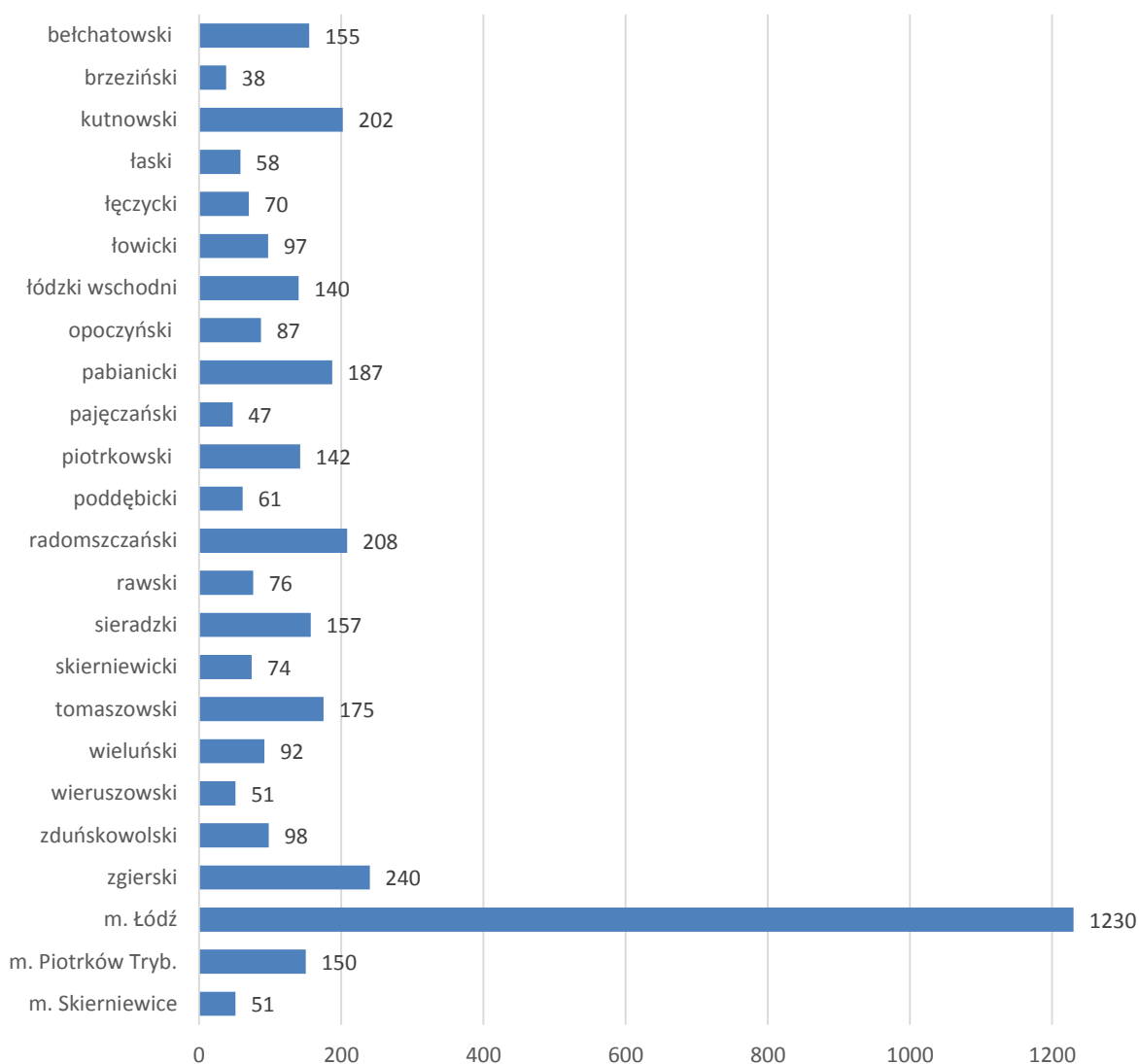
Liczną grupę stanowią również rodziny zastępcze niezawodowe, gdzie opiekunami są małżonkowie lub osoba, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej, nie będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka. W końcu roku 2019 było ich 830.

Zdecydowanie mniej jest rodzin zawodowych. W województwie łódzkim było ich łącznie 149, w tym 32 rodziny zastępcze zawodowe specjalistyczne przyjmujące dzieci niepełnosprawne, dzieci na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz małoletnie matki z dziećmi. 28 rodzin zastępczych zawodowych pełniło funkcję pogotowia rodzinnego, gdzie dzieci trafiają głównie w sytuacjach kryzysowych i przebywają do czasu unormowania ich sytuacji, nie dłużej jednak niż na okres 4 miesięcy. W szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może być przedłużony, za zgodą organizatora rodzinnej pieczy zastępczej do 8 miesięcy lub do zakończenia postępowania sądowego, co czasem trwa bardzo długo.

Najwięcej, bo 14 rodzin zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego funkcjonuje w łodzi, 4 w powiecie bełchatowskim, po 2 w powiatach radomszczańskim, tomaszowskim i zgierskim oraz po 1 w powiatach kutnowskim, łódzkim wschodnim, opoczyńskim i sieradzkim.

Wyraźnie zauważalny jest powolny, ale systematyczny wzrost liczby rodzinnych domów dziecka. To bardzo pozytywna tendencja, choć tylko 14 z 24 powiatów województwa łódzkiego ma na swoim terenie tę formę opieki nad dzieckiem.

Rysunek 9. Liczba dzieci w rodzinach zastępczych w powiatach województwa łódzkiego w 2019 r.

Źródło: Informacja na temat stanu pieczy zastępczej w województwie łódzkim, RCPS, 2020

W rodzinnej pieczy zastępczej przebywają również dzieci, posiadające orzeczenie o niepełnosprawności albo o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (wydane przez Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności). Wg stanu na dzień 31 grudnia 2019 r. w rodzinach zastępczych było ich łącznie 396, z tego w:

- 1) rodzinach zastępczych spokrewnionych – 207
- 2) rodzinach zastępczych niezawodowych – 119
- 3) rodzinach zastępczych zawodowych – 32
- 4) rodzinach zastępczych zawodowych specjalistycznych – 31
- 5) rodzinach zastępczych zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego – 7

W rodzinnych domach dziecka przebywało w tym czasie 46 niepełnosprawnych dzieci⁶⁶.

⁶⁶ Informacja GUS na podstawie sprawozdania PS-02.

Instytucjonalna piecza zastępcza

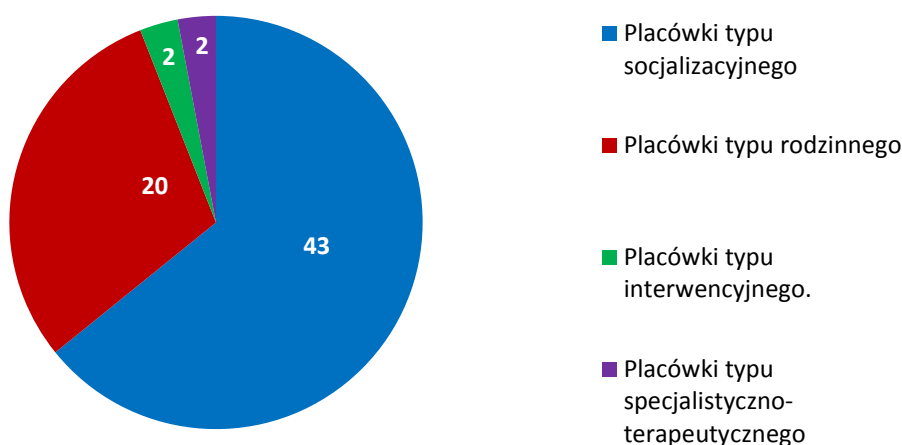
Placówki opiekuńczo-wychowawcze

W sytuacji, gdy nie ma możliwości umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej czy rodzinnym domu dziecka, a dalsze pozostawanie w dotychczasowym środowisku stanowi dla niego zagrożenie, konieczne jest skorzystanie z instytucjonalnych form pieczy zastępczej.

W województwie łódzkim, w grudniu 2019 r., funkcjonowało 68 jednostek instytucjonalnej pieczy zastępczej: 67 placówek opiekuńczo-wychowawczych i 1 interwencyjny ośrodek preadopcyjny.

Wśród przewidzianych ustawą typów placówek opiekuńczo-wychowawczych zdecydowanie dominowały placówki socjalizacyjne, których było 43 (w tym 7 placówek z miejscami interwencyjnymi), ponadto funkcjonowały 2 placówki opiekuńczo-wychowawcze typu interwencyjnego, 2 placówki typu specjalistyczno-terapeutycznego oraz 20 placówek typu rodzinnego.

Rysunek 10. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie łódzkim w roku 2019 w podziale według typu placówek

Źródło: ŁUW, <http://www.pomoc.lodzkie.eu/> dostęp: 01.06.2020 r.

Wg danych ŁUW na dzień 31 sierpnia 2020 r. liczba jednostek instytucjonalnej pieczy zastępczej wzrosła do 73⁶⁷.

Jeszcze kilka lat temu placówki opiekuńczo-wychowawcze działające w Łodzi i województwie liczyły po kilkadziesiąt wychowanków i mimo wysiłku zatrudnionych tam osób, daleko im było do warunków choćby zbliżonych do domowych.

W ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej określono podstawowe standardy funkcjonowania placówek dotyczące warunków całodobowej opieki i wychowania oraz zaspokajania

⁶⁷ Rejestr wolnych miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego prowadzony przez wojewodę na podstawie art. 186 pkt 1 lit. b) ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, sierpień 2020 r.

niezbędnych potrzeb dzieci, w szczególności emocjonalnych, rozwojowych, zdrowotnych, bytowych, społecznych i religijnych⁶⁸. Zaakcentowano również potrzebę redukcji ich liczebności.

Ustawa stanowi, że „w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego można umieścić, w tym samym czasie, łącznie nie więcej niż 14 dzieci oraz osób, które osiągnęły pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej”⁶⁹. Ustawodawca dał podmiotom prowadzącym tego typu placówki czas na spełnienie warunków ustawowych do 1 stycznia 2021 r. Do tego czasu liczba dzieci w placówce nie może przekroczyć 30.

W województwie łódzkim 16 placówek socjalizacyjnych (w tym 1 z miejscami interwencyjnymi) już osiągnęło założony standard i statutowa liczba miejsc w tych placówkach nie przekracza 14, podobnie obie placówki typu specjalistyczno-terapeutycznego, które od początku swojej działalności spełniały ustawowe kryteria, pozostałe zaś są w trakcie dostosowywania warunków funkcjonowania do określonych w przepisach ustawy standardów (stan na 15 maja 2020 r.).

Tabela 11. Rejestr wolnych miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych, stan na 31 grudnia

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018	2019
Liczba placówek łącznie	66	66	68	69	68
Statutowa liczba miejsc łącznie	1.271	1.283	1.291	1.283	1.235
Liczba wychowanków łącznie	1.317	1.214	1.192	1.160	1.145
Liczba wolnych miejsc łącznie	32	114	124	137	115

Źródło: ŁUW, <http://www.pomoc.lodzkie.eu/> dostęp: 01.06.2020 r.

Zmniejszenie liczebności wychowanków w poszczególnych placówkach opiekuńczo-wychowawczych nie oznacza zmniejszenia liczby tych placówek, wciąż bowiem w instytucjonalnej pieczy zastępczej przebywa duża liczba dzieci i młodzieży, dla których nie było miejsca w rodzinnych formach pieczy zastępczej. Łączna liczba miejsc w placówkach zmniejszyła się z 1.271 w 2015 r. do 1.235 w roku 2019 (stan na 31 grudnia), ale do dnia 31 sierpnia 2020 r. wzrosła do 1.289⁷⁰.

Wszystkie placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego spełniają kryterium liczebności do 8-rga dzieci w jednym domu, z wyjątkiem sytuacji przewidzianych w ustawie.

Podjęto też działania, by zgodnie z zapisami ustawy (art. 95 ust. 2 ustawy) z dniem 1 stycznia 2020 r. dzieci poniżej 10. roku życia trafiały wyłącznie do rodzinnych form pieczy zastępczej z wyjątkiem sytuacji, gdy w placówce przebywa jego matka, ojciec bądź dotyczy to rodzeństwa.

⁶⁸ art. 93 ust. 4 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821).

⁶⁹ art. 95 ust. 3 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821).

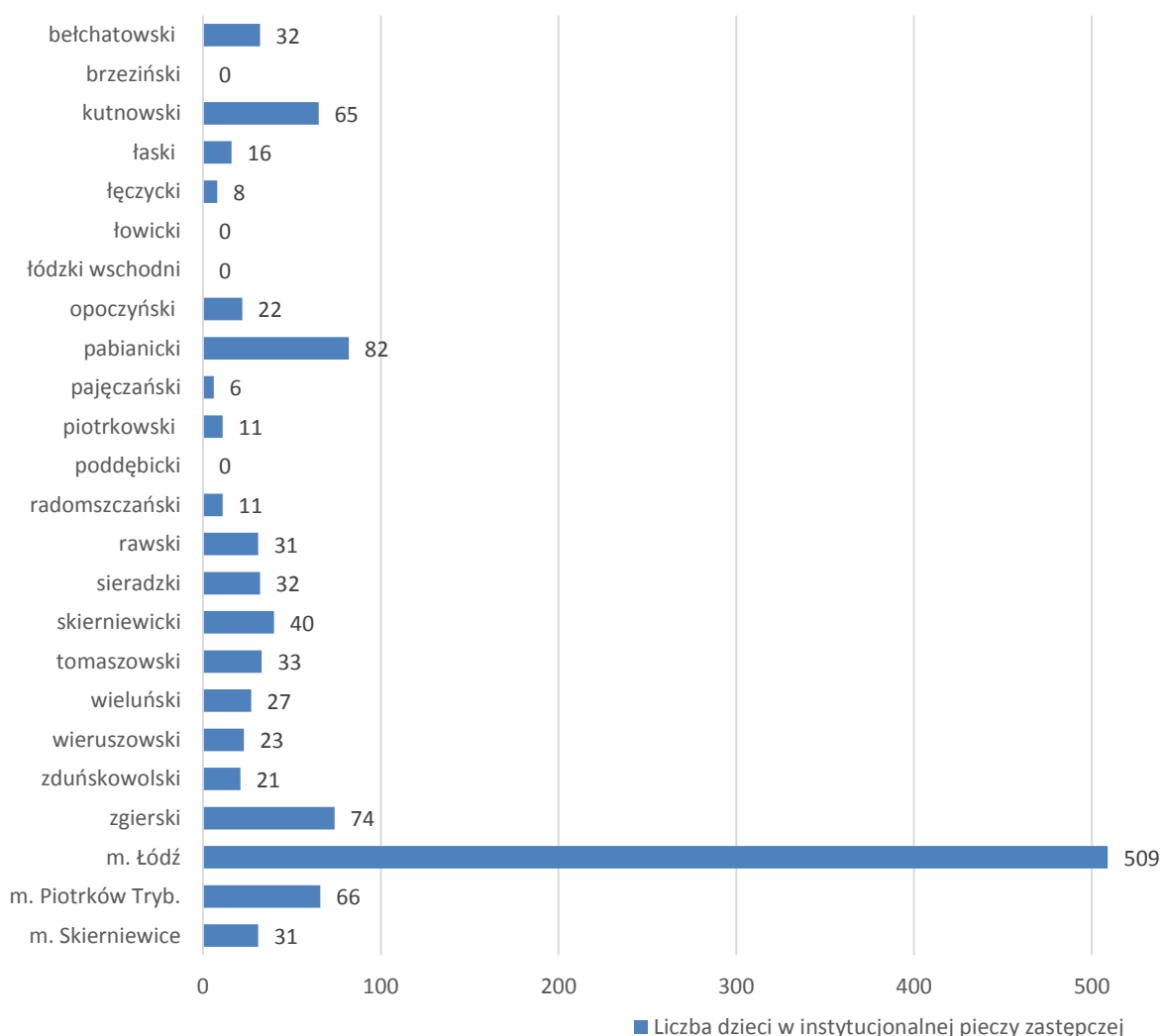
⁷⁰ Rejestr wolnych miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego prowadzony przez wojewodę na podstawie art. 186 pkt 1 b) ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, sierpień 2020 r.

Tego warunku nie udało się zrealizować i ze względu na brak wystarczającej liczby rodzinnych form pieczy zastępczej wciąż funkcjonują w województwie placówki, w których przebywają dzieci poniżej 10. roku życia (w tym wraz ze starszym rodzeństwem oraz dzieci małoletnich matek). Ich łączna liczba stanowi nieco ponad 23% wszystkich dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

W instytucjonalnej pieczy zastępczej województwa łódzkiego w dniu 31 grudnia 2019 r. przebywało łącznie 125 dzieci niepełnosprawnych⁷¹, z tego 1 dziecko w interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym oraz 124 dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych różnego typu:

- a) w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego – 70
- b) w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego – 4
- c) w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu specjalistyczno-terapeutycznego – 12
- d) w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego – 22
- e) w placówce opiekuńczo-wychowawczej łączącej zadania placówek – 16

Rysunek 11. Instytucjonalna pieczy zastępcza w powiatach województwa łódzkiego w 2019 r. (bez Interwencyjnego Ośrodka Preadopcyjnego „Tuli-Luli”)

Źródło: Informacja na temat stanu pieczy zastępczej w województwie łódzkim, RCPS, 2019

⁷¹ Informacja GUS na podstawie sprawozdania PS-01.

Nie wszystkie powiaty posiadają na swoim terenie placówki opiekuńczo-wychowawcze. Nie ma ich w powiatach: brzezińskim, łowickim, łódzkim wschodnim i poddębickim. W sytuacji konieczności objęcia dziecka instytucjonalną pieczą zastępczą, PCPR-y z tych powiatów korzystają z możliwości umieszczenia go w placówce opiekuńczo-wychowawczej w innym powiecie, zawierając stosowne porozumienie.

Pobyć dziecka w pieczy zastępczej z założenia trwać ma nie dłużej, niż jest to konieczne dla poprawy sytuacji jego rodziny i możliwości powrotu do rodziny naturalnej. Zgodnie z zapisami ustawy w tym celu powinny współpracować wszystkie służby działające w obszarze wsparcia dziecka i rodziny. Taką możliwość daje obowiązek dokonywania **okresowej oceny sytuacji dziecka** umieszczonego w pieczy zastępczej. Oceny dokonuje się w miarę potrzeb, jednak nie rzadziej niż co 3 miesiące (dzieci do 3. roku życia) lub nie rzadziej niż co 6 miesięcy (dzieci powyżej 3. roku życia).

Oceny sytuacji dziecka przebywającego w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka dokonuje organizator rodzinnej pieczy zastępczej, natomiast sytuacja dziecka umieszczonego w pieczy instytucjonalnej dokonywana jest przez zespół ds. okresowej oceny sytuacji dziecka. W obu przypadkach w ocenie udział biorą osoby faktycznie sprawujące opiekę (rodzina zastępcza, prowadzący rodzinny dom dziecka lub wychowawca kierujący procesem wychowawczym dziecka), a także rodzice biologiczni, jeśli nie są pozbawieni władzy rodzicielskiej oraz zatrudnieni specjaliści (pedagog, psycholog, pracownik socjalny, asystent rodziny, koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, a także przedstawiciel ośrodka adopcyjnego). W posiedzeniu mogą uczestniczyć również zaproszeni przedstawiciele: sądu, PCPR-u, Policji, służby zdrowia, instytucji oświatowych i innych instytucji istotnych dla sytuacji dziecka lub jego rodziny, a także osoby bliskie dziecku⁷².

Celem oceny dokonywanej przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej lub zespół ds. okresowej oceny sytuacji dziecka jest przede wszystkim ustalenie aktualnej sytuacji rodzinnej dziecka, modyfikacja planu pomocy dziecku z uwzględnieniem jego potrzeb oraz ocena zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy zastępczej w rodzinie zastępczej lub możliwości powrotu do rodziny biologicznej, bądź umieszczenia w rodzinnej pieczy zastępczej.

Wszyscy uczestniczący w dokonywaniu oceny mają możliwość poznania szczegółowych (i pochodzących z wielu źródeł) informacji mających wpływ na podejmowane decyzje dotyczące zarówno dziecka jak i jego rodziny. Równocześnie jest to bardzo czytelny przykład efektywnej współpracy przedstawicieli instytucji i służb działających w obszarze wsparcia i pomocy rodzinie.

Interwencyjny ośrodek preadopcyjny

Ważną jednostką w systemie instytucjonalnej pieczy zastępczej jest działający od 1 października 2016 r. **Interwencyjny Ośrodek Preadopcyjny „Tuli-Luli”** - prowadzony przez Fundację Gajusz, której Samorząd Województwa Łódzkiego zlecił realizację tego zadania.

W Ośrodku przebywają dzieci w wieku do 1. roku życia, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. Są to przede wszystkim dzieci pozostawione w szpitalu przez matki bezpośrednio po urodzeniu. Ośrodek zapewnia przebywającym w nim dzieciom specjalistyczną opiekę medyczną i rehabilitację i tworzy warunki do prawidłowego rozwoju.

⁷² art. 128, art. 130, art. 135 i art. 137 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821).

Tabela 12. Dzieci objęte opieką Interwencyjnego Ośrodka Preadopcyjnego „Tuli-Luli”

Wyszczególnienie	2016 (od 1 października)	2017	2018	2019	2020 (do 30 września)	Razem
Liczba umieszczonych dzieci	13	25	26	29	20	113
Liczba dzieci, które opuściły Ośrodek, w tym z powodu:	0	18	31	29	20	98
– Rodzina naturalna	0	2	1	3	2	8
– Adopcja	0	11	25	23	13	72
– Rodzinna piecza zastępcza	0	5	5	2	4	16
– Instytucjonalna piecza zastępcza	0	0	0	0	1	1
– Inne	0	0	0	1	0	1

Źródło: Informacja RCPS

W okresie od 1 października 2016 r. do 30 września 2020 r. w IOP przebywało łącznie 113 dzieci, spośród których 8 wróciło do rodzin naturalnych, zaś 72 niemowląt znalazło nowy dom w rodzinie adopcyjnej.

Za zabezpieczenie opieki nad dzieckiem pozostawionym w szpitalu przez matkę bezpośrednio po urodzeniu odpowiada powiat właściwy ze względu na miejsce pozostawienia dziecka. Z usług IOP w Łodzi korzystają dzieci z terenu całego kraju.

Usamodzielnianie wychowanków pieczy zastępczej

Osiągnięcie pełnoletności przez wychowanków rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka, placówek opiekuńczo-wychowawczych lub regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych w przypadku, gdy umieszczenie w pieczy zastępczej nastąpiło na podstawie orzeczenia sądu, wiąże się z możliwością ich usamodzielnienia.

Zgodnie z art. 140 ust. 1 ustawy wychowankowi w takiej sytuacji przysługuje pomoc pieniężna na usamodzielnienie, na kontynuowanie nauki i na zagospodarowanie, której wysokość jest uzależniona od okresu pobytu w pieczy zastępczej. Wychowankowi udziela się również pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, zatrudnienia oraz w uzyskaniu przysługujących mu świadczeń. Wsparciem w procesie usamodzielnienia ma służyć opiekun usamodzielnienia, którego wskazuje sam wychowanek. Jego zadaniem jest m.in. opracowanie i modyfikowanie wspólnie z osobą usamodzielnianą indywidualnego programu usamodzielnienia⁷³.

Formą wsparcia w obszarze zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych są mieszkania chronione, które stanowią m.in. pomoc w usamodzielnianiu osób opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą⁷⁴.

Proces usamodzielnienia wychowanków jest niezwykle ważnym aspektem potwierdzającym zasadność deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej. To wówczas najwyraźniej ujawnia się wyższość rodzinnych form opieki nad dzieckiem nad instytucjonalnymi. Dzieci i młodzież wychowywane w rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka uczestnicząc w codziennym w życiu rodziny np. robiąc zakupy czy pomagając w przygotowaniu posiłku, zdobywają więcej podstawowych umiejętności życiowych niż ich rówieśnicy z placówek opiekuńczo-wychowawczych. Dzieci wychowujące się w pieczy rodzinnej częściej też kontynuują naukę po 18. roku życia⁷⁵, co zwiększa ich możliwości zdobycia odpowiednich kwalifikacji, ale też poprzez dłuższy okres pobytu w rodzinie zastępczej, lepiej przygotowują się do samodzielności. Zwrócić należy również uwagę na fakt, iż nastoletni wychowankowie pieczy instytucjonalnej trzy razy częściej wchodzi w konflikt z prawem niż ci, którzy przebywają w pieczy rodzinnej, co daje większe prawdopodobieństwo zgodnego z prawem samodzielnego życia⁷⁶.

W roku 2019 placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie łódzkim opuściło 134 pełnoletnich wychowanków, spośród których 38 wróciło do rodziny naturalnej a 76 założyło własne gospodarstwo domowe (20 – inne powody). Z rodzin zastępczych spokrewnionych i niezawodowych odeszło łącznie w tym okresie 278 osób, do rodziny naturalnej wróciło 5, a własne gospodarstwo założyło 235, w tym 6 wyjechało za granicę (38 – inne powody). Z rodzin zastępczych

⁷³ W przypadku osób pełnoletnich opuszczających dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schronisko dla nieletnich, zakład poprawczy, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, specjalny ośrodek wychowawczy, młodzieżowy ośrodek socjoterapii zapewniający całodobową opiekę i młodzieżowy ośrodek wychowawczy proces usamodzielnienia regulują przepisy ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1507 ze zm.) oraz rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 3 sierpnia 2012 r. w sprawie udzielania pomocy na usamodzielnienie, kontynuowanie nauki oraz zagospodarowanie (Dz. U. z 2012 r., poz. 954).

⁷⁴ Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, RCPS.

⁷⁵ Joanna Luberadźka-Gruca, Deinstytucjonalizacja systemu pieczy zastępczej – analiza, dobre praktyki.

⁷⁶ Tamże.

zawodowych i z rodzinnych domów dziecka odeszło łącznie 23 młodych ludzi i tylko 1 z nich wróciło do biologicznych rodziców⁷⁷.

Maria Kolankiewicz zwróciła uwagę m.in. na konieczność: analizy losów dzieci odchodzących z placówek do swych rodzin przed i po usamodzielnieniu oraz pogłębionej analizy w przypadkach poważnych niepowodzeń pedagogicznych⁷⁸. Takie informacje miałyby istotne znaczenie w projektowaniu przygotowania wychowanka do samodzielności.

⁷⁷ Źródło: oprac. RCPS w Łodzi na podstawie danych z aplikacji CeSAR MRPiPS.

⁷⁸ Placówki opiekuńczo-wychowawcze po 20 latach zmian, dr hab. Maria Kolankiewicz, Uniwersytet Warszawski, wystąpienie na konferencji „Nie tylko deinstytucjonalizacja. 20 lat reformowania systemu pieczy zastępczej w Polsce - bilans dokonanych zmian” zorganizowanej przez Kancelarię Prezydenta Rzeczypospolitej w dniu 25.11.2019 r.

System pieczy zastępczej - uwagi

Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej, zarówno instytucjonalnej jak i rodzinnej, winno być ostatecznością, po wykorzystaniu wszystkich możliwości wsparcia i pomocy rodzinie. Miarą skuteczności tych działań może być wskaźnik określający stosunek liczby dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej do liczby wszystkich dzieci na danym obszarze.

Tabela 13. Wskaźnik pieczy zastępczej – województwo łódzkie na tle kraju – stan na 31 grudnia 2019 r.

Dzieci do ukończenia 18. roku życia	Polska		Województwo łódzkie	
	Liczba dzieci	Wskaźnik na 10 tys. dzieci	Liczba dzieci	Wskaźnik na 10 tys. dzieci
Dzieci w rodzinach zastępczych	55.429	75,8	4.172	95,0
Dzieci w placówkach opiekuńczo- wychowawczych	16.668	22,7	1.138	25,9
Dzieci w pieczy zastępczej ogółem	72.097	98,5	5.310	120,9

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi, www.lodz.gov.stat.pl

Powyższe zestawienie wskazuje, że w 2019 r. w województwie łódzkim liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, zarówno rodzinnej jak i instytucjonalnej w stosunku do liczby osób do 18. r. ż. (w województwie wynoszącej 439.116), znacząco przekraczała średnią krajową, a w przypadku tej pierwszej wskaźnik ma wartość wyższą o 19,2 punktów.

Wyniki analizy pokazują również, że na każde 10 tys. dzieci w regionie łódzkim 120,9 przebywało w pieczy zastępczej, podczas gdy średnia krajowa wynosiła 98,5. W tym przypadku wskaźnik ma wartość wyższą o 22,4 punktów.

Porównanie z wynikami sprzed wejścia w życie ustawy (tj. według stanu na 31 grudnia 2011 r.) wskazuje na wzrost wskaźnika w Łódzkiem o 4,9 punktów i o 2,6 w kraju.

Biorąc pod uwagę szeroki zakres dotychczas wprowadzonych zmian w systemie wspierania rodziny oraz systemie pieczy zastępczej, przyczyny tego stanu rzeczy należy dopatrywać się w niewystarczających działaniach na rzecz zahamowania zjawiska kierowania dzieci do pieczy zastępczej. Kontynuacja działań, których celem jest poprawa jakości życia dzieci i rodzin, kierowanie do nich działań z zakresu profilaktyki uzależnień, poradnictwa rodzinnego, kształtowania umiejętności opiekuńczo-wychowawczych w wielu przypadkach pozwoli uniknąć umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej.

Wśród dzieci przebywających w pieczy zastępczej w województwie łódzkim w 2019 r. (stan na dzień 31.12.2019 r.) łącznie 567 dzieci posiadało orzeczenie o niepełnosprawności, albo o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, co stanowi 10,7% wszystkich dzieci przebywających w pieczy zastępczej. 442 dzieci niepełnosprawnych przebywało w rodzinnej pieczy zastępczej, a 125 w pieczy instytucjonalnej.

Bieżąca analiza orzeczeń o niepełnosprawności pozwoliłaby na dostosowywanie form opieki do specyficznych potrzeb dzieci.

Praca z dzieckiem i jego rodzicami podczas jego pobytu w pieczy zastępczej, w którą zaangażowani są przedstawiciele wielu służb, czasem kończy się sukcesem i dziecko wraca do swego środowiska rodzinnego. Doświadczenie tych służb wskazuje jednak na zbyt częsty powrót wielu z nich do sytemu.

Należy podkreślić, że obecni wychowankowie pieczy zastępczej to nie sieroty, które straciły rodziców, tych jest tylko ok. 3,3% wśród wszystkich podopiecznych rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych. Zdaniem Anny Krawczak, zdecydowana większość to przede wszystkim dzieci z trudnych miejsc, w których dysfunkcje lub przemoc przeszły z etapu krótkotrwałego kryzysu na poziom przewlekłej patologii⁷⁹.

Kopiowanie wzorców zachowań rodziców i dorosłych członków rodziny staje się sposobem na życie i przetrwanie w środowisku, w którym panują zupełnie inne wartości, niż te, które starano się im zaszczepić podczas pobytu w pieczy zastępczej.

Poważnym zadaniem jest więc budowanie u dzieci poczucia własnej wartości, będącego silną tarczą przed poddaniem się negatywnym wpływom otoczenia.

Ważnym zadaniem dla samorządów gminnych i powiatowych jest monitorowanie losów dzieci, które opuściły system pieczy zastępczej i powróciły do rodziny biologicznej. Ich analiza pozwoliłaby na rozpoznanie i podjęcie działań zapobiegających ponownemu umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej.

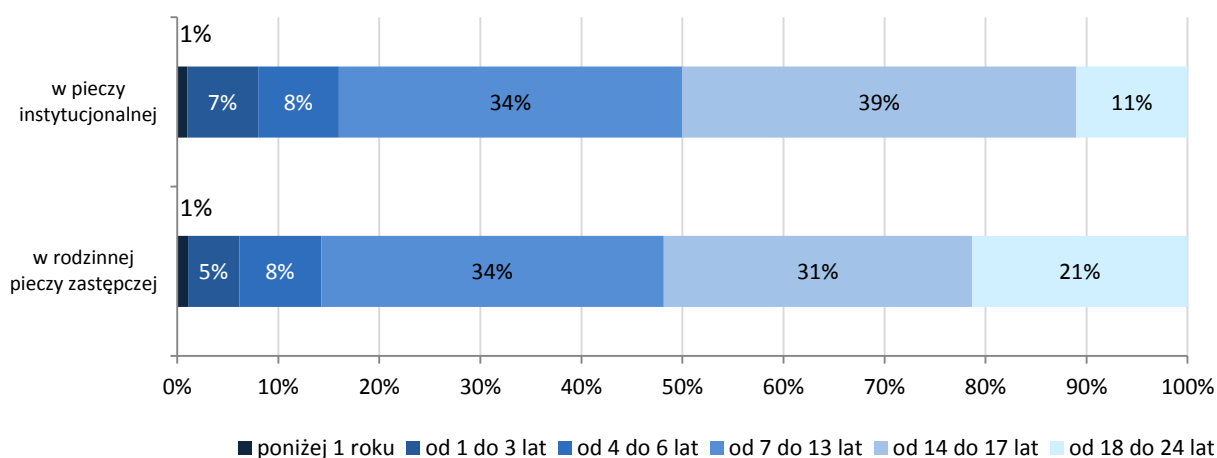
Istotnym problemem stał się proces kierowania dziecka do adopcji w zależności od tego, w jakiej formie pieczy zastępczej przebywało. Tak, jak oczywistym jest, że przysposobienie dziecka przebywającego w placówce opiekuńczo-wychowawczej (o ile nie może wrócić do rodziny biologicznej) jest zdecydowanie najlepszym dla niego rozwiązaniem, tak nie zawsze można mieć tę pewność w przypadku dziecka przebywającego w rodzinie zastępczej. Jak wynika z przeprowadzonych w roku 2018 badań, w Polsce w rodzinach zastępczych dzieci spędzają średnio aż trzy lata i siedem miesięcy⁸⁰. Jeśli dziecko jest w rodzinie tak długo, tworzą się więzi, które z jednej strony świadczą o emocjonalnym zdrowieniu dziecka, z drugiej zaś – przypadku przeprowadzenia procedury adopcyjnej - narażają je na kolejną traumę utraty opiekunów, domu, kolegów z podwórka, szkoły, bliskich mu osób i miejsc.

Konieczne jest konsekwentne egzekwowanie od rodziców biologicznych realizacji zadań zmierzających do odzyskania dzieci i nieprzedłużanie w nieskończoność terminów ich wykonania. W procesie naprawczym rodziny najważniejsze powinno być dziecko, a czas jego oczekiwania na decyzje dorosłych powinien być jak najkrótszy.

⁷⁹ Anna Krawczak – badaczka Interdyscyplinarnego Zespołu Badań nad Dzieciństwem UW, członkini Stowarzyszenia na rzecz Leczenia Niepłodności i Wspierania Adopcji Nasz Bocian; doktorantka w Instytucie Kultury Polskiej UW. Prowadzi rodzinę zastępczą.

⁸⁰ Alina Prusinowska-Marek, Praktyka sądowa w zakresie realizacji zasady tymczasowości pieczy zastępczej – raport z badań, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2018.

Rysunek 12. Struktura dzieci przebywających w pieczy zastępczej w województwie łódzkim według grup wieku – stan na 31 grudnia 2019 r.

Źródło: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019, RCPS

Analiza powyższego wykresu wskazuje, że struktura wiekowa dzieci przebywających w pieczy zastępczej jest do siebie podobna zarówno w pieczy instytucjonalnej, jak i rodzinnej. Wynika z tego, że wbrew założeniom ustawy, wciąż zbyt wiele najmłodszych dzieci przebywa w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Dlatego rolą samorządów szczebla powiatowego jest podejmowanie działań na rzecz pobytu dzieci w formach rodzinnych.

Drugą istotną sprawą jest fakt, iż 39% wychowanków placówek, a w rodzinnej pieczy zastępczej 31%, to dzieci i młodzież w okresie dojrzewania, buntu i nieradzenia sobie z trudnymi emocjami, dodatkowo obciążonymi trudną sytuacją rodzinną i osobistą. Koniecznym jest więc właściwe przygotowanie rodziców zastępczych i wychowawców do sprawowania opieki nad dziećmi w okresie adolescencji.

To, co daje się również zauważyć, to niemal dwukrotnie większy odsetek najstarszych wychowanków w rodzinnej pieczy zastępczej niż w pieczy instytucjonalnej. Dotyczy to najczęściej młodzieży uczącej się, która podejmując decyzję o dalszym kształceniu, przesuwa moment swego usamodzielnienia i korzysta jeszcze z pomocy opiekunów. W przypadku wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych występuje tendencja do jak najszybszego opuszczenia miejsca, w którym przebywają.

W przypadku najstarszych wychowanków pieczy zastępczej, rozpoczynających samodzielne życie, szczególnie dotkliwym problemem są ograniczone możliwości zapewnienia odpowiednich warunków mieszkaniowych, co dla części z nich oznacza konieczność powrotu do dawnego, często patologicznego środowiska. W opinii Najwyższej Izby Kontroli może to być jedną z głównych przyczyn trudności w uzyskiwaniu trwałych efektów usamodzielnienia. Częstym rezultatem tego stanu jest korzystanie przez usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej ze świadczeń pomocy społecznej lub uzyskanie statusu osoby bezrobotnej. Są to sygnały wskazujące na niewystarczające przygotowanie i wspieranie usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej⁸¹.

⁸¹ NIK, Informacja o wynikach kontroli „Pomoc w usamodzielnianiu się pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej”, www.nik.gov.pl, dostęp: 20.06.2020 r.

Programy wsparcia powinny im zapewnić odpowiednio wczesne i wszechstronne przygotowanie do samodzielnego życia oraz pomoc w przezwyciężaniu codziennych trudności w jego początkowym okresie. Ważne też by ich efektem była redukcja postaw roszczeniowych na rzecz własnej aktywności i indywidualnego rozwoju.

Deinstytucjonalizacja i środki europejskie

Deinstytucjonalizacja w obszarze pieczy zastępczej to proces przejścia od stałej opieki w instytucjach do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności⁸². Proces ten obejmuje transformację, zmniejszanie czy likwidację instytucjonalnych form opieki przy równoczesnym zapewnianiu innego rodzaju usług opieki nad dziećmi.

Celem deinstytucjonalizacji jest możliwość uzyskania wsparcia i pomocy w przypadku trudności bez konieczności opuszczania własnego środowiska. Działalność lokalnych i środowiskowych form wsparcia takich jak placówka wsparcia dziennego, asysta rodzinna, rodzina wspierająca czy poradnictwo specjalistyczne pozwoli dzieciom pozostać we własnych rodzinach i ograniczy opiekę instytucjonalną.

Zgodnie z ustawą, która określa m.in. standardy pieczy instytucjonalnej, z dniem 1 stycznia 2020 r. w placówkach opiekuńczo-wychowawczych nie powinno być dzieci w wieku poniżej 10. roku życia, a dodatkowo placówki te powinny uzyskać do 1 stycznia 2021 r. standard 14-osobowy. Przepisy nie określają daty całkowitej likwidacji placówek, tworzą jednak wymogi zmierzające do przekształcania istniejących jednostek w instytucje małe, specjalistyczne, w których przebywać będą dzieci powyżej 10. roku życia, a także do podwyższania wieku i obniżania liczby dzieci przez umieszczanie ich w pieczy rodzinnej. Zdaniem MRPiPS tak rozumianą deinstytucjonalizację pieczy zastępczej muszą komplementarnie wspierać działania (również inwestycyjne) na rzecz rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej i profesjonalizacji zawodu rodzica zastępczego. Z drugiej strony deinstytucjonalizacja musi być wspierana przez intensywną profilaktykę i podaż zindywidualizowanych usług na rzecz rodzin z dziećmi⁸³.

Województwo łódzkie jest w trakcie tego procesu. Powiaty kontynuują działania w celu likwidacji bądź przekształcania wielkich placówek w małe, kameralne domy, w których łatwiej o indywidualne podejście do wychowanka i które dają im możliwość samostanowienia. Równoległe czynione są starania w kierunku rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej, w przyszłości być może zastąpi ona tę instytucjonalną.

Na koniec grudnia 2019 r. w instytucjonalnej pieczy zastępczej przebywało łącznie 1.145 dzieci, co przy założeniu, że nastąpiłaby zmiana formy opieki na rodzinną, przewiduje konieczność pozyskania ok. 400 rodzin zastępczych.

Gminy działają na rzecz rozwoju usług wspierających rodziny w realizacji ich funkcji. Istotnym wsparciem procesu deinstytucjonalizacji w tym obszarze może być działalność organizacji pozarządowych, które poprzez pozyskiwanie środków zewnętrznych mogą wspomóc samorządy w organizacji usług w środowisku lokalnym.

Regionalny Program Operacyjny Województwa łódzkiego na lata 2014 – 2020 umożliwił pozyskiwanie środków na zadania związane ze wspieraniem rodziny i systemem pieczy zastępczej. W ramach przeprowadzonych naborów zawarto 9 umów o dofinansowanie projektów infrastrukturalnych polegających na budowie, przebudowie, remoncie lub adaptacji budynków dla podmiotów realizujących zadania w zakresie pełnienia funkcji zawodowych rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka oraz w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej na łączną kwotę 10.436.936,62 zł.

⁸² Raport. Postępy deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Polsce.

⁸³ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2016 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa, 31 lipca 2017 rok.

Dofinansowano również projekty dotyczące rozwoju usług w tym obszarze, służących pomocy w pokonywaniu trudnych sytuacji życiowych, a także rozwoju usług placówek wsparcia dziennego dla dzieci (powyżej 3. roku życia) i młodzieży służących integracji społecznej oraz zapobieganiu patologiom.

Innym przykładem działania na rzecz deinstytucjonalizacji są „KOOPERACJE 3D pn. model wielosektorowej współpracy na rzecz wsparcia osób i rodzin”, projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, Osi priorytetowej II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działania 2.5 Skuteczna pomoc społeczna. Projekt realizowany jest od 1 kwietnia 2018 r. w Partnerstwie z Województwem Małopolskim, Opolskim oraz Województwem Śląskim jako liderem. Na realizację projektu przeznaczono kwotę 5.454.511,87 zł.

Celem projektu jest zwiększenie oraz poprawa współpracy pomiędzy instytucjami pomocy i integracji społecznej a podmiotami innych polityk sektorowych, m.in. pomocy społecznej, edukacji, zdrowia, sądownictwa i policji. Poszerzy to możliwości dostępu do informacji istotnych dla zaspokojenia potrzeb osoby lub rodziny, niemożliwych do uzyskania przy samodzielnym działaniu oraz podniesie skuteczność wsparcia i pomocy udzielanej przez instytucje systemu.

Tym samym Samorząd Województwa Łódzkiego, wspierając starania samorządów gmin i powiatów, wpisuje się w proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej.

Zgodnie z założeniami Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020, jednym ze wskaźników osiągnięcia celu, jakim jest poprawa sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, jest udział dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w Polsce. Powinien on wzrosnąć z początkowych 71% (w roku 2013) do poziomu 90% w roku 2020.

Tabela 14. Udział dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w województwach (stan na 31 grudnia 2019 r.)*

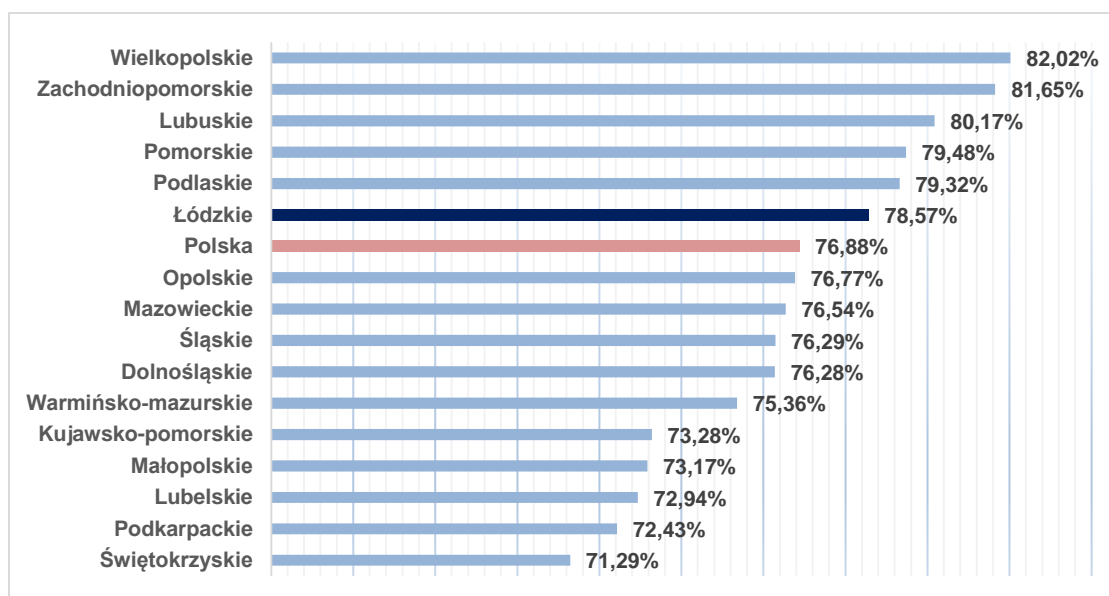
Województwa	Piecza rodzinna		Piecza instytucjonalna		Dzieci w pieczy zastępczej łącznie	Udział*
	Rodziny	Dzieci	Placówki	Wychowankowie		
POLSKA	36.672	55.429	1.178	16.668	72.097	76,88%
Dolnośląskie	3.941	5.725	138	1.780	7.505	76,28%
Kujawsko-pomorskie	2.095	3.267	81	1 191	4.458	73,28%
Lubelskie	1.716	2.585	79	959	3.544	72,94%
Lubuskie	1.353	2.033	33	503	2.536	80,17%
Łódzkie	2.892	4.172	69	1.138	5.310	78,57%
Małopolskie	1.947	2.871	87	1.053	3.924	73,17%
Mazowieckie	4.106	5.882	128	1.803	7.685	76,54%
Opolskie	1.002	1.540	25	466	2.006	76,77%
Podkarpackie	1.211	1.818	44	692	2.510	72,43%

Podlaskie	924	1.400	25	365	1.765	79,32%
Pomorskie	2.346	4.006	75	1.034	5.040	79,48%
Śląskie	4.972	7.579	163	2.355	9.934	76,29%
Świętokrzyskie	993	1.418	48	571	1.989	71,29%
Warmińsko-mazurskie	1.792	2.759	60	902	3.661	75,36%
Wielkopolskie	3.030	4.654	66	1.020	5.674	82,02%
Zachodniopomorskie	2.352	3.720	57	836	4.556	81,65%

Źródło: GUS, *Pieczna zastępcza w 2019, Informacje sygnałne*

W dniu 31 grudnia 2019 r. w kraju wskaźnik ten wyniósł 76,88%, natomiast w województwie łódzkim osiągnął wartość 78,57%. Pozostałe 21,43% dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w regionie łódzkim przebywało w instytucjonalnych formach opieki.

Rysunek 13. Udział dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w poszczególnych województwach (stan na 31 grudnia 2019 r.)

Źródło: oprac. RCPS w Łodzi na podstawie danych z GUS

Powyższy wykres wskazuje, iż województwo łódzkie w odniesieniu do danych dotyczących udziału dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w poszczególnych województwach, plasuje się na 6 miejscu w kraju.

W roku 2015 dla województwa łódzkiego wskaźnik udziału dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej wynosił 76,42% i był niższy o 2,15% w stosunku do roku 2019⁸⁴.

⁸⁴ Źródło: oprac. RCPS w Łodzi na podstawie danych z Rocznika statystycznego województwa łódzkiego 2016.

Adopcja

Adopcja, z punktu widzenia dobra dziecka, może być dla niego najlepszym rozwiązaniem, jeśli nie ma możliwości powrotu do rodziny naturalnej, a sytuacja prawna umożliwia przysposobienie.

Zarówno procedury przysposobienia, jak i przygotowanie osób zgłaszających gotowość do przysposobienia dziecka, są wyłączną kompetencją ośrodka adopcyjnego⁸⁵.

Od 1 stycznia 2012 r. organizacja i prowadzenie ośrodków adopcyjnych jest zadaniem zleconym z zakresu administracji rządowej realizowanym przez samorząd województwa, a finansowanym z budżetu państwa.

Zgodnie z ogłoszeniem Marszałka Województwa Łódzkiego opublikowanym na podstawie art. 154 ust. 4 ustawy na terenie województwa łódzkiego postępowania adopcyjne prowadzą:

1. Regionalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi, ul. Północna 27/29, z Filią w Piotrkowie Trybunalskim, ul. Wojska Polskiego 2 - jako jednostka organizacyjna Samorządu Województwa Łódzkiego, oraz realizujące zadania w ramach zlecenia przez Województwo Łódzkie:
2. Archidiecezjalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi, ul. Broniewskiego 1a – prowadzony przez Centrum Służby Rodzinie w Łodzi,
3. Ośrodek Adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci Łódzkiego Oddziału Regionalnego w Łodzi, al. Piłsudskiego 150/152 – prowadzony przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Łódzki Oddział Regionalny⁸⁶.

W toku działalności ośrodków i w drodze porozumienia zostały wypracowane zasady ich współpracy z powiatowymi centrami pomocy rodzinie, a w szczególności z organizatorami rodzinnej pieczy zastępczej, placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, interwencyjnym ośrodkiem preadopcyjnym oraz szpitalami, w których funkcjonują oddziały ginekologiczno-położnicze.

Zakres terytorialny działalności ośrodków dostosowany został do ich możliwości kadrowych i organizacyjnych.

Jednym z głównych obszarów działalności ośrodków adopcyjnych jest **kwalfikacja dziecka do przysposobienia**, poprzedzona procedurą diagnostyczną, umożliwiającą określenie potrzeb dziecka. Aby móc dokonać właściwego doboru rodziny, konieczne jest zebranie wszelkich możliwych informacji o dziecku, jego rodzinie pochodzeniowej, jego stanie zdrowia i rozwoju oraz potencjalnych zagrożeniach w przyszłości. Od osób dokonujących analiz i sporządzających diagnozy oczekuje się wysokich kompetencji, by nie przeoczyć informacji mogących mieć znaczenie dla sposobu sprawowania opieki nad dzieckiem przez jego przyszłych rodziców.

Kolejnym obszarem działalności ośrodka adopcyjnego jest kwalifikacja **kandydatów do przysposobienia dziecka**. Ich również wcześniej trzeba poznać, aby w toku procesu diagnostycznego wykluczyć osoby z niewłaściwą motywacją czy będące w sytuacji zagrażającej trwałości związku, nie można bowiem narażać dziecka na przeżycie traumy kolejnego odrzucenia. W potocznym postrzeganiu problematyki adopcji funkcjonuje przekonanie, że wystarczy chcieć przysposobić dziecko i ewentualnie mieć dobre warunki materialne. Niezrozumienie problematyki dziecka osieroconego, niezauważanie, bądź ignorowanie różnicy między rodzicielstwem adopcyjnym i naturalnym to wciąż temat wymagający społecznej edukacji.

⁸⁵ art. 154 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821).

⁸⁶ <https://bip.lodzkie.pl/ogloszenia/komunikaty/item/10263-og%C5%82oszenie-o-wykazie-o%C5%9Brodk%C3%B3w-adopcyjnych>, dostęp: 01.10.2020 r.

Kandydatów na rodziców adopcyjnych, zgodnie z obowiązkiem wynikającym z ustawy należy również przeszkolić, wyposażając w wiedzę i umiejętności budujące przekonanie, że będą potrafili zaspokoić potrzeby powierzonego im dziecka.

Ośrodki adopcyjne wykorzystują różne programy szkoleniowe, które otrzymały akceptację MRPiPS, w tym programy autorskie. Są one na bieżąco uzupełniane o najnowsze osiągnięcia nauk pedagogicznych i psychologicznych. Obecnie wykorzystywane są programy:

- Program PRIDE – Adopcja,
- Program „Rodzina”,
- Program szkolenia kandydatów do przysposobienia dziecka „Q adopcji” – program autorski ROA,
- Adopcja. Czas serca – program autorski AOA.

Szkolenia kandydatów, obok funkcji edukacyjnej, pełnią także funkcję diagnostyczną, ponieważ uczestnicząc w zajęciach warsztatowych prezentują oni postawy, będące skutkiem życiowych doświadczeń.

Istotnym obszarem pracy ośrodka jest **pomoc postadopcyjna**, którą rodziny adopcyjne mają prawo uzyskać od ośrodka adopcyjnego, gdy natrafią na problemy, z którymi nie potrafią sobie poradzić. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, pomocy i poradnictwa udziela się na wnioski rodziny adopcyjnej. Ośrodki tworzą warunki, by rodziny bez obaw zgłaszały się w przypadku trudności w pełnieniu przez nie funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Po pomoc zgłaszają się również adoptowane dorosłe już dzieci, które nie radzą sobie z własną tożsamością, albo chcą poznać swoją historię. Ośrodki adopcyjne nie prowadzą monitoringu losów dzieci przysposobionych, nie ma do tego podstaw prawnych.

Charakter zgłaszanych spraw w szybko zmieniającej się rzeczywistości społecznej powoduje, iż wydaje się coraz bardziej zasadnym rozszerzenie zakresu działań pomocy postadopcyjnej o specjalistyczną pomoc terapeutyczną.

Tabela 15. Pomoc postadopcyjna i praca z rodziną naturalną w ośrodkach adopcyjnych województwa łódzkiego

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018	2019
Liczba porad udzielonych w postępowaniu postadopcyjnym	428	324	153	204	162
Liczba porad udzielonych dla rodzin naturalnych	302	214	192	185	205

Źródło: Sprawozdania z działalności ośrodków adopcyjnych w województwie łódzkim, RCPS

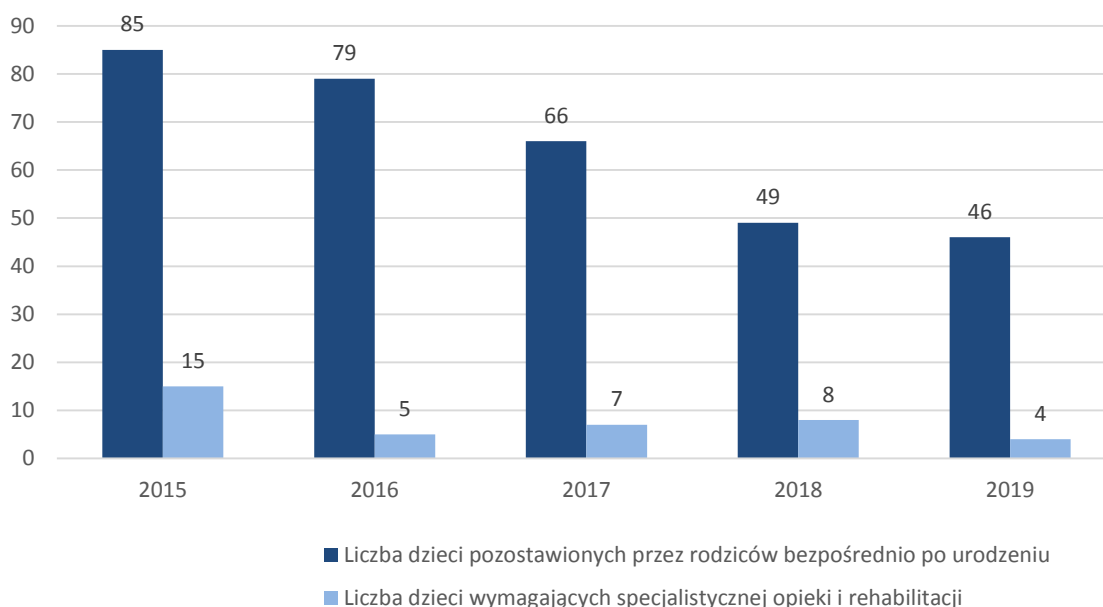
Szczególnym obszarem działalności ośrodków adopcyjnych jest **praca z rodziną naturalną**. Ośrodek adopcyjny udziela wsparcia psychologiczno-pedagogicznego rodzinom, które znalazły się w kryzysie opieki nad dzieckiem.

Służy też pomocą psychologiczną kobietom w ciąży oraz pacjentkom oddziałów ginekologiczno-położniczych, które sygnalizują zamiar pozostawienia dziecka bezpośrednio po urodzeniu⁸⁷. Osoby rozważające oddanie dziecka do adopcji otrzymują w ośrodku informacje

⁸⁷ art. 156 ust. 1 pkt 12 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821).

odnośnie możliwych rozwiązań trudnej sytuacji życiowej poprzez przede wszystkim wskazywanie form pomocy i instytucji, które mogą jej udzielić. Rodziny otrzymują również informację o możliwościach umieszczenia dziecka w opiece zastępczej, a w sytuacji, gdy taka jest decyzja samotnej matki lub rodziców - o możliwości umieszczenia dziecka w rodzinie adopcyjnej.

Rysunek 14. Liczba dzieci pozostawionych przez rodziców bezpośrednio po urodzeniu w podmiotach leczniczych w województwie łódzkim

Źródło: Informacja RCPS

Liczba dzieci pozostawianych w szpitalu bezpośrednio po urodzeniu stopniowo maleje. Być może jest to jeden ze skutków wprowadzonego programu „Rodzina 500 Plus”, który poprzez świadczenie finansowe daje wsparcie rodzinie w trudnej sytuacji materialnej, a tym samym chroni dziecko przed traumą porzucenia.

Nie widać związku między niepełnosprawnością dziecka a decyzją matki o jego pozostawieniu.

Dane statystyczne dotyczące adopcji w województwie łódzkim w latach 2015 – 2019 wskazują na stopniowo malejącą liczbę przysposobionych dzieci. Zmniejsza się też liczba dzieci z uregulowaną sytuacją prawną zgłaszanych do przysposobienia: z 518 w roku 2016 do 383 w roku 2019.

Znaczące zmiany nastąpiły w kwestii przysposobienia dzieci przez osoby zamieszkałe za granicą. Z 21 dzieci w adopcji międzynarodowej w roku 2015 liczba ta spadła do 1 adopcji w roku 2019. Spadek liczby przysposobień małoletnich mieszkających w Polsce przez kandydatów z innych krajów dotyczy całej Polski i związany jest z decyzją rządu dotyczącą ograniczania adopcji z przemieszczeniem dzieci poza granice Polski.

Corocznie najliczniejszą grupę przysposobionych dzieci stanowią dzieci w wieku od 1. roku do 4 lat, których w latach 2015 – 2019 przysposobiono w województwie łódzkim łącznie 284. Nieco mniejszą grupę stanowią dzieci w wieku do 1. roku życia – w analizowanym okresie było ich 203.

Trudniej jest znaleźć rodziców gotowych przysposobić dziecko powyżej 10. roku życia, co najczęściej wynika z lęku potencjalnych rodziców, że nie poradzą sobie z kumulacją negatywnych doświadczeń starszego dziecka. Łączna liczba dzieci w tym wieku wyniosła 79 i najczęściej były przysposobione przez osoby z nimi spokrewnione lub spowinowacane⁸⁸.

Najtrudniej jednak udaje się znaleźć rodziny dla dzieci z orzeczoną niepełnosprawnością. W okresie analizowanych pięciu lat znaleziono rodziców dla 37 niepełnosprawnych dzieci.

Tabela 16. Adopcje w województwie łódzkim

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018	2019
Liczba dzieci zakwalifikowanych do przysposobienia	180	180	137	99	119
Liczba procedur zakończonych przysposobieniem (liczba rodzin, które przysposobiły dziecko/dzieci)	156	131	133	116	101
Liczba dzieci przysposobionych	168	145	163	129	113
w tym: liczba dzieci przysposobionych przez osoby zamieszkałe za granicą	21	12	22	2	1

Źródło: Sprawozdania z działalności ośrodków adopcyjnych w województwie łódzkim, RCPS

Zgodnie z przepisami ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy rodzice mogą przed sądem opiekuńczym wyrazić zgodę na przysposobienie swego dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającego⁸⁹. W województwie łódzkim w latach 2015 – 2019 w tym trybie zostało przysposobionych 161 dzieci⁹⁰.

Marszałek Województwa łódzkiego wyznaczył Regionalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi do prowadzenia Wojewódzkiego Banku Danych o dzieciach, które oczekują na przysposobienie⁹¹. Zadaniem WBD jest gromadzenie dokumentacji dzieci zakwalifikowanych do adopcji, dla których nie udało się pozyskać rodziny spośród kandydatów przygotowanych w ośrodku i przekazywanie jej do ośrodków adopcyjnych w województwie oraz ośrodków adopcyjnych prowadzących WBD w pozostałych województwach celem poszukiwania rodzin przysposabiających. W przypadku niezalezienia w kraju rodziny dla dziecka, WBD w określonym w ustawie terminie przekazuje informacje o dziecku do centralnego banku danych.

Za pośrednictwem WBD w Regionalnym Ośrodku Adopcyjnym w Łodzi od początku jego działalności nowych rodziców znalazło 241 dzieci.

Podkreślić należy, że wpływ na liczbę przeprowadzonych adopcji mają zmienne całkowicie niezależne od ośrodka adopcyjnego takie, jak:

- liczba dzieci zgłoszonych do ośrodka adopcyjnego, ile z nich zostanie zakwalifikowanych do przysposobienia, jakie będą ich potrzeby w zakresie adopcji i dla ilu znajdą się rodzice gotowi te potrzeby zaspokoić,

⁸⁸ Zgodnie z art. 170 ust. 1 pkt 1 ustawy – W przypadku, gdy gotowość do przysposobienia dziecka zgłoszą osoby spokrewnione lub spowinowacane z dzieckiem ośrodek adopcyjny nie wszczyna postępowania w zakresie poszukiwania kandydatów do przysposobienia dziecka (...), a wszczęte zawiesza.

⁸⁹ art. 119¹ par. 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359).

⁹⁰ Informacja pozyskana od ośrodków adopcyjnych z województwa łódzkiego.

⁹¹ Obwieszczenie Marszałka Województwa łódzkiego z dnia 12 grudnia 2011 r. w sprawie wyznaczenia ośrodka adopcyjnego właściwego do prowadzenia wojewódzkiego banku danych (Dziennik Urzędowy Województwa łódzkiego z dnia 17 grudnia 2011 r. Nr 394, poz. 4454).

- liczba kandydatów na rodziców adopcyjnych, zgłaszających się do ośrodka adopcyjnego – nawet podejmując działania promocyjne nie ma gwarancji, że będą to kandydaci posiadający właściwe kompetencje, w szczególności do przyjęcia dziecka o specjalnych potrzebach,
- długość trwania całego procesu adopcyjnego, w tym okresu preadopcyjnego zależna od czasu trwania postępowania sądowego i decyzji sądu rodzinnego.

Poważnym problemem jest dostęp do diagnostyki medycznej dzieci zgłoszonych do ośrodka adopcyjnego. Długotrwałe, często wielomiesięczne oczekiwanie na konsultacje i badania specjalistyczne w sposób znaczący wydłużają proces przygotowania dziecka do wejścia do rodziny adopcyjnej, a brak kompleksowej informacji na temat stanu zdrowia i rozwoju stanowi poważną trudność w znalezieniu rodziców.

Rodzina podejmuje świadomą samoocenę i decyzję w oparciu o pełną informację dotyczącą dziecka. Decyzja ta, oparta o możliwe do pozyskania informacje minimalizuje prawdopodobieństwo odrzucenia dziecka, pozwala na szybsze zaplanowanie i wdrożenie ewentualnego leczenia czy pracy kompensacyjnej w obszarach deficytów.

Istotnym wsparciem dla procesu diagnostycznego dzieci z rodzin z problemem alkoholowym stało się uruchomienie w marcu 2018 r. **Regionalnego Punktu Diagnostyki i Terapii FASD w Łodzi**, który oferuje bezpłatne wykonywanie kompleksowych diagnoz w zakresie FASD (Spektrum Alkoholowych Zaburzeń Płodu), zakończonych wydaniem opinii lekarsko-psychologicznej zawierającej m.in. szczegółowe zalecenia dla rodziców/opiekunów do pracy z dzieckiem.

Regionalny Punkt Diagnostyki i Terapii FASD funkcjonuje w strukturach Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi - Jednostki Organizacyjnej Samorządu Województwa Łódzkiego. Jest to pierwsza w Polsce instytucja tego rodzaju o zasięgu wojewódzkim ukierunkowana na niesienie kompleksowej, nieodpłatnej pomocy i wsparcia dzieciom z FASD. Z jej usług w roku 2019 skorzystało 185 dzieci, w tym 50 objęto terapią. Regionalny Punkt Diagnostyki i Terapii FASD prowadzi również działania psychoedukacyjne dla rodziców/opiekunów dzieci dotyczące m.in. specyfiki funkcjonowania oraz wspierania rozwoju dziecka z FASD, w których wzięło udział 125 osób⁹².

Ośrodki adopcyjne bardzo odpowiedzialnie podchodzą do procedury diagnostycznej kandydatów na rodziców adopcyjnych. Udzielenie kwalifikacji musi wynikać z przekonania, że kandydaci poradzą sobie z opieką nad powierzonym im dzieckiem.

Należy podkreślić, iż nie wszyscy kandydaci otrzymują rekomendację komisji kwalifikacyjnej. Takich przypadków, na wszystkich etapach procesu diagnostycznego, w okresie od 1 stycznia 2012 r. do 31 grudnia 2019 r. było łącznie 191 (ROA – 77 rodzin, OA TPD – 45 rodzin, AOA – 69 rodzin).

Podstawowe przyczyny, na które wskazały Ośrodki, to przede wszystkim: niewłaściwa motywacja do adopcji, nieadekwatne oczekiwania wobec potencjalnego dziecka, niskie kompetencje i niewłaściwe postawy wychowawcze, brak dojrzałości psychicznej i społecznej kandydatów, niestabilna sytuacja bytowa (finansowa, mieszkaniowa, zawodowa), problemy w relacji małżeńskiej, niewłaściwa postawa dotycząca jawności adopcji, a także nieprzepracowana strata - niepokodzenie się z faktem niemożności posiadania biologicznego dziecka⁹³.

Liczbę składanych wniosków o rozwiązanie przysposobienia w sądach rodzinnych w Polsce, które wyniosły: w 2014 r. – 125, w 2015 r. – 100, w 2016 r. – 90, w 2017 r. – 72, w 2018 r. – 98,

⁹² Sprawozdanie z realizacji Wojewódzkiego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2017 – 2020 za rok 2019, RCPS w Łodzi.

⁹³ Informacje pozyskane od ośrodków adopcyjnych z województwa łódzkiego.

a w I połowie 2019 r. – 42⁹⁴, mogą świadczyć o pozytywnych efektach zmian wprowadzonych ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Uszczelnienie systemu, profesjonalizacja i ciągłe doskonalenie kadry ośrodków adopcyjnych oraz właściwy dobór kandydatów sprawiły, że znacząco spadła liczba rodzin, które poniosły adopcyjne niepowodzenie.

Tabela 17. Procedury kwalifikacyjne dla kandydatów do przysposobienia dziecka

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018	2019	łącznie
Liczba rodzin, które zgłosiły się do ośrodka adopcyjnego	247	254	251	214	186	1.152
Liczba przeszkolonych rodzin (liczba osób)	88 (175)	66 (128)	70 (139)	65 (129)	89 (174)	378 (745)

Źródło: Sprawozdania z działalności ośrodków adopcyjnych w województwie łódzkim, RCPS

Upowszechnianie wiedzy o różnicy między rodzicielstwem adopcyjnym i naturalnym, o znaczeniu więzi w życiu człowieka czy o przebiegu procedur adopcyjnych jest bardzo istotne dla osób, które planują powiększenie rodziny w drodze przysposobienia, bo zwiększa to ich kompetencje jako przyszłych rodziców.

Edukacja ta ważna jednak jest również dla pracowników instytucji, którzy podejmują decyzje w sprawach dzieci i ich rodzin tj. sędziów, pracowników socjalnych czy lekarzy w oddziałach noworodkowych, gdzie pozostawiane są dzieci, czy też pracowników pieczy zastępczej zarówno tej rodzinnej, jak i instytucjonalnej. Konieczny jest wzrost rangi adopcji, jako zgodnego z prawem sposobu zapewnienia dzieciom opieki i wychowania w rodzinie.

⁹⁴ Dane dotyczą wniosków złożonych w sądach rodzinnych całej Polski, <https://dane.gov.pl/dataset/645,adopcje/resource/19530/table>, dostęp: 15.07.2020 r.

Zasoby kadrowe służb publicznych

Skuteczność działań w obszarze wsparcia dziecka i rodziny w ogromnej mierze zależy od ich intensywności, ale też od profesjonalizmu poszczególnych osób i instytucji.

Kadra systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej to obok pracowników administracji i obsługi, wychowawcy, pedagodzy i psychologowie placówek opiekuńczo-wychowawczych, placówek wsparcia dziennego, osoby prowadzące rodzinne domy dziecka, osoby pełniące funkcję rodziny zastępczej, ale też asystenci rodziny, koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, pracownicy socjalni i inni specjaliści, od których zależy jakość świadczonej pomocy. Wszyscy oni są pracownikami jednostek samorządu terytorialnego gminnego lub powiatowego albo wspierających je współpracujących instytucji prowadzonych przez podmioty niepubliczne.

Ustawa nałożyła na samorządy wszystkich szczebli oraz na inne instytucje, realizujące zadania w tym obszarze, obowiązek nie tylko posiadania przez kadry określonych w ustawie kwalifikacji, ale też zobowiązała je do systematycznego podnoszenia kompetencji. Wysokie kompetencje wraz z wysokim stopniem odpowiedzialności oraz zbyt niskie wynagrodzenie powodują dużą fluktuację kadr. Liczebność kadry zatrudnionej w placówkach tworzących zasób instytucjonalny wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, tj. w placówkach wsparcia dziennego oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych w roku 2019 zmniejszyła się w porównaniu do roku poprzedniego.

Z ankiet przeprowadzonych przez RCPS oraz z Oceny Zasobów Pomocy Społecznej wynika, że u organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej w powiatach województwa łódzkiego w końcu 2019 r. zatrudnionych było 19 pedagogów, 35 psychologów, 49 pracowników socjalnych, 3 specjalistów pracy z rodziną, 2 prawników, 1 terapeuta i 1 logopeda. W 11 powiatach organizator nie zatrudniał pedagoga, w dwóch brak było psychologa (w tym w jednym również pedagoga), a w dwóch pracownika socjalnego.

Analiza danych wskazuje na częste zmiany kadrowe w ramach jednostek. Praca z drugim człowiekiem wymaga wiedzy, zrozumienia, empatii i bywa mocno obciążająca emocjonalnie, co może być powodem tak częstych rezygnacji z pracy w jednostkach wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Dlatego dostępność do usług superwizyjnych dla kadry systemu powinna stać się powszechna.

Zgodnie z art. 183 pkt 3a ustawy do zadań własnych samorządu województwa należy szkolenie i doskonalenie zawodowe kadr jednostek organizacyjnych samorządu gminnego i powiatowego. Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi realizuje zapisy ustawy corocznie organizując szkolenia dla pracowników jednostek wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej, placówek wsparcia dziennego, placówek opiekuńczo-wychowawczych, ośrodków adopcyjnych), w tym również dotyczące radzenia sobie ze stresem i wypaleniem zawodowym.

Udział sektora niepublicznego w systemie wspierania rodziny i pieczy zastępczej

W 2018 r. w regionie łódzkim zarejestrowanych było ponad 7,9 tys. organizacji pozarządowych, co oznacza, że na 10 tys. mieszkańców przypadały 32 organizacje⁹⁵. Około 7% stanowiły stowarzyszenia i fundacje, mające w swoich zadaniach statutowych świadczenie usług socjalnych, bądź różne formy wsparcia rodziny.

W 2019 r. 80 ośrodków pomocy społecznej oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego współpracowało z organizacjami pozarządowymi. W tym samym roku tylko 7 powiatów potwierdziło podjęcie współpracy z NGO⁹⁶. Dotyczyła ona m.in. prowadzenia placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego, szkolenia kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej oraz prowadzenia rodzinnego domu dziecka, a także prowadzenia hostelu dla osób uzależnionych od alkoholu. Pozostałe powiaty jako przyczynę niepodjęcia współpracy podały m.in. brak takich potrzeb, realizację zadań we własnym zakresie, brak NGO na ich terenie albo ograniczenia finansowe.

W województwie łódzkim podmioty niepubliczne prowadzą 23 placówki opiekuńczo-wychowawcze, w tym 18 typu rodzinnego oraz dwie placówki specjalistyczno-terapeutyczne, a także ponad połowę z działających na terenie województwa placówek wsparcia dziennego. Dwa z trzech ośrodków adopcyjnych oraz interwencyjny ośrodek preadopcyjny, realizujące zadania na zlecenie Samorządu Województwa łódzkiego, również prowadzone są przez podmioty niepubliczne.

Organizacje pozarządowe mogą stanowić rzeczywiste uzupełnienie systemu wspierania rodziny i dziecka choćby dlatego, że działają w najbliższym im środowisku.

Dużym problemem jednak są zawierane z nimi krótkoterminowe umowy, które powodują brak stabilności ich funkcjonowania, skutkujący m.in. rotacją kadr, co zaburza ciągłość pracy pomocowej, a także poczucie bezpieczeństwa zarówno pracowników jak i osób, do których kierowane są działania.

⁹⁵ <https://publicystyka.ngo.pl/sektor-pozaradowy-w-2018-ile-jest-w-polsce-organizacji>, dostęp: 19.06.2020 r.

⁹⁶ Informacja na temat stanu pieczy zastępczej w województwie łódzkim, RCPS, 2020.

Ekonomia społeczna w systemie wsparcia rodziny

Coraz większe znaczenie w obszarze wsparcia rodziny mogą odegrać podmioty ekonomii społecznej. Ekonomia społeczna oznacza zwykle działalność na pograniczu sektora prywatnego i publicznego, prowadzoną przez podmioty, w których dominuje prymat celów społecznych nad zyskiem. Zasadniczym celem aktywności podmiotów ekonomii społecznej jest rozwiązywanie tych problemów społecznych, których pojedynczo nie jest w stanie rozwiązać zarówno sektor gospodarki rynkowej, jak i instytucje administracji publicznej.

Sektor ekonomii społecznej służy rozwiązywaniu problemów społecznych: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych społeczną marginalizacją, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (interesu ogólnego), także w wymiarze lokalnym.

Aktywność podmiotów ekonomii społecznej (organizacji pozarządowych, podmiotów o charakterze reintegracyjnym, spółdzielni socjalnych) i przedsiębiorstw społecznych obejmuje wsparciem nie tylko osoby zagrożone wykluczeniem, ale także ich rodziny. Podmioty sektora ekonomii społecznej wspierają między innymi politykę rodzinną poprzez tworzenie placówek (np. żłobki, kluby dziecięce, świetlice i szkoły) oraz realizację działań typu organizacja wypoczynku letniego i zimowego, opieka nad osobami zależnymi, prowadzenie placówek wsparcia dziennego, placówek wspierających rodziny mające trudności wychowawcze, (np. placówki resocjalizacyjne, świetlice podwórkowe) – nie tylko jako podmiotów o charakterze opiekuńczym i edukacyjnym, ale również integrujących społeczność lokalną.

Obszar aktywności podmiotów ekonomii społecznej rozszerza się. Prowadzą one działalność w coraz większej liczbie branż, świadcząc m.in. usługi komunalne, budownictwa, turystyczne, kulturalne, edukacyjne i gastronomiczne. Przewiduje się, iż w najbliższej perspektywie czasowej ekonomia społeczna odegra dużą rolę w rozwoju gospodarczym Polski, a jej społeczny wymiar pozwoli zniwelować obszar wykluczenia społecznego. Dlatego też Samorząd Województwa Łódzkiego wspiera inicjatywy w tym obszarze, czego przykładem jest realizacja przez Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi projektu pn. „Koordynacja i rozwój ekonomii społecznej w województwie łódzkim” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach IX Osi Priorytetowej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 – łączny budżet projektu to 3.360.358,70 zł. Celem projektu jest rozwój ekonomii społecznej województwa łódzkiego poprzez koordynację działań inicjujących i rozwijających współpracę międzysektorową pomiędzy Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej, Podmiotami Ekonomii Społecznej, Biznesem oraz Jednostkami Samorządu Terytorialnego w okresie 2018 – 2023.

W województwie łódzkim działają trzy Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, które w swoich projektach wspierają bezpośrednio podmioty ekonomii społecznej: fundacje, stowarzyszenia, spółdzielnie socjalne, podmioty reintegracyjne typu Warsztaty Terapii Zajęciowej (41), Zakłady Aktywności Zawodowej (7), Centra Integracji Społecznej (2), Kluby Integracji Społecznej (13), spółki non-profit i przedsiębiorstwa społeczne z terenu całego województwa. W latach 2016-2018 wygenerowano 330 miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub wykluczonych społecznie, w tym osób niepełnosprawnych.

Realizacja projektów, zarówno przez Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, jak i Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, planowana jest do 2023 r.

W nowej perspektywie finansowej EFS+ w latach 2021 - 2027 planowana jest kontynuacja obecnych działań związanych z rozwojem sektora ekonomii społecznej.

Suplement

Niniejszy Program został opracowany w oparciu o informacje i dane statystyczne dotyczące lat 2015 - 2020. Ich analiza pozwala na określenie zadań koniecznych do realizacji w najbliższych latach dla osiągnięcia wyznaczonego w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 celu, jakim jest obywatelskie społeczeństwo równych szans.

W marcu 2020 r. ogłoszono w Polsce stan zagrożenia epidemicznego, a następnie stan epidemii w związku z rozprzestrzenianiem się choroby zakaźnej wywołanej wirusem SARS-CoV-2, zwanej COVID-19. Wymagało to uruchomienia szczególnych rozwiązań koniecznych dla zapobiegania i przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się wirusa, czego konsekwencją jest zmiana sytuacji życiowej wielu obywateli.

W czasie przygotowywania Programu nieznanym był jeszcze ostateczny rozmiar skutków pandemii, natomiast sygnalizowano obszary, w jakich występują one w największym wymiarze. Dotyczą one również sytuacji osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, które są głównym adresem projektowanych w Programie działań.

Potencjalne skutki pandemii mogą zmienić wyniki wcześniejszych analiz, tak więc jednostki samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, planując przedsięwzięcia, winny uwzględnić to w swoich działaniach, a szczególną uwagę zwrócić na obszary mające największy wpływ na sytuację dzieci i rodzin.

Analiza SWOT

obszaru wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie łódzkim

W konstruowaniu niniejszego Programu zastosowano analizę SWOT, która w syntetycznej formie przedstawia diagnozę systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej w województwie łódzkim. Pozwala zidentyfikować jego mocne i słabe strony oraz określić płynące z otoczenia szanse i zagrożenia umożliwiające bądź hamujące planowane działania.

Samo określenie SWOT wywodzi się z języka angielskiego i jest akronimem czterech słów:

S - mocne strony (strenghts) – to zasoby, zalety systemu, które można wykorzystać do jego wzmocnienia i rozwoju.

W - słabe strony (weakness) – to elementy systemu, które ograniczają jego skuteczne funkcjonowanie.

O - szanse (opportunities) – to istniejące lub mające nastąpić zjawiska, zdarzenia czy procesy poza systemem, które mogą pomóc w poprawie jego efektywności.

T - zagrożenia (threats) - to istniejące lub mające nastąpić zjawiska, zdarzenia czy procesy poza systemem, które stanowią przeszkodę w jego funkcjonowaniu.

Analiza przedstawia główne czynniki decydujące o potencjale systemu i wpływające na możliwości jego rozwoju.

	Mocne strony	Słabe strony
Wewnętrzne	<ul style="list-style-type: none">• Rodzina jako najwyższa wartość - w deklaracjach mieszkańców regionu i władz samorządowych,• Rozwinięta infrastruktura pieczy zastępczej dająca możliwość zmiany i dostosowania do obowiązujących standardów,• Oparcie systemu o służby publiczne z jednostek pomocy społecznej, w tym o wysoko kwalifikowaną kadrę,• Zatrudnienie koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej we wszystkich powiatach oraz wzrost ich zatrudnienia,• Potencjał organizacji pozarządowych działających na rzecz rodziny, pieczy zastępczej i adopcji,• Dobrze zorganizowany, stabilny system adopcyjny oparty o instytucje publiczne i organizacje pozarządowe,	<ul style="list-style-type: none">• Mała liczba placówek wsparcia dziennego, w szczególności placówek specjalistycznych,• Brak rodzin wspierających,• Niewystarczające działania profilaktyczne skutkujące koniecznością umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej,• Brak możliwości oddzielenia ofiar od sprawców przemocy w rodzinie,• Niewystarczająca/niedostateczna współpraca instytucji w systemie pieczy zastępczej,• Długotrwały pobyt dzieci w pieczy zastępczej (pobyt dzieci w pieczy zastępczej wbrew założeniom ustawy nie ma charakteru tymczasowego). Trudności w zapewnieniu skutecznego i szybkiego wsparcia dzieciom trafiającym do pieczy zastępczej,

	<ul style="list-style-type: none"> • Działalność Regionalnego Punktu Diagnostyki i Terapii FASD w Łodzi oferującego pomoc najmłodszym mieszkańcom województwa, • Dokonywanie okresowej oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej z udziałem różnorodnych podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny jako płaszczyzna skutecznej współpracy służb, • Zadaniowe Zespoły Kooperacyjne (w ramach realizacji w województwie łódzkim projektu Kooperacje 3D) jako przykład systemowej współpracy interdyscyplinarnej oraz powszechność zespołów interdyscyplinarnych, • Możliwość implementowania wypracowanych dobrych praktyk w obszarze pieczy zastępczej i wsparcia rodzin, • Badania i analizy prowadzone przez RCPS jako źródło informacji o efektywności systemu umożliwiające identyfikację celów, ich modyfikację i realizację, • Asystenci rodzin - utrzymujący się poziom zatrudnienia, niewielki wzrost zatrudnienia • Szybkie reagowanie na potrzeby – Regionalny Interwencyjny Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży uruchomiony w RCPS, • Rosnąca świadomość społeczna. 	<ul style="list-style-type: none"> • Problemy z diagnostyką medyczną dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej, uniemożliwiająca szybkie określenie ich potrzeb, • Wysoki odsetek umieszczeń dzieci w pieczy zastępczej z powodu uzależnienia rodziców od alkoholu, • Brak/niedostateczna umiejętność opiekunów w zakresie rozpoznania i pomocy w przypadku uzależnienia dziecka od komputera i in., • Niewystarczająca dostępność i różnorodność oferty skierowanej do rodzin na poziomie lokalnym w zakresie poradnictwa: rodzinnego, kształtowania umiejętności wychowawczych, profilaktyki uzależnień, • Niska świadomość możliwości korzystania z pomocy i wsparcia rejonowych poradni psychologiczno - pedagogicznych, • Niewystarczająca liczba zawodowych rodzin zastępczych, • Zbyt niska skuteczność działań promocyjnych na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych, • Niewystarczające wsparcie i przygotowanie wychowanków w procesie usamodzielnienia oraz niedostateczne zasoby lokalowe, • Słabość pracy socjalnej z rodzinami na poziomie gmin (w tym opór ze strony rodzin, niewystarczające zaangażowanie ze strony pracowników, nadmierna biurokracja), • Mała liczba organizacji pozarządowych mających w swoich zadaniach pracę z rodziną biologiczną, • Mała elastyczność NGO na nowe potrzeby i mała otwartość na realizację zadań zleconych, • Niskie wynagrodzenia, brak ścieżek rozwoju kariery zawodowej, benefitów pracowniczych
--	--	--

		<p>oraz elastyczne zatrudnienie specjalistów systemu, w tym asystentów rodziny, skutkujące dużą rotacją, co zaburza długofalowość działań i stabilność pracy z rodziną,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zbyt wolne tempo deinstytucjonalizacji.
	Szanse	Zagrożenia
Zewnętrzne	<ul style="list-style-type: none"> • Zmniejszenie skali ubóstwa w województwie, • Polityka prorodzinna państwa, w tym możliwość realizacji rządowych programów wsparcia rodzin, • Rosnąca liczba miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 oraz powszechność opieki przedszkolnej, • Możliwość tworzenia Centrum Usług Społecznych, • Nowy model systemu ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, • Możliwość realizacji projektów ze środków UE obejmujących zarówno działania systemowe, jak i pracowników systemu oraz osoby i rodziny wymagające wsparcia i pomocy, • Rozwinięty ośrodek akademicki, dający możliwość realizacji i wykorzystania badań naukowych, a także kształcenie kadr systemu, • Rosnący i aktywny udział sędziów i kuratorów sądowych w pracy zespołów interdyscyplinarnych, zespołów ds. okresowej oceny sytuacji dziecka i in., • Proces rewitalizacji miast uwzględniający tworzenie mieszkań chronionych, • Możliwość wykorzystania komunikacji elektronicznej i informacji cyfrowej w działalności pomocowej, • Rozwój inicjatyw w zakresie ekonomii społecznej. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zagrożenie epidemiologiczne, z którego wynika wysokie prawdopodobieństwo wzrostu stopy bezrobocia oraz wskaźników ubóstwa i tym samym wzrostu liczby osób korzystających z pomocy społecznej, • Depopulacja i starzenie się społeczeństwa, • Wzrost liczby osób z problemami zdrowotnymi, • Brak placówek opieki długoterminowej oraz długoterminowej opieki pielęgniarstwa świadczonej w środowisku domowym, • Ograniczona dostępność do specjalistów, w szczególności psychiatrów dziecięcych i neurologów, • Niedostatek możliwości pomocy i terapii oraz oddziałów psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży w opiece stacjonarnej, • Wysoki wskaźnik rozwodów, w tym małżeństw z dziećmi oraz niewystarczający system wsparcia rodzin przeżywających trudności małżeńskie, • Trudności z motywowaniem rodzin do zmiany stylu życia – opór przed usamodzielnieniem, • Nieosiągnięcie standardu liczebności miejsc we wszystkich placówkach opiekuńczo-wychowawczych, • Długotrwałe procesy regulowania sytuacji prawnej dzieci,

		<ul style="list-style-type: none">• Negatywny wizerunek rodzin zastępczych w mediach i niski prestiż rodzin zastępczych,• Zagrożenia cyberprzestrzeni,• Niewystarczające środki na realizację zadań ustawowych,• Nierówność szans w dostępie do instytucji kultury, zdrowia, pomocy społecznej, wynikająca z odległości i trudności komunikacyjnych,• Deficyt solidarności międzypokoleniowej.
--	--	--

Cele programu, działania i wskaźniki

Cel główny: Wsparcie stabilności i samodzielności rodziny oraz poprawa jakości i dostępności usług oraz infrastruktury systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej w województwie łódzkim.

Cel szczegółowy I – Wzmacnianie potencjału i kompetencji rodziny		
Kierunki działań:		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój zintegrowanych rozwiązań wzmacniających rodzinę. 2. Promocja rodziny, w tym rodziny wielopokoleniowej i roli seniorów w wychowaniu młodego pokolenia. 3. Partycypacja mieszkańców w inicjatywach na rzecz rodziny. 4. Rozwój i wsparcie inicjatyw na rzecz aktywnej integracji rodziny. 5. Pomoc rodzinom doświadczającym problemu niepłodności. 		
Działania		Wskaźniki
1.	Promowanie pozytywnego wizerunku rodziny w tym wielodzietnej oraz wartości rodzinnych i międzypokoleniowych, promowanie modelu rodziny wielopokoleniowej.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba wydarzeń (kampanie, publikacje, audycje, stoiska wystawiennicze, eventy, przekazy medialne) promujących rodzinę.
2.	Opracowywanie i wspieranie programów prorodzinnych, w tym na rzecz wsparcia rodzin wielodzietnych oraz wychowujących dziecko niepełnosprawne.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba programów prorodzinnych. • Liczba wydanych Wojewódzkich Kart Rodzin Wielodzietnych.
3.	Zwiększenie zakresu oraz liczby działań profilaktycznych i aktywnych form pomocy dziecku i rodzinie.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba projektów dotyczących profilaktyki zagrożeń i aktywnych form pomocy dziecku i rodzinie. • Liczba rodzin z dziećmi korzystających z pomocy.
4.	Wsparcie rozwoju usług w zakresie organizacji czasu wolnego, integracji rodzin, prowadzenia aktywności pozaedukacyjnej.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zorganizowanych form spędzania czasu wolnego. • Liczba osób, które skorzystały z usług.
5.	Promocja i wspieranie rozwiązań i projektów ułatwiających godzenie aktywności zawodowej z rolą rodzica, upowszechnianie dobrych praktyk.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba miejsc opieki nad dzieckiem do lat 3. • Stopień wykorzystania miejsc w przedszkolach.

6.	Wspieranie projektów edukacyjnych ukierunkowanych na wzmacnianie kompetencji rodzicielskich oraz zdolności radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych (w tym m.in., poradnictwo rodzinne, psychologiczne, pedagogiczne, medyczne, prawne, ekonomiczne).	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba programów/projektów podnoszących kompetencje wychowawcze rodziny. • Liczba osób uczestniczących w projektach edukacyjnych.
7.	Promocja i wsparcie możliwości uzyskania pomocy materialnej, stypendiów i innych form pomocy dla uczących się dzieci i młodzieży.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba osób, którym przyznano stypendia.
8.	Wspieranie działań na rzecz edukacji prozdrowotnej adresowanej do dzieci i rodzin, w tym w zakresie problematyki FASD oraz promocja zdrowego stylu życia.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba kampanii/akcji informacyjnych i edukacyjnych. • Liczba osób korzystających z usług Regionalnego Punktu Diagnostyki i Terapii FASD.
9.	Tworzenie warunków dla zwiększenia aktywności społecznej oraz zaangażowania osób i rodzin w środowisku lokalnym.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba inicjatyw podjętych przez społeczności lokalne.
10.	Wspieranie projektów, których celem jest realizacja usług wspierających rodziny, w tym rodziny cudzoziemskie, w środowisku lokalnym i przeciwdziałających ich wykluczeniu społecznemu.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zrealizowanych projektów. • Liczba osób objętych wsparciem w ramach projektu.
11.	Rozwijanie różnych form inicjatyw na rzecz współpracy międzypokoleniowej, w tym na rzecz wykorzystania potencjału osób w wieku senioralnym.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba inicjatyw na rzecz współpracy międzypokoleniowej.
12.	Wspieranie wolontariatu jako formy pomocy dziecku i rodzinie.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba projektów wspierających wolontariat jako formy pomocy dziecku i rodzinie.
13.	Promocja działań na rzecz macierzyństwa oraz upowszechnianie i ochrona praw dziecka.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba inicjatyw wspierających macierzyństwo. • Liczba inicjatyw związanych z upowszechnianiem i ochroną praw dziecka.

Podmioty uczestniczące: samorządy terytorialne oraz ich jednostki organizacyjne, podmioty działające na podstawie przepisów ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, instytucje oświaty, kultury, sportu, ochrony zdrowia i inne działające w środowisku lokalnym, uczelnie wyższe, Uniwersytety Trzeciego Wieku, media, podmioty ekonomii społecznej.

Cel szczegółowy II – Poprawa jakości systemu wsparcia rodziny

Kierunki działania:

1. Wsparcie i rozwój działań służb na rzecz rodziny zagrożonej wykluczeniem oraz wykluczonej.
2. Podnoszenie kompetencji zawodowych osób działających w systemie wsparcia rodziny.
3. Wzmocnienie wielosektorowych działań na rzecz pomocy rodzinie i dziecku.
4. Wsparcie działań na rzecz procesu deinstytucjonalizacji.

Działania		Wskaźniki
1.	Monitoring potrzeb w obszarze wspierania rodziny poprzez zbieranie od jednostek samorządu terytorialnego informacji na temat funkcjonowania systemu.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba przeprowadzonych analiz. • Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Analiza dynamiki zmian. • Przyczyny korzystania z pomocy społecznej. • Wskaźnik dynamiki zmiany w zakresie umieszczania dzieci poza rodziną.
2.	Wspieranie i inicjowanie działań na rzecz wzrostu liczby kadry specjalistycznej w jednostkach wsparcia rodziny.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba inicjatyw na rzecz promocji zawodów wspomagających rodzinę. • Liczba specjalistów zatrudnionych w jednostkach systemu wsparcia rodziny. • Dynamika wzrostu zatrudnienia specjalistów.
3.	Wspieranie i promocja rozwoju poradnictwa specjalistycznego oraz zwiększenie dostępności do usług wspierających dla rodzin, w tym zagrożonych rozpadem, kryzysem.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba jednostek poradnictwa specjalistycznego. • Liczba osób korzystających z poradnictwa specjalistycznego. Dynamika zmian.
4.	Wsparcie rozwoju asystentury rodzinnej i podnoszenie kompetencji asystenta rodziny oraz promowanie zawodu asystenta rodziny wśród studentów kierunków nauk społecznych.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba asystentów rodziny zatrudnionych w gminach. Dynamika wzrostu. • Liczba rodzin objętych usługą asystentów rodziny.

5.	Wsparcie dla rozwoju infrastruktury lokalnej w obszarze pracy środowiskowej z rodziną i dzieckiem, w tym niepełnosprawnym, rozwój placówek wsparcia dziennego i innych, propagowanie innowacyjnych rozwiązań.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba placówek wsparcia dziennego i innych. Dynamika wzrostu. • Liczba dzieci korzystających z placówek wsparcia dziennego.
6.	Wspieranie realizacji projektów wyrównujących szanse rozwojowe i edukacyjne dzieci (np. trening umiejętności społecznych, terapia SI i in.)	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba realizowanych projektów. • Liczba dzieci korzystających z zajęć.
7.	Wspieranie rozwoju zespołów interdyscyplinarnych i tworzenie sieci współpracy instytucji działających w obszarze wsparcia rodziny.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba podjętych inicjatyw. • Liczba zaangażowanych instytucji.
8.	Promocja innowacyjnych rozwiązań i dobrych praktyk, organizowanie platform wymiany doświadczeń.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba konferencji /wizyt studyjnych /spotkań/seminariów.
9.	Wsparcie działań związanych z kontynuacją procesu deinstytucjonalizacji, w tym pomoc instytucjom lokalnym w diagnozie potrzeb.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba jednostek świadczących pomoc na rzecz rodziny.
10.	Wspieranie programów podnoszących umiejętności opiekuńczo – wychowawcze rodziny i jej zdolności radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba programów podnoszących umiejętności opiekuńczo - wychowawcze rodziny.
11.	Współpraca z instytucjami oraz podmiotami niepublicznymi w zakresie profilaktyki i wczesnej interwencji.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zrealizowanych inicjatyw.
12.	Szkolenie i doskonalenie zawodowe kadr systemu wsparcia rodziny z uwzględnieniem superwizji.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zorganizowanych/przeprowadzonych szkoleń. • Liczba uczestników szkoleń.
<p>Podmioty uczestniczące: samorządy terytorialne oraz ich jednostki organizacyjne, podmioty działające na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, instytucje oświaty, kultury, sportu, ochrony zdrowia i inne działające w środowisku lokalnym, uczelnie wyższe, Uniwersytety Trzeciego Wieku, media, podmioty ekonomii społecznej.</p>		

Cel szczegółowy III – Poprawa jakości i dostępności systemu pieczy zastępczej

Kierunki działań:

1. Rozwój i wsparcie systemu rodzinnej pieczy zastępczej.
2. Poprawa jakości przygotowania wychowanków pieczy zastępczej do usamodzielnienia.
3. Deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej.
4. Pluralizm form pieczy zastępczej oraz podniesienie jakości standardu świadczonych usług.

Działania		Wskaźniki
1.	Działania edukacyjne i upowszechniające rodzinną pieczę zastępczą. Promowanie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziny zastępcze oraz do prowadzenia rodzinnych domów dziecka.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba podjętych inicjatyw. • Liczba rodzin zastępczych: spokrewnionych, niezawodowych, zawodowych i rodzinnych domów dziecka. Dynamika wzrostu. • Liczba dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.
2.	Wspieranie działań podnoszących kompetencje i umiejętności wychowawcze rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka w szczególności do sprawowania opieki nad dziećmi w okresie adolescencji i dziećmi z niepełnosprawnościami.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba podjętych inicjatyw, których celem jest wzrost kompetencji i umiejętności wychowawczych rodziców zastępczych. • Liczba rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka uczestniczących w szkoleniach doskonalących.
3.	Wspieranie programów/projektów na rzecz rozwoju i wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba programów/projektów na rzecz rozwoju i wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej.
4.	Szkolenie i doskonalenie zawodowe kadr systemu pieczy zastępczej.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zorganizowanych /przeprowadzonych szkoleń/warsztatów. • Liczba uczestników szkoleń.
5.	Wsparcie systemu pieczy zastępczej pomocą specjalistów, ułatwienie dostępu do specjalistycznych usług terapeutycznych i wsparcia psychologicznego, w tym diagnozy i terapii FASD.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba osób z pieczy zastępczej, które skorzystały z usług specjalistów, w tym Regionalnego Punktu Diagnozy i Terapii FASD.

6.	Upowszechnianie możliwości wsparcia psychologicznego i terapii dla dzieci i rodziców zastępczych w poradniach psychologiczno – pedagogicznych i innych.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba podjętych inicjatyw na rzecz upowszechniania możliwości wsparcia.
7.	Wspieranie rozwoju efektywnych form wsparcia usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej np. mieszkań chronionych, treningowych, wspomaganych.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba lokali mieszkalnych przeznaczonych dla usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej.
8.	Wspieranie rozwoju zindywidualizowanych form pracy z młodzieżą usamodzielnianą, promocja skutecznych modeli/programów usamodzielnienia.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba programów/projektów usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej.
9.	Usprawnienie diagnozy medycznej dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w celu jak najszybszego i precyzyjnego dostosowania form opieki do potrzeb dziecka.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba przeprowadzonych przez Regionalny Punkt Diagnostyki i Terapii FASD diagnoz dzieci przebywających w pieczy zastępczej.
10.	Wspieranie działań mających na celu osiągnięcie obowiązujących standardów w pieczy zastępczej.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba podjętych inicjatyw.
11.	Gromadzenie i analiza informacji w zakresie pieczy zastępczej.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba przeprowadzonych analiz potrzeb w zakresie powołania regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej. • Liczba opracowań dotyczących pieczy zastępczej.
12.	Wspieranie działań na rzecz dostosowania infrastruktury pieczy zastępczej do zdiagnozowanych potrzeb regionu, w tym instytucjonalnych form pomocy dla dzieci o szczególnych potrzebach zdrowotnych i emocjonalnych.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba podmiotów, które otrzymały wsparcie.
13.	Zapewnienie opieki i wychowania dzieciom wymagającym specjalistycznej opieki medycznej i rehabilitacji na poziomie regionu.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba jednostek zapewniających opiekę i wychowanie dzieciom wymagającym specjalistycznej opieki medycznej i rehabilitacji. • Liczba dzieci, którym zapewniono opiekę.

Podmioty uczestniczące: samorządy terytorialne oraz ich jednostki organizacyjne, podmioty działające na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, jednostki organizacyjne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, instytucje oświaty, kultury, sportu, ochrony zdrowia i inne działające w środowisku lokalnym, uczelnie wyższe, media, podmioty ekonomii społecznej.

Cel szczegółowy IV – Zapewnienie środowiska rodzinnego dzieciom zakwalifikowanym do przysposobienia

Kierunki działań:

1. Promocja idei adopcji.
2. Wsparcie działań związanych z procesem przysposobienia.
3. Wsparcie rodzin adopcyjnych i dzieci przysposobionych.
4. Organizacja systemu adopcyjnego w regionie.

Działania		Wskaźniki
1.	Promocja adopcji, edukacja społeczna w zakresie rodzicielstwa adopcyjnego.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba działań promocyjnych. • Liczba pozyskanych kandydatów na rodziców adopcyjnych. • Liczba przeprowadzonych adopcji.
2.	Podnoszenie kompetencji zawodowych kadr ośrodków adopcyjnych z uwzględnieniem najnowszych osiągnięć nowoczesnej pedagogiki i psychologii.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba przeprowadzonych szkoleń. • Liczba uczestników szkoleń.
3.	Udzielanie wsparcia i pomocy rodzinom adopcyjnym, w tym w zakresie terapii i grup wsparcia dla rodziców adopcyjnych oraz dzieci przysposobionych.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba udzielonych porad. • Liczba działań ośrodków adopcyjnych na rzecz integracji rodzin adopcyjnych i tworzenia grup wsparcia.
4.	Zapewnienie stabilnego systemu adopcyjnego poprzez działalność ośrodków adopcyjnych publicznych i niepublicznych.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba ośrodków adopcyjnych.

Podmioty uczestniczące: samorządy terytorialne i ich jednostki organizacyjne, sąd, ośrodki adopcyjne, podmioty działające na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, instytucje oświaty, kultury, sportu, ochrony zdrowia i inne działające w środowisku lokalnym, uczelnie wyższe, Uniwersytety Trzeciego Wieku, media.

Cel szczegółowy V – Wsparcie jednostek samorządu terytorialnego w realizacji zadań na rzecz wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej

Kierunki działań:

1. Wsparcie działań na rzecz kompleksowego i spójnego rozwoju systemu pomocy rodzinie i dziecku.
2. Rozwój współpracy podmiotów i służb w działaniach na rzecz rodziny i dziecka.
3. Pomoc finansowa i pozafinansowa w realizacji projektów na rzecz rodziny i pieczy zastępczej.
4. Monitoring problemów społecznych w regionie oraz upowszechnianie wyników badań i analiz.

Działania		Wskaźniki
1.	Wyróżnianie i inspirowanie samorządów oraz innych podmiotów i osób do podejmowania działań na rzecz rodziny i dziecka.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba zrealizowanych inicjatyw (np. wizyty studyjne, dobre praktyki, konferencje, seminaria, spotkania). • Liczba wyróżnionych podmiotów/osób/jst
2.	Inicjowanie działań na rzecz wzrostu liczby zatrudnienia specjalistycznej kadry w jednostkach wspierających rodzinę.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba specjalistów zatrudnionych w powiatowych centrach pomocy rodzinie i u organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej. • Liczba podjętych inicjatyw.
3.	Upowszechnianie nowych rozwiązań dotyczących pomocy rodzinie i dziecku.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba realizowanych inicjatyw (np. wizyty studyjne, dobre praktyki, konferencje, seminaria, spotkania).
4.	Pomoc finansowa i pozafinansowa dla jednostek samorządu terytorialnego w działaniach na rzecz rodziny i systemu pieczy zastępczej.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba jednostek samorządu terytorialnego, które otrzymały wsparcie.
5.	Prowadzenie badań i analiz problemów społecznych w regionie i ich upowszechnianie.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba badań. • Liczba publikacji.
6.	Inicjowanie tworzenia warunków dla wymiany wiedzy i doświadczeń oraz powoływanie gremiów opiniodawczo – doradczych działających na rzecz polityki prorodzinnej.	<ul style="list-style-type: none"> • Liczba powołanych gremiów.

Podmioty uczestniczące: samorządy terytorialne i ich jednostki organizacyjne, podmioty działające na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, uczelnie wyższe, eksperci.

Monitoring i finansowanie programu

Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej Województwa Łódzkiego 2030, stanowiący wsparcie systemowych rozwiązań wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zawiera cele i kierunki działania, które będą realizowane w całym okresie jego obowiązywania w formie pracy ciągłej. Będą one jednak podlegać korektom w przypadku wystąpienia zdarzeń nieprzewidzianych w Programie, a w istotny sposób wpływających na sytuację mieszkańców województwa. Ze względu na dziesięcioletni okres obowiązywania Programu, prawdopodobne jest wystąpienie konieczności weryfikacji celów i działań. Podstawą do podjęcia działań na rzecz modyfikacji i aktualizacji przyjętych założeń będą wnioski z corocznego raportu monitoringowego. W miarę potrzeby proces decyzyjny dotyczący zmiany celów i działań, bądź definiowania nowych zostanie poprzedzony przeprowadzoną ewaluacją on-going.

Niniejszy Program będzie monitorowany poprzez coroczny raport przedstawiany do akceptacji Dyrektorowi RCPS. Podstawą sporządzenia raportu będzie analiza danych zastanych z dostępnych sprawozdań i raportów na poziomie wojewódzkim, w tym również na podstawie materiałów RCPS, m. in. oceny zasobów pomocy społecznej, informacji o stanie pieczy zastępczej, prowadzonych badań.

Program będzie realizowany przez samorządy terytorialne wszystkich szczebli i ich jednostki organizacyjne, podmioty zobowiązane do realizacji zadań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz organizacje pozarządowe. **Środki finansowe** niezbędne do realizacji zadań wynikających z Programu pochodzić będą z następujących źródeł:

- budżet województwa łódzkiego,
- środki pozostałych jednostek samorządu terytorialnego,
- budżet państwa,
- budżet Unii Europejskiej,
- środki podmiotów niepublicznych.

W imieniu Samorządu Województwa Łódzkiego realizatorem Programu i jego koordynatorem jest Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi.

Spis tabel

Tabela 1. Ludność województwa łódzkiego w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym	7
Tabela 2. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w gospodarstwach domowych w województwie łódzkim.....	8
Tabela 3. Bezrobocie w województwie łódzkim	9
Tabela 4. Żłobki, kluby dziecięce i oddziały żłobkowe w województwie łódzkim.....	14
Tabela 5. Wychowanie przedszkolne w województwie łódzkim	14
Tabela 6. Placówki wsparcia dziennego w województwie łódzkim	25
Tabela 7. Asystenci rodziny wg województw	29
Tabela 8. Przyczyny umieszczania dzieci w pieczy zastępczej w województwie łódzkim w 2019 r.	33
Tabela 9. Liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.....	34
Tabela 10. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w województwie łódzkim	38
Tabela 11. Rejestr wolnych miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych, stan na 31 grudnia	41
Tabela 12. Dzieci objęte opieką Interwencyjnego Ośrodka Preadopcyjnego „Tuli-Luli”	44
Tabela 13. Wskaźnik pieczy zastępczej – województwo łódzkie na tle kraju – stan na 31 grudnia 2019 r.....	47
Tabela 14. Udział dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w województwach (stan na 31 grudnia 2019 r.)*	52
Tabela 15. Pomoc postadopcyjna i praca z rodziną naturalną w ośrodkach adopcyjnych województwa łódzkiego	55
Tabela 16. Adopcje w województwie łódzkim	57
Tabela 17. Procedury kwalifikacyjne dla kandydatów do przysposobienia dziecka	59

Spis rysunków

Rysunek 1. Powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcom w województwie łódzkim	10
Rysunek 2. Główne powody udzielenia pomocy i wsparcia rodzinom w województwie łódzkim (%)	11
Rysunek 3. Dzieci w przedszkolach na 100 miejsc według powiatów w województwie łódzkim w roku szkolnym 2018/2019 (stan na początek roku szkolnego)	15
Rysunek 4. Udział rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym w ogóle rodzin korzystających ze świadczeń w województwie łódzkim w 2019 r.	27
Rysunek 5. Wskaźnik asystentury rodzinnej w roku 2019 w poszczególnych województwach w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców	30
Rysunek 6. Struktura pieczy zastępczej	32
Rysunek 7. Liczba rodzin pomocowych w województwie łódzkim	36
Rysunek 8. Rodzinna piecza zastępcza w województwie łódzkim w 2019 r.	37
Rysunek 9. Liczba dzieci w rodzinach zastępczych w powiatach województwa łódzkiego w 2019 r	39
Rysunek 10. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie łódzkim w roku 2019 w podziale według typu placówek.....	40
Rysunek 11. Instytucjonalna piecza zastępcza w powiatach województwa łódzkiego w 2019 r. (bez Interwencyjnego Ośrodka Preadopcyjnego „Tuli-Luli”).....	42
Rysunek 12. Struktura dzieci przebywających w pieczy zastępczej w województwie łódzkim według grup wieku – stan na 31 grudnia 2019 r.	49
Rysunek 13. Udział dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej w ogólnej liczbie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w poszczególnych województwach (stan na 31 grudnia 2019 r.)	53
Rysunek 14. Liczba dzieci pozostawionych przez rodziców bezpośrednio po urodzeniu w podmiotach leczniczych w województwie łódzkim	56

Bibliografia

1. 9 faktów o NGO w województwie łódzkim, <https://publicystyka.ngo.pl/9-faktow-o-ngo-w-województwie-lodzkiem>, dostęp: 19.06.2020 r.
2. *Adopcyjny węzeł gordyjski*, <https://www.tygodnikprzeglad.pl/adopcyjny-wezel-gordyjski/> dostęp: 27.05.2020 r.
3. Andrzejewski Marek, *Ochrona praw dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej (Dziecko – Rodzina – Państwo)*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2003.
4. Bank Danych Lokalnych GUS, <http://stat.gov.pl/>.
5. Biedroń Małgorzata, *Kultura pedagogiczna, jako wartość deklarowana i realizowana. Wrocławscy rodzice wobec podnoszenia swych kompetencji pedagogicznych*, [w:] Dzieci i młodzież w XXI w. – ujęcie społeczne, Red. Monika Maciąg, Kamil Maciąg, Lublin 2017.
6. Bitner Maciej, Joanna Luberadзка-Gruca, Edyta Wojtasińska, Agata Skalec, Beata Kulig, Agnieszka Kwaśniewska-Sadkowska, Damian Iwanowski, *Raport. Postępy deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Polsce*, WiseEuropa – Fundacja Warszawski Instytut Studiów Ekonomicznych i Europejskich, Fundacja Przyjaciółka, Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej Warszawa, 2018.
7. Bohdziewicz-Lulewicz Marta, Brzeziak Maria, *Model tworzenia regionalnych programów rozwoju ekonomii społecznej*, Biblioteka Ekonomii Społecznej i Solidarnej, wyd. ROPS w Krakowie.
8. Bruzda Anna, Pawlata Katarzyna, WUP w Łodzi, Barometr zawodów. Raport podsumowujący badanie w województwie łódzkim, 2019.
9. Dybowska Ewa, *Teoria systemowej pracy z rodziną*, Publikacja Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie, 2012.
10. Dziennik Łódzki, <https://dzienniklodzki.pl/osrodek-dla-cudzoziemcow-w-grotnikach-zostal-zamkniety-ale-uchodzczy-nadal-w-nim-mieszkaja/ar/c1-14457519> (dostęp: 25.05.2020 r.).
11. Gebel Tomasz, *Koordinator rodzinnej pieczy zastępczej i jego rola w systemie pieczy zastępczej*, [w] Lubelski Rocznik Pedagogiczny T. XXXVI, Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2017.
12. Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2016 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa, 31 lipca 2017 rok.
13. Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2018 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa, 2019.
14. Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2019 ustawy dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Warszawa, 2020.
15. Kaczmarek Mirosław, *Pomoc i interwencja w rodzinie, czyli co każdy pracujący z dzieckiem i rodziną wiedzieć powinien*, MCPS, Warszawa 2011.
16. Kaczmarek Mirosław, *Kiedy pomagać, kiedy interweniować*, MCPS, Warszawa, 2012.
17. Luberadзка-Gruca Joanna, *Deinstytucjonalizacja systemu pieczy zastępczej – analiza, dobre praktyki*.
18. Obwieszczenie nr 12/2019 Wojewody Łódzkiego z dnia 1 lipca 2019 r. w sprawie Rejestru jednostek specjalistycznego poradnictwa funkcjonujących na terenie województwa łódzkiego w 2019 roku, http://www.pomoc.lodzkie.eu/data/dataPublicator/akt_2019.pdf, dostęp: 23.04.2020 r.

19. Portal Głównego Urzędu Statystycznego <https://stat.gov.pl/>.
20. Portal Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl>.
21. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030.
22. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020.
23. Uwarunkowania rozwoju rodzicielstwa zastępczego w regionie łódzkim. Raport z badania, Wydział ds. Pomocy i Integracji Społecznej Regionalnego Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź 2013, Recenzent naukowy badania – dr Dobroniega Trawkowska.
24. Wojewódzka Strategia w zakresie Polityki Społecznej 2020.
25. Wojewódzki Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2017-2020.
26. Wojewódzki Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2017-2020.
27. Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2017-2020.
28. Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej na lata 2014 – 2020.
29. *Wykluczenie społeczne dzieci i młodzieży z województwa łódzkiego*. Raport z badania. Praca zbiorowa. Ekspert merytoryczny: dr Marta Petelewicz, RCPS w Łodzi.

Akty prawne:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 2009 r., Nr 114, poz. 946).
2. Konwencja Haska z dnia 29 maja 1993 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 448).
3. Karta Praw Rodziny – dokument Stolicy Apostolskiej z 1982 roku.
4. Konwencja o prawach dziecka (Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526).
5. Europejska konwencja o przysposobieniu dzieci (Dz. U. z 1999 r. Nr 99, poz. 1157).
6. Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1781).
7. Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (t.j. Dz. U. 2019 r. poz. 2407).
8. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1507, ze zm.).
9. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2016 r. poz. 239 i 395).
10. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359).
11. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969).
12. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 218 ze zm.).
13. Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (t.j. Dz.U. 2020, poz. 326 ze zm.).
14. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 512, ze zm.).
15. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821).
16. Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (t.j. Dz. U z 2020 r. poz. 1329).
17. Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1348).